

In Memoriam

Kerim BİLGİN (1984-2012)

KERİM İÇİN

“Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi” başlıklı makale, Kerim Bilgin’in, Fakültemizin lisansüstü programında yer alan Kapitalizm ve Sömürgecilik başlıklı dersim için hazırlamış olduğu geniş çaplı, yetkin araştırmanın kısaltılmış biçimi. Kerim, bir başka dersim için de Baudrillard üzerine 70 sayfalık bir metin hazırlamış ve bunun kısaltılmış hali de bir kitap derlemesi içinde yer almıştı.

Hazırlamış olduğu metinler üzerine bir keresinde değerlendirme yaparken, “süslü ya da süslü görünen laflar suçluluk duymama yol açıyor” diye yazmıştı. Ben de onunla ilgili uzun ve duygusal sözler etmek istemiyorum. Aslında fazla söze de gerek yok: Geride bıraktığı sadece bu iki çalışma dahi onun kendisine ve yaşama karşı meydan okuyuşunun alamet-i farikasıdır. Ülkemizin her yanına sinmiş olan, akademik hayatta da ne yazık ki yakamızdan silkip atamadığımız “kolaycılık” ve “yarımyamalıklık”a karşı bir meydan okumadır. Bir türlü göze alamadığımız, özeleştiri ve kişinin kendisiyle hesaplaşmasını sadece düşünsel değil yaşamsal bir zorunluluk olarak görmesi ve bu çetin tercihle soluk alıp vermesiyle bir meydan okumadır.

“Ama inatla şu olağan günlük hayatla temasımı tekrar kuramadım; bekliyorum” diyordu. Bu sözcükler, uzaktaki Kerim’in bize tuttuğu bir ayna sanki. Güce, zorbalığa, şiddete, yalana dolana, ikiyüzlülüğe dayanmadan yaşamının, yaşamayı başarmanın bekleyişi olduğu için belki de... Kerim dünyanın arka bahçesini görmüştü; tekil doğdu ama hayata çoğul veda etti.

Filiz Zabcı

Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi¹

Kerim Bilgin, Ankara Üniversitesi SBF.

Giriş: Haiti Devrimi Nedir?

İşin başında ilk adımı, bu soruyu sorarak atmak gerekiyor. Olguyla kavramın iç içe geçtiği ve düğümlendiği hemen her durumda, bu türden bir soru, düğümün parça parça açılabilmesi için bir uç nokta sunar. Bu, bizim ve muhatabımızın konumlandığı bakış açısını belirginleştirmek ama daha da önemlisi bu bakış açısının nesnesiyle kuracağı ilişkinin biçimini açığa çıkarmak için işlev kazanmış bir alan belirlemedir: kavramsal alan, olgusal alan ve her iki alanın kesişimi alan. Devrim kavramı, bizi diğer kavrama yönlendirir ya da en doğrusu devrim kavramı bu diğer kavramla bütünleşiktir: Tarih. Haiti sözcüğü, belirli olguların diziliminin, üst üste binmesinin ve aralarında maya tutmasının ürünü bir ülkenin adıdır. Olgusal alanla kavramsal alanın kesişiminde, Haiti Devrimi durur. Bu makalenin görevi, Devrim'in kucakladığı olgulara ve süreçlere ilişkin verileri derleyip toparlamanın ötesinde; Haiti Devrimi'nin durduğu kesişim noktasının işaretlenmesidir.

Başlıktaki sorunun, makaleye başlangıç fırsatını sunmakta kullanılmasından bir başka işlevi daha var. İncelememizin nesnesi olan "Haiti Devrimi"nin entelektüel düzlemdeki nadirliği ya da bu nesnenin entelektüelin görüş alanında az bulunurluğu. Çabamız bu nesnenin görünümünü belirginleştirmeye yönelirken, kendini, nesnenin ne'liğine ilişkin soruyla filizlendirirse muhataplarına kendisine doğru atılacak adımın basamağını sunabilir. O halde Haiti Devrimi nedir? İlk önce olgusal alanda kalarak kısaca cevap verelim. Fransa'nın sömürgesi olan, o zaman ki adıyla Saint-Domingue'de 1791'de büyük bir ayaklanma ile başlayan ve 1804'te sömürgeci ülkeden resmi bağımsızlaşmaya varan süreçteki tarihin en geniş çaplı ve en başarılı köle isyanının adıdır. Olguları "Devrim" sepetinde görebilmek için birkaç paragraf sonra kavramsal alanın içinden de bir cevap vermek gerekecek. İki alanın kesişimindeki belirginleştirilmiş Haiti Devrimi'ni işaretlemek sonuç kısmına kalacak.

Tarihteki en büyük ve en başarılı köle isyanına karşı tarihin verdiği cevap büyük bir suskunluk olmuştur. Tarihi çekip çevirmekle meşgul beyaz efendilerin, kendi işlerine burunlarını sokan siyah kölelerin bu girişimine karşı hafifseme, görmezden gelme ve kötöleme ile yaklaşımı suskunluğun ana motifi. Bu ana motife eşlik eden, tarih yazımında tekel konumunu işgal eden Batılı tarihçilerin Haiti'de olanları nesnelliği içinde görmek ve açıklamak konusundaki isteksizliği. Bu yüzden 19 yy.'de Haiti'deki zencilerin barbarlığını resmeden kitapların ve yayınların çok sonrasında, Devrim sürecini inceleyen ilk esaslı ve zamanla

alanında klasikleşen çalışma, Trinidad'lı C.L.R. James tarafından ancak 2. Dünya Savaşı öncesinde yazılmıştı. James'in "Siyah Jakobenler" adlı çalışması, sınıfsal çözümleme merkezli bir Haiti Devrimi tarihiydi. James'in kitabına büyük borcu olan bir grup Amerikalı, Haitili ve Fransız akademisyenin süreci daha açık görebilmemizi sağlayan çalışmaları ise 1980'lerden sonra yer almaya başladı. Günümüzde, Haiti Devrimi ile ilgili olduğu kadar, genel olarak Haiti tarihiyle ve Haiti'nin güncel ekonomik-siyasi sorunlarıyla ilgili geniş çaplı bir araştırma literatürü yabancı dillerde oluşmuş bulunuyor. Ama bu yapıtların hemen hiçbiri Türkiye'deki kütüphanelerde bulunmuyor.

Haiti Devrimi'ni kısa bir süre içinde, küçük bir ülkede gerçekleşen veya hatta Dünya'nın uzak ve bilinmeyen bir kıyısında olup biten bir olgular teşekkülü olarak görmek incelemenin nesnesine göre iska düşer. Haiti Devrimi, ifadenin en kısasıyla, son derece kafa karıştırıcıdır. Hemen pek çok ayrık örnek gibi Haiti Devrimi'ni de özel yapan, başka somutluklarda da bulunan parçaların özgül ve özgün bileşime kavuşmasıydı (Örneğin bütün kolonyal dönem boyunca yüzlerce köle isyanının çıktığı tahmin edilebilir ama yalnızca Haiti'deki Devrim'e varmıştır). Haiti örneğinde pek çok maddi ve düşünsel, üstelik kendi aralarında çelişik ve çatışmalı öge iç içe geçer; olguların ivmesi ve tamama ermesi bu iç içe geçişteki bileşimin ortaya çıkarılmasını kolaylaştırırken kesinleştirmez. Öncelikle hangi maddi ve düşünsel faktörlerin, diğerlerine göre daha başat bir rolü böylesi bir Devrim'in gerçekleşmesinde oynadığı sorunu kendini gösterir. Bileşim; örneğin düşünsel faktörlerden Fransız Devrimi'nin mi yoksa kabile dinlerinin mi daha etkin olduğu; olguların ve kavramların özgül eklemlenmesi ile sunulduğunda, olguların karmakarışıklığını ve anlamsızlığını gideren bir tasarım sunar. Bu tasarım hiçbir zaman kesinleştirilemediğinden, Haiti Devrimi'ni ele alan pek çok araştırmacı, olayları ve olayların bütünlüğünü farklı şekillerde yorumlayabiliyor. Bu, incelemenin nesnesini "nesne" kılan anlamlandırma pratikleri ile birlikte olgulara nesnenin içinde farklı açılardan bakmamızı sağlayan farklı bulgular demek. Bununla birlikte bu makale, kendi yolundan giderek, Haiti Devrimi'ne "devrim" ve "tarih" kavramlarının penceresinden bir anlam kazandırmak niyetinde.

Devrim, pek çok vakaya yönelik müsriflikle kullanılan bir kavram olarak devrim, özgün bir siyasal ilişki biçimini karşılar. Belirli bir toplumsal yapıda farklı çıkarılara sahip farklı örgütlü güçler arasındaki çelişkiler, diyalektik ilişkisellikte seyrederken karşılıklı tavizlerin, ikna etmelerin ve sindirmelerin toplumsal yapıyı yeniden-üreten iletişim kanalları olmasına karşılık; söz konusu toplumsal yapıda üst ya da hâkim olan toplumsal grubun kendisine göre astlaştırılmış ilişkiyel tamamlayanının, bu iletişim kanallarını işletmeyi reddedip kendisine üst olanı yadsımakla ve alaşağı etme mücadelesiyle hâkim konuma gelmesi

süreci bir devrim teşkil eder. Bu noktada “Haiti Devrimi nedir?” sorusuna kavramsal alandan da kısa bir yanıt verebiliriz: Haiti devrimi, astlaştırılmış ve baskılanmış siyah sınıfların, kendilerine hükmeden beyaz sınıfları hükümlerlik yerinden ettiği, astın üstü üst olmaktan ederek onun üstlük iddiasında onu astlaştırdığı özgül bir egemenlik ilişkisi değişimidir. Egemenlik ilişkilerini tersine çeviren politik bir eylem olarak devrimin enderliğini ve değerini biraz daha iyi anlayabilmek, tarih kavramına değiniyi gerektirir.

Tarih, farklı çıkarlar etrafında örgütlenmiş toplumsal gruplar olarak sınıfların mücadelelerin tarihi olmasını, yapı içi çelişkilerin pratiklere bürünümünde beliren toplumsal yapının değişiminin ve dönüşümünün dinamiklerine borçluyken, failer örgütlü toplumsal güçler ve dinamikler onların arasındaki çekişmeler, müzakereler ve mücadeleler olur. Tarih, bize, onun yazımı ve yapımıyla onu yönlendirenlerin eseri olduğunu söylüyor. Yönetici ve hâkim sınıflar, yüzyıllar boyunca toplumlara ve topraklara damgalarını vurabiliyor; sonrasında bu toplumlar ve topraklar o damganın üzerinden görünüyor. Üst sınıflar, ellerindeki maddi ve düşünsel güçlerin ölçüsünde, astlaştırılmışları edilgenleştirip toplumsal dönüşümlerde baskın fail haline geliyor. Tarihin yapıcılar bu etkin özneler, devrime devrimi nadirleştiren bir alan bırakırken, edilgenleştirilenler yapamadıkları bir tarihin yazılmasını bekliyor.

Haiti, daha fazla zenginlik ve mülk edinme doğrultusunda yürütülen çıkar ve rant pratiklerinin yüzyıllar boyunca kendini gösteren farklı yüzlerinin altında çekilen acıların bir diğer ülkesi olarak kaldı. Bir başka ifadeyle, daha fazlasını elde etmek için ateşlenen rekabetin ve mücadelenin olabildiğince çıplak işlediği ülkelerden biri Haiti. Bu çıplaklık, kanın doğrudan akıtıldığı ve şiddetin dolaysız uygulandığı, açlığın umutsuzluk içinde ve insani taleplerin yalıtılmışlık içinde bastırıldığı sert toplumsallaşma ve toplumsal süreçler anlamına geliyor. Ama Haiti, bu acımasız hikâyeleri üzerlerinden okuduğumuz acımasızlığa yol açıcı özneleri bize veren akranlarının tersine; elimize; bu acımasızlığa başkaldıran özneyi, onun öyküsünü yine onun üzerinden okuyabilelim diye sunan nadir bir örnek; her ne kadar söz konusu özne kendisi üzerinden beslenen umutları zamanın kollarında tersine çıkarmış olsa da. İşte, burada, şimdi, bütün bir kolonyal dönem boyunca tarihi yapanlar conquistador’lar, köle tüccarları, merkantilizmin emrindeki krallar, sömürgeci güçlerin askerleri, köle sahibi beyaz efendiler olmayacak; tersine, bütün bu manzaranın içine edilgenlikle serpintileştirilmiş köleler, tarihi kendilerinin de yapabileceğini ve dolayısıyla kendi etkinliklerini gösterecek. Haiti’deki köleler, bize, kendilerini köleleştirenleri edilgenleştirerek yaptıkları tarihi verecek.

Devrim'in Sınırlarına Değini

Sınır kavramıyla, düşüncenin ve eylemin ufuk çizgisini, yani maddi belirlenmişliğini ima ediyoruz. Tarihsel süreçlerin, maddi koşulların ve düşünsel formasyonların hepsi birden belirli bir olgunun veya olgular bütünlüğünün ardına yerleştirildiğinde ama aslında olgunun içinde kenetlendiğinde; her ne kadar söz konusu olgular yeni koşulları ve süreçleri yaratabilse de; bunların ışığı olguların üzerine, onların olabirlik ve gerçekleşme sınırlarını belirten gölgeyi yaratarak düşer. Toplumların dünyasındaki dönüşümler, gökten inmediklerine ve toplumsal yapılar içsel dinamiklere göre ama aynı zamanda da bu dinamiklerin dışsal dinamiklerle ilişkiselliğine bağlı bir şekilde hayat bulabildiğine göre; bu durumda belirli maddi koşullarla ilişki içindeki ilişkisellik biçimleri, mümkün olanın, olağan olanın ve olabir olanın sınırlarını çizer. 1492'de başlayan kolonileştirme süreci boyunca ortaya çıkan ilişkisellik biçimleri, yani, koloniye içsel ve koloniye dışsal birbirine çelişik toplumsal güçlerin serpilmesi, demografik yapıda ortaya çıkan köklü değişiklikler, kolonide yaratılan ekonomik örgütlenme, vb, Haiti'nin içinden doğacağı dölyatağını yaratan bileşimi vücuda getirir.

Haiti'yi Dönüştüren Küresel İlişkilere Değini: Ticaret Kapitalizmi, Kolonyalizm ve Kölelik

Bu kerte de amacımız, olguların sistemik arka planını gözler önünde tutmaya çalışmak için bazı kısa açıklamalar yapmak. Öncelikle şunu ileri sürüyoruz: Saint-Domingue'i dönüştüren, Saint-Domingue'de Devrim'in dinamiklerini türeten kökler, ona dışsal olan okyanus ötesi gemi ulaşım ağlarıyla örülmüş bir ilişkiler sistemidir. Bu yer küresel sistem, kendisine tabi kıldığı yapılarla bağında bu yapıların içsel ilişkilerine baskın ilişkiler barındırır. Bu durumda: birincisi, tabiiyetin işlevi; ikincisi, tabiiyet ilişkilerinin işleyiş biçimi, Haiti Devrimi'nin biricikliğini işaretlemenin ilk noktası olarak açılmalıdır.

Ama önce: İlk düzeyde, sözünü ettiğimiz yer küresel sistem kapitalizmdir. İkinci düzeyde, kapitalizmin ticaretle belirginleştiği ticaret kapitalizmi ve ülkeler arası sömürünün ülkeleri kolonileştirerek yürütüldüğü kolonyal sömürü birbirine; 1500'lerle 1850'ler arasında denk düşer. Süreç boyunca gelişen parasal rejimle uyumlu bir şekilde ekonomik değerın sınırsızca biriktirilmesi, biriktirilebilmesi için üretilebilmesi, üretilenin biriktirilebilmesi için değiş-tokuş edilmesi gerekir. Üçüncü düzeyde, ticaret kapitalizmi, arzuladığı birikimi yaratabilmek için mevcut üretim olanaklarının ya da kapasitesinin ötesine geçmek durumunda kalmıştır. Bu durumda köle emeği, sanayi devriminin teknik üretkenlik olanaklarına sahip

olmayan bir kapitalist ilişkiler sisteminin yapısal açlığını gideren yegâne unsur olarak belirdi. Milyonlarca insanın, köle sıfatı altında ve ırksal aşağılamaya maruz kalarak, çıplak ve insanlık dışı ekonomik sömürünün simgesel örtüsü olan ırksal ayrıma tabi tutularak, daha fazla biriktirmek isteyenlerin kendilerine kurduğu “Yeni Dünya”da kitlesel bir biçimde ölümüne çalıştırılarak ekonomik birikimin “verimsiz” çağında kapitalizmi serpilten besleme kanalları haline getirilmesi; dahası onların öğünler için sindirilmesi, sistemin kolonilerde yol açtığı dönüşümlerin en keskin ve ana hattıdır.

Bu dönemde binlerce Avrupalı kapitalist, metropolitan ülkelerinin sömürgeleştirdiği kolonilere gidip yatırımlar yapıyordu. Kolonilerin topraklarında plantasyon denilen büyük ölçekli üretim birimleri kuruluyordu ve plantasyon ekonomisinin devasa çarkını döndürmek için dilenildiği gibi kullanılacak emek girdisi, Afrika’dan getirilen milyonlarca kölenin hiçe sayılan yaşamları oluyordu. Köle ticareti ve kolonilerle Avrupa arasındaki ticaret, ayrıca tüccar kapitalist sınıfı yaratıyordu. Gelişkinleşen ve karmaşıklaşan ekonomik ilişkilerin kıvrımlarında finans kapitalistleri bitiyordu. Koloni ekonomilerinin ürünlerini ihraç etmekte ve köle ithal etmek konusundaki bağımlılığı koşullarında, ayrıca metropolitan ülkelerin ekonomik refahlarının ticari üstünlüğe dayandırıldığı durumda, tüccar kapitalistler, bu yer küresel sistemin yükselen sınıfı oluyordu. Sınıfsal çıkarları devasa bir üretim ve dolaşım çarkının dönmesine bağlıydı ve bu çarkın ana itici gücü kölelerdi.

Bu somut ekonomik ilişkiler, kendi söyleminde, ırksal ayrıma göre belirlenen bir dünya görüşü inşa etmişlerdi. Kapitalist beyazlar, siyahlar üzerinde doğal olarak sahip oldukları sınırsız hakları ve üstünlüğü, yalnızca kendilerinde bulunan bir teknik gücün tahrip edici araçlarında doğruluyorlardı. Kolonizasyon sürecinde, koloninin ve kölelerin tabiiyeti, kapitalistlerin birikimlerini artırma işlevi taşıyordu. Salt sömürülme işleviyle ve zorla tabiiyet ilişkisine eklenen koloniler ve köleler, bu ilişkiyi, fiziksel zorun üzerinin ırkçı söylemle kaplandığı bir biçimin içinde kuruyorlardı. Milyonların kanını binlerin emdiği bir Dünya’ya, kendisini tersten gösteren ve uygar beyazla barbar siyahın rolleriyle dönen bir dünya görüşü yayıldı. Kolonyal dönemin ırkçı söyleminin entelektüel arka planında, kültürel ve sosyal antropologlar, Dünya’yı “aşağı” ve “yukarı” “ırk”lardan oluşmuş bir biçimde sundular ve her bir grubun kendi kendini yönetme potansiyeline ilişkin inançları inşa ettiler. “İlkel gruplar” kendi kaderlerini tayin hakkından yoksun; “ileri gruplar” işe yalnızca kendi kendini yönetmenin tadını çıkarma hakkına değil, aynı zamanda aşağı grupları denetlemek ve baskılamak için Tanrı vergisi vekilliğe sahipti. Sırtını bu bilimsel dogmaya dayayan ırkçılık, sömürgeci ve ulusçu politikaları doğrulamanın önemli bir ideolojik silahı haline geldi. Bu konjonktür dâhilinde, dönemin ırksal

hiyerarşi ideolojisine Haiti'nin Bağımsızlığı'nın meydan okuyuşu, akıl dışı bir girişim olarak görüldü ve bu girişimin üstü tutarlı bir biçimde örtülmeye çalışıldı (Fouron, 2006: 71-72). Haiti Devrimi'nin sarsıcılığının hegemon dünya görüşünü alt üst eden sembolik görünülerinin ardında çarpıcı olan, somut ilişkilerin yapılandığı ekonomi alanında, dönemin kolonyal ticaret kapitalizminin çarkının köle ticareti ve köle emeği ile dönmesi söz konusu iken Saint-Domingue'deki kölelerin bu çarka gerçek bir çomak sokmalarıydı; daha açığı, çarka somak sokulabileceğini göstermeleriydi. Haiti, yalnız bunun için dahi, beyaz elitlerin gözünde üzeri örtülmesi gereken bir çibanbaşıydı; onların olanakları ve olanaksızlıkları tanımlama tekeline karşı bu tekeli olanaksız olanaklı kılarak kırma cüretini gösteren bir akılsız, kârlarındaki artışın tıkanmasını izlettiren bir kâbustu.

Haiti'den Önce: 1492'den 18. yy. Saint-Domingue Tarihine Kısa Değini

Adanın ilk yerleşimcileri, sömürgecilerin amerindiyan dedikleri farklı kabilelere mensup yerlilerdi. 1492'de Christopher Columbus adayı, İspanya Kralı adına işgal etti. Bu, Amerikalıların Avrupalı yerleşime açılmasında ilk adımdı. Columbus'un Espanyola adını verdiği kolonide, yağmacı ve yerleşimci İspanyollar olan conquistador'lar, yerli nüfusta katliamlar yaptı ve yerli nüfusu acımasızca çalıştırdı. İspanyol sömürgeciler yerlileri öncelikle değerli madenlerin çıkarıldığı maden ocaklarında çalışmaya zorladılar. Ayrıca 1493'te Columbus, Espanyola'ya ilk kez şeker kamışını getirdi. Bunu 1500'lerde İspanyolların inşa ettiği Yeni Dünya'daki ilk şeker plantasyonlarının kurulması takip etti. Plantasyonlarda ve maden ocaklarında yerlilerin ölümüne çalıştırılması köleleştirilen nüfusta hızlı azalmaya yol açınca, takip eden yüzyıllarda gittikçe yükselecek ve adanın demografik yapısını kökten değiştirecek Afrika'dan köle ithalatına, 1502'de başlandı. 1492'de adada yarım milyon yerli olduğu tahmin ediliyordu, 1507'de ise amerindiyan'ların sayısı 60.000'e kadar düşmüştü (Coupeau, 2008: 15-16). Zamanın teknik olanakları düşünüldüğünde, bu kadar kısa sürede yerli nüfustaki bu erimenin üzerinde sistematik bir soykırımın damgası görülmektedir.

İspanyollar, büyük yoğunlukla adanın doğusunda yerleşimci oluyorlardı ve daha çok çevre bölgeleri kolonileştirmekle meşguldüler. Adanın 18.yy'ye kadarki asıl önemi ekonomik değil, stratejikti: Espanyola, Güney ve Orta Amerika'daki İspanyol yayılmasında merkez üssü olarak işlev gördü (Ünlü, 2004: 93). Kolonyal dönemin bu ilk sömürgecileri, kolonileştirilen yerlerde düzenli bir ekonomi kurmaktansa, yegâne ekonomik kaygılarını yağmalamakla göstermek eğilimindeydiler. İspanyollar, yerli nüfusu temizlemek ve koloniyi Afrikalı köle akşını başlatmakla, Haiti'nin doğuşunu hazırlayan yüzyıllara,

yalnızca bir eğilimin damgasını vurdular. Koloninin demografik ve sınıfsal bileşimini karmaşıklatacak ve kendine özgü bir toplumsal-ekonomik yapının ortaya çıkışını sağlayacak müdahaleler, koloninin Fransızların eline geçmesiyle gerçekleşecekti.

17. yy. boyunca Fransızlar ve İngilizler, Amerika kıtasındaki İspanyol ve Portekiz hâkimiyetine karşı meydan okumaya başladılar. Bu meydan okuyuşta başlıca araç, kıtadan değerli madenler yüküyle kalka gemilere yönelik İngiliz ve Fransız korsan gemilerinin saldırılarını el altından desteklemektir. Adanın Fransız hâkimiyetine geçişinde yolu korsanlar açmışlardı. Zira adadaki ilk Fransız yerleşimciler bu korsanlar oldu (Dubois, 2004: 16). İspanyol yerleşimciler, adanın Batı kesimindeki değerli madenleri tükettikçe bölgeye ilgililerini kaybediyorlar, onların yerine yerleşen Fransız korsanlar tarımla uğraşıyorlardı. Fransa Kralı koloniyi ele geçirmek üzere hiçbir asker göndermemişti. Bununla birlikte korsan grupların liderleri, 1640'larda Fransa Kralı adına adanın Batı kesimini büyük ölçüde işgal etmişlerdi. 1697'de Augsburg Savaşı sonrasında imzalanan Ryswick Antlaşması ile Espanyola'nın Batı kısmı, resmen ve hukuken Fransa'nın toprağı oldu (Coupeau, 2008: 17). Espanyola'nın başkenti olan Saint Domingue adı, İspanyol sömürgeciliğı boyunca tüm adanın adı olarak kullanılıyordu. Şimdi adanın Doğusu Saint Domingue olarak kalırken, Batısı Fransız kolonisi olarak İspanyolca'sının Fransızca'ya doğrudan uyarlanmasıyla Saint-Domingue adını alıyordu. Saint-Domingue, Fransa'nın hâkimiyetinde metropolitan ülkenin gereksinimlerine uyarlanmış koloni ekonomisi ile kısa sürede en kârlı kolonilerden biri haline gelecekti. Takip eden yüzyıllarda Saint-Domingue, iki öğenin birlikteliğinde kendi kökten dönüşümünü yaşadı. Bir yandan güçlü bir plantasyon ekonomisi inşa ediliyordu ki bu büyük ölçekli ve üretim birimleri, toplumun sınıfsal kompozisyonunun parçalı ve karmaşık bir hal almasına neden oluyordu. Diğer yandan plantasyon ekonomisini sürdürebilmek ve büyütebilmek için Afrika'dan kitleler halinde köleler koloniye taşınyordu ki bu da parçalı ve çelişkili sınıfsal devrimin ateş kazanını hazırlıyordu. Siyah kölelerin giderek artan nüfusu, koloninin hâkim rengini, koloniye hâkim olanların zıttında dönüşüme uğratıyordu. 1687'de Saint-Domingue'inde beyazlar 4411'e 3358 sayılarıyla siyahlardan daha fazlaydı. Fakat 18 yy. ile birlikte, kolonideki yapı tartışmasız bir biçimde ırksallaşmıştı. Önceki yüzyıllarda Afrikalı kölelerle beyazların birlikte çalıştığı resim, ezici bir biçimde tersine dönmüştü. Bazı yöneticilerin ve gözetmenlerin ayrı tutulması halinde bu dönemde plantasyonlardaki emek gücü Afrika asıllılara aitti. 1700'ler boyunca şeker plantasyonlarının sayıca artışındaki patlama ve şeker üretiminin Saint-Domingue'in ekonomik lokomotifi haline gelmesi, köle nüfusun sayısını dramatik bir biçimde arttırdı: 1700'lerin ortalarında yaklaşık olarak 150.000 köle ile 14.000'den beyaz varken, Devrim'in arefesinde koloninin nüfusunun %90'ı köleydi (Dubois, 2004: 19).

1690 öncesine kadar kolonide hemen çok az sayıda plantasyonu bulunurken, 15 yıl içinde 120 tanesi kurulmuştu bile ve bunların 100'den fazlasının kuruluşu 1700-1704 arasındaki dört yıllık sürece aitti. Bu yüzden 18. yy.'nin ilk on yılı, sonraki 85 yıldaki sürekli ve benzersiz büyümenin ne olacağını gösteren, tam bir ekonomik patlama devrimini teşkil etti. Yüzyılın ortasında, şeker plantasyonları beş kat artarak 600'e ve Devrim'in arifesinde zirvesi olan 800'e ulaştı. Bu, koloniyi, Dünya'nın bir numaralı şeker üreticisi ve en zengin kolonilerinden biri yapacaktı (Fick, 2000: 22). Bu ekonomik dönüşümün sürdürülmesi, büyük ölçekli üretim birimleri olan plantasyonların yoğun ve kesintisiz köle emeğine dayanmasından dolayı, büyük sayılarda kölenin koloniye ithal edilmesine bağlıydı. Böylece koloni tek başına Atlantik köle ticaretine ivme verdiği gibi, kendi kökten demografik dönüşümünü yaşıyordu.

Yalnızca 18. yy.'de Saint-Domingue'e 685.000 köle getirilmişti. Yıllık bazda köle ithalatı, 1790'da 48.000 köle sayısı ile zirveyi bulmuştu. Hiçbir zaman Saint-Domingue'e ne kadar köle getirildiğini tam olarak bilemeyeceğiz. Bu konudaki tahminler 850.000'de bir milyona uzanmakta. Saint-Domingue'in 8 ila 11 milyon civarlarında tahmin edilen döneme ait Atlantik köle ticaretinde %10'luk hacmi teşkil ettiği hesaplanıyor (Dubois, 2004, 40). Fransızların sistemli bir plantasyon ekonomisini, Afrika'dan kesintisizce akan kölelerin terleriyle kurmaları Saint-Domingue'i ekonomik açıdan değerli bir maden haline getiriyordu. 18. yy.'ın ikinci yarısında Saint-Domingue'in nüfusu ve ekonomisi heyecan verici bir şekilde büyüme gösterdi. Fransa'nın Kanada'daki topraklarını İngiltere'ye 1763'te bırakmasıyla birlikte, Karayipler, talihini Amerikalarda aramaya koyulan Fransızlar için ana uğrak haline geldi. Saint-Domingue, kolonicileri zengin insanlara dönüştürdüğü yönündeki saygınlığıyla bölgede en çekici olan merkezdi. 1770'lerde ve 1780'lerde kahve üretiminin patlamasında bu demografik zorlayıcının rolü vardı. Şeker plantasyonlarının denetimi, merkezleri Fransa'da olan tüccar birliklerince yürütülüyordu ve yeni bir şeker plantasyonu yatırımı için uygun araziler nadirleştikçe pahalılaştıkları gibi; bu sorunu aşmak için yeni beyaz yerleşimcilerin tüccar birliklerinden aldıkları krediler çoğunlukla batıyordu ve plantasyon arazileri bu birliklere devrediliyordu. Oysa kahve plantasyonları çok daha az maliyetle işe başlamakta gerektirdiği gibi, daha da önemlisi, Saint-Domingue'de hala bolca bulunan dağlık bölgelerde kurulabiliyordu. Yeni göçlerin iticiliğiyle patlama gösteren kahve üretimi, süregelen şeker üretimine eklendiğinde, Saint-Domingue hem kahvede hem de şekerde dünyanın lider üretici haline gelmişti (Dubois, 2004: 20-21).

Haiti Devrimi'nin Maddi Belirtilerine Değini: Coğrafya ve Ekonomi

Bir tarihçi, Saint-Domingue'de coğrafyanın tarihin anası olduğunu söyler. Her bölge kendi arazi yapısına, geleneklerine ve demografik yapısına sahiptir ve tüm

bunlar Devrim'in gerçekleşmesini şekillendiren etkenlerdir (Dubois, 2004: 28). Koloninin jeopolitik konumu ve arazi yapısı, politik ve ekonomik gelişmelerde kendi dokunuşunu barındırır. Koloninin coğrafi nitelikleri ve konumu ile ekonomik konumu ve nitelikleri olgularda iç içe geçer.

Saint-Domingue, coğrafi açıdan Karayiplerin kalbinde, Orta ve Güney Amerika'nın ortasında konumlanır. Bu nitelik kendini olguda dışa vurur: İspanyollar ve Napoléon, Saint-Domingue'ı Amerikalardaki sömürgeci operasyonları için merkezi üs olarak düşünmüştü. Saint-Domingue, kolonyal ticaretin de merkezindeydi: Karmaşık yerküresel ticaret ağının tam kalbinde konumlanıyordu. Etkin ve sürekli ticaret gemileri trafiği Karayipler ve daha genel olarak Amerikalılar içindeki birimler arasında ve Atlantik'in ötesinde Avrupa ile Afrika arasında coğrafyaları birbirine bağlayan hatları örüyordu. Köleler Afrika'dan Karayipler'e geliyor, Karayipler'de üretilen mamuller Avrupa'ya gidiyor, Karayipler'de üretilmeyen aralarında lüks malların da bulunduğu mamuller Karayipler'e geliyor, bölgede yer alan kolonilerdeki bazı ihtiyaçlar koloniler arasındaki ticaret gideriliyordu. Saint-Domingue, bu karmaşık ticaret ağının en büyük tedarikçilerinden ve en büyük talep kaynaklarından biriydi. Saint-Domingue, ayrıca, yeryüzüne yayılmış üç sacayağı olan bir mikro sistemin de kalbindeydi. Bir ayak Fransa ama özellikle dönemin en büyük ticaret limanına sahip Bordeaux, bir diğer ayak devasa şeker üretimi ile Saint-Domingue, son ayak ise köle kaynağı olarak Afrika'ydı. Saint-Domingue, köle girdilerini alıp, Fransa için ucuz mamul çıktılarını sağlıyordu. Üçgenin, ekonomik zenginliği üreten dönüştürücü köşesiydi. Fransa'nın 25 milyonluk kesiminin yaşamı, doğrudan kolonyal ticarete bağımlıydı. Bu yüzden Fransız Devrimi ile patlama gösteren 18. yy.'nin insanın özgürleşme mücadelesinin Nantes ve Bordeaux gibi esaslı ticaret limanlarında yaratılan servetlerin önemli bir parçası olması ironik durmaktadır. 1789'da, Ulusal Meclisi'n bin üyesinin %15'i kolonyal mülk sahibiyken, kalan pek çoğunun kolonyal ticaretle bağlı olması olası görünmektedir (Dubois, 2004: 21).

Fransız hâkimiyeti boyunca koloni, üç bölgeye ayrılmıştı: Kuzey, Batı ve Güney. Her bölge sırasıyla quartier'lere, sonra parish'lere ve en sonunda en ufakları olarak canton'lara bölünüyordu. Güney bölgesinin başşehri ve en büyük limanı Les Cayes, Batı'nın başlıca şehri ve limanı Port-au-Prince; Kuzey'inki ise Le Cap'ti. Başkent Port-au-Prince, Karayipler'in en önemli limanlarından biriydi. Le Cap'in art alanı, Kuzey Düzlükleri (Plaine de Nord), Saint Domingue'in ya da belki Amerikalıların en büyük ve en yoğun biçimde gelişmiş tarım alanlarını barındırıyordu. Atlantik ticaret yollarına doğrudan erişim olanağı sayesinde, bu bölgedeki plantasyonlar ağırlıkla sermayeleştirilmişlerdi ve koloninin herhangi bir yerindekinden çok daha rafine şeker üretiyorlardı.

Kuzey bölgesinin şeker üretiminde lokomotifliği ve refahı, onu, en büyük köle ithalatçısı haline getiriyordu ve liman kenti Le Cap, köle tüccarları için en çekici limanlardan biri oluyordu (Garrigus, 2006: 54). Haiti Devrim'i bu en zengin bölgenin düzlüklerindeki köle isyanı ile başlayacaktı. Kolonide liman ve kıyı şehirlerini geniş düzlükler çevrelerken, iç bölgelere gidildikçe yoğun dağlık alanlar beliriyordu. Saint-Domingue'in geniş düzlükleri plantasyon ekonomisi için verimli topraklar sunarken zenginleşen liman kentleri gemilerle birbirine bağlanıyordu. Ama iç bölgelere doğru gidildikçe dağlık arazi, toplumsal yapıyı bölerek iletişimi zorlaştırıyor, coğrafi farklılıklara göre kolonideki toplumsal örgütlenme ve bileşim biçimlerinde farklılıklara yol açıyordu. Örneğin bu bölgeler şeker üretimine uygun olmadığından, özellikle kahve üretiminin patladığı 1770'lerden itibaren kahve plantasyonlarının yoğunlaştığı bölgeler oluyorlardı. Güney bölgesi, Kuzey'in tersine, aşırı dağlıktı ve plantasyon ekonomisi açısından görece elverişsiz olduğu gibi, gemi ulaşımı açısından tehlikeli kıyılara sahipti ve bu yüzden ticaret ağlarının işleyişinden görece yoksun kalıyordu. Gözlemciler Güney'i koloninin en az gelişmiş bölgesi olarak tanımlarken, Güneyli plantasyon sahipleri bu durumdan ticari yalıtılmışlıklarını sorumlu tutuyorlardı. Bu yüzden daha az köle için daha fazla ücret ödüyorlardı (Garrigus, 2006: 54). Arazinin bu dağlık yapısı, Devrim sürecinde isyancıların sığınakları ve yolları olurken, sömürgeci güçlerin askerlerinin bataklığı ve tuzakları haline gelecekti. Ek olarak coğrafyanın bir başka yönü, bölgenin tropikal iklimi ve tropikal iklimde baş gösteren salgın hastalıklar, kölelere dokunamazken Avrupalı askerleri kırıp geçirecekti.

Devrim öncesi Fransız Saint-Domingue'i kendini, Dünya'nın en zengin kolonisi olarak sunmayla koloni sisteminde parlar. Koloni, 1780'lerde Fransa'nın dış ticaretinin %40'ını işgal ediyordu ve Birleşik Devletlerle, Britanya'yla, İspanyol kolonileriyle önemli ticari bağlara sahipti. Kolonin kıyı düzlüklerinde Dünya şekerinin beşte üçü, içerideki dağlık bölgelerinde ise Dünya kahvesinin yarısı üretiliyordu. (Knight, 2008: 398) Bu sıra dışı üretkenlik, ölümüne çalıştırılan kölelerin emeğine ve köle ticaretiyle beslenmeye dayanan sıra dışı ölçüde acımasız plantasyon ekonomisinin sonucuydu. Kahve, tütün ve indigo gibi mahsuller, görece daha küçük yatırımlarla üretilebilirken; şeker kamışı, arazinin düzlüğü ve genişliğinden üretim araçlarına ve geniş çaplı köle emeğine çok daha karmaşık bir yatırım alanı olduğu kadar, içlerinde en kârlı olanıydı da. Şeker plantasyonları yüzlerce kölelinin hızlı, işbölümü sıkıca düzenlenmiş ve gece gündüz devam eden kapsamlı bir kolektif çalışmanın taşıyıcısı olabilmesi sayesinde üretimlerini sürdürebilmiştir. (Dubois, 2004: 16) Koloniye köle ithalatının şaşırtıcı ölçekte şişmesi ve koloninin küresel köle ticaretinin en önemli limanlarından birisi haline gelmesi ile şeker üretiminin yaygınlaşması arasındaki ilişki göze çarpmaktadır. Köleler olmadan, şeker de olamazdı (Fick, 1997: 55). Fakat şeker de, ölümüne çalıştırıldıkları için köleler ölürken

olabiliyordu. Köleler arasındaki ölümler, 1780'lerde yılbaşına ortalama olarak 40.000'e ulaşmıştı. Karayipler'in incisi, Dünya'nın en berbat cehennemi haline gelmişti (Hallward, 2004).

Devrimci Öznenin Rahmi: Devrim'in Eşiğinde Saint-Domingue'de Toplumsal Yapı ve Toplumsal Güçler

Köle Devrimi'nin hemen öncesinde Saint-Domingue'deki toplumsal yapının sınıfsal bileşimi, kaynayan bir kazanı andırıyordu. Kuşbakışı bakıldığında, bileşim basit görünebilir: beyaz efendilere karşı siyah köleler. Ama bölünme bunun ötesindedir. Saint-Domingue, ekonomik açıdan gelişkinleşen ve karmaşıklaşan bir toplumsal yapının, sınıfsal parçalılışmanın ve heterojenleşmenin iticisi olduğu pek çok durumdan biridir. Tarih yazımında koloninin toplumsal guruplarını ne kadar homojenleştirirseniz, heterojen kitle o kadar yakanıza yapışır. Örneğin önce beyazlardan söz edilebilir. Sonra beyazların büyük beyazlar küçük beyazlar halinde ayrılması göz önüne alınır. Fakat bu iki grup da tam bir homojenlik taşımaz. Büyük beyazlar (*grands blancs*), plantasyon sahiplerinden, ticaret burjuvazisinden ve kolonideki metropolitan bürokrasiden oluşur. Büyük beyazların ayrı gruplarını sayıp dökmek, daha ilk başta, bu grupların kendi aralarındaki çelişkileri gösterir (Örneğin özerklik yanlısı büyük beyazlara karşı, koloniyi zapt etmeye çalışan metropolitan bürokrasi). Öte yandan küçük beyazlar (*petits blancs*), plantasyon ekonomisinde alt ve üst kademelerde görev yapan ücretli çalışanlardan, avukatlardan, esnaftan, zanaatkârlardan, küçük tüccarlardan, ayrıca hiçbir niteliği olmayan ayaktakımı, serseriler ve düşük ücretli emekçilerden oluşur. Aynı şekilde küçük beyazlar da kendi içlerinde çelişkiler taşıdıklarını açığa, daha bir çırpıda sayıldıklarında vururlar. Beyaz olmayanlarsa, özgür renklilerden ve kölelerden oluşur. Özgür renklilerin hemen yarısı, genellikle Fransız bir baba ile Afrikalı bir anneden doğma melezlerden olan *Mulatto*'lardır; diğer yarısı ise efendileri tarafından azat edilmiş siyahlardır. Köleler, siyahlardan müteşekkil koloninin en kalabalık kitlesi, en homojen sınıf gibi görünür ama kendi içlerinde de hiyerarşi barındırırlar. Eğer, özgür renkliler, köleler ve beyazlar, Fransız Saint-Domingue'inde üç ayrı kasti oluşturuyorsa; bu ayrımlar aynı zamanda; toplumun bütün kesimlerinde varolan karmaşık bir sınıf ve içsel sınıf karşıtlıkları sistemine gölge düşürür (Knight, 2008: 399). Kabaca tespit edilen bu üç kast, siyasal süreçler söz konusu olduğunda aralarında geçirimlidir, ayrıca her halükarda kendi içlerinde siyasal süreçleri belirleyecek bir parçalılık taşırlar. Eğer, adadaki sınıfları ve kastları heterojenlikle homojenlik arasında bir denge kurarak ama sınıfsal çıkarların çatışması ve çakışması ayar noktasıyla bu dengeyi kurarak sayarsak, beş temel kesimden söz edebiliriz: Büyük beyazlar, küçük beyazlar, metropolitan bürokrasi, özgür renkliler,

köleler. Bu ayırlamanın bile, farklı çelişki hatlarına göre farklı ayırlamalara gebe olduğunu, incelememiz ilerledikçe göreceğiz (Örneğin mülk sahibi özgür renklilerle, mülk sahibi büyük beyazların, mülksüzlere karşı işbirliği).

Üç kastın demografik bileşimi, kelimenin kesin anlamıyla ezici bir görünüm arz eder. 1789'da kolonide kabaca 465.000 köle, 28.000 beyaz ve 30.000 özgür renkli bulunmaktaydı. Yönetim tarafından köle başına yapılan vergilendirme dolayısıyla köle sayıları bildirimlerinin köle sahiplerince gerçeğin altında tutulması hesaba katılırsa, köle nüfusunun yarım milyona yakın olabileceği düşünülebilir (Coğrafi büyüklük olarak Haiti'yi defalarca katlayan Birleşik Devletler, buna karşın, 1790'da 700 binlik köle nüfusuna sahipti.). Ayrıca, kasabalar koloninin beyazlarının %26'sına ev sahipliği yaparken, beyazlar kırsal nüfusta %4'lük bir paya sahipti. (Dubois, 2004: 30) 450.000 ila 500.000 köleden 100.000 kadarı malikâneelerde hizmet veriyordu ve tarla kölelerine göre daha iyi muamele görüyordu. Geri kalan yaklaşık dört yüz bin kadarı, okuma yazma öğrenmeleri dahi yasaklanmış, tıbbi destekten ve gıda gereksinimlerinden büyük ölçüde yoksun bırakılmış plantasyonlarda ölesiye çalıştırılan kölelerdi. 1760'la birlikte Saint-Domingue, Dünya tarihindeki en gelişmiş ve en karlı ve de en sömürgeci plantasyon köleliği sistemini geliştirmişti (Garrigus, 2006: 53).

Plantasyonlarda çalıştırılan köle nüfus, büyük ölçüde Afrika'nın farklı yerlerindeki farklı kabilelerden gelen siyahların bir karışımıydı. Fakat özellikle Kongo'dan getirilenler, ayrıksı bir çoğunluk teşkil ediyordu. Afrikalılar beraberinde getirdikleri kendi dillerini ve dillerini kolonide gördükleri zulümden bir kaçış ve ferahlama alanı olarak yaşatmaya devam ediyorlardı. Yoğun köle ticaretinin bir sonucu olarak 18. yy.'nin sonlarında Saint-Domingue'deki kölelerin çoğunluğu Afrika doğumluydu. (Dubois, 2004: 40) Devrim'in arefesinde bu oran üçte ikidir. Başka ifadesiyle, bu koloninin nüfusunun yarısından fazlası, kolonide doğmamıştı. Kölelik sisteminin acımasız çarklarını daha iyi görebilmek için bu, akılda tutulmalıdır. Gerçek şu ki Saint-Domingue'deki köle nüfusu kendini hiçbir zaman yeniden üretmedi (Fick, 2000: 26). Kölelerin vatanlarından koparılmaları, gemilerle Atlantik'i geçmeleri, koloniye ayak basmaları, efendilerine satılmaları, plantasyonlarda çalıştırılmaları; her bir aşama; bir hücre gibi içine kapatıldıkları kölelik sistemine dâhil edilmeyle birlikte bir miktarını acımasızca alıyordu. Vatanlarında öldürülenler, gemilerde ölenler, koloniye ayak basar basmaz ve ayak bastıktan kısa bir süre sonra ölenler, plantasyonlarda ölenler ve öldürülenler, acımasız bir eliminasyon zincirinde konumlanıyordu. Saint-Domingue'e köle ticareti boyunca yalnızca 100.000'i koloniye çıkarıldıktan kısa süre sonra ölmüştü. Kolonideki yıllık ölüm oranları on binlere varabiliyordu. Adaya ayak basan kölelerin üçte birinden fazlası yeni koşullara psikolojik ve fiziksel olarak ayak uyduramamaktan dolayı birkaç yıl

içinde ölmekteydi. (Ünlü, 2004: 93) “Köleler durmaksızın ölüyorlar” diye şikâyet ediyordu bir kadın 1782’de. Kısa erimli kazanımlarına odaklanmış ve insani kaygıları boşlamış pek çok köle sahibi ve plantasyon yöneticisi için köleleri nüfuslarının artacağı biçimde yönetmektense, onların yemek, giyim ve ilaç masraflarından kesmek daha kârlıydı. Plantasyonlarda çalışma kesintisizdi ve gece işi kaçınılmazdı. Ortalama işgünü rahatlıkla 18 ila 20 saati buluyordu (Fick, 2000: 28). Efendiler, bu koşullarda kölelerini ölene kadar çalıştırıyor ve sonrasında onları yeni aldıkları ile değiştirmiş oluyorlardı (Dubois, 2004: 40). Plantasyon sahipleri ve yöneticileri için köleler, emek gücü makineleri, olabildiğince şeker ve kahve üretmeye dayalı bir sistemin dişilileriydi (Dubois, 2004: 45). Fransız kolonisi Saint-Domingue’deki kölelerin, Yeni Dünyanın plantasyon toplumlarının tümünde olduğu gibi, yalnızca insanlar olarak özgürlükleri reddedilmemişti fakat köleler olarak insanlıkları reddedilmişti (Fick, 2000: 1). Ailevi bağlar ve akrabalık bağları koparılmıştı, isimleri değiştirilmişti, vücutları yeni sahiplerini belirten kızgın demirle damgalanmıştı ve efendilerinin mutlak otorite alanlarının dışında bir hiçtiler (Fick, 2000: 27). Her alım satımda kızgın demirle damgalanan kölelerden pek çok kez alınıp satılanların vücutları, karmaşık desenlere bürünürdü. Kızgın damga, kölelik yaşamının bütün vahşiliklerinin haklılığını, kölenin vücuduna kazıyan semboldü. Ayrıca her türlü fiziksel ve psikolojik kötü muameleye, her derecede maruz kalıyorlardı. Kırbaç, kölelerin koşullarına ilişkin kuralları belirleyen Code Noir’da izin verilen tek cezalandırma türüydü ama uygulamada kırbaç yaralarına tuz, limon, vb. dökmekten, cinsel organın kesilmesine ve kölenin canlı canlı yakılmasına kadar pek insanlık dışı ceza uygulanabiliyordu. 1685’te Fransız Kralı’nca çıkartılan ve yüzyıllarca yürürlükte kalan Code Noir, kölelerin çalışma, barınma ve beslenme koşullarını düzenlerken, bu yasa, koloniciler tarafından açıkça ve sürekli bir biçimde ihlal edilmişti. 1780’lerin ortalarında plantasyonlarda çıkan bazı küçük çaplı isyanların da etkisiyle Paris’te çıkarılan iki kraliyet emri, kölelerin koşullarının iyileştirilmesini amaçlıyordu. Code Noir ile kölelere verilen pazar günü tatiline, cumartesi öğleden sonrayı da ekleyen yeni düzenlemeler, köle sahiplerinin ve tüccarların tepkisini hemen çekmiş; Code Noir’da yaptıkları gibi koloniciler bu yeni düzenlemeleri ihlal etmek için de ellerinden geleni yapmıştı. Plantasyon sahipleri için durum açtı: kölelerine istedikleri gibi davranabilmek istiyorl Sürekli ölen kölelerin yerine sürekli yenilerini alan kolonide Afrika’dan getirilmiş, Afrika doğumlu kölelerin çoğunluğunun yanı sıra, kölelerde içindeki azınlık kesim kolonide doğan ve *creole* denilen kölelerdi. Afrika doğumlularla *creole*’lerin ilişkileri karmaşıktı. Köleliğin günlük sorunlarıyla mücadele etmede *creole*’ler pek çok avantaja sahipti. *Creole* dili konuşarak büyümüşlerdi ve kolonide akrabalık ağlarına eklemliydi. Plantasyonlarda, genellikle daha uzmanlaşmış ve ayrıcalıklı pozisyonları tutuyorlardı ki bu da özgürlüğüne elde etmek için daha iyi bir şans demektir. Devrim’in hemen bütün önemli liderleri

creole'dü. Buna karşın Afrika doğumlu ve Afrika'da büyümüş köleler, kendi kültürel, politik ve askeri deneyimlerine, kendi dillerine ve dinlerine sahipti ama vatanlarıyla ve kandaşlarıyla tüm bağlarını koparan plantasyon köleliğine uyum sağlamak için uzun süre mücadele vermek zorunda kalıyorlardı. Bununla birlikte, bu gruplar arasında yapılan keskin bir ayırım yanlıtıdır: Pek çok *creole*, Afrika'dan yalnızca bir nesil uzaklıktaydı ve Afrika doğumlular da kolonideki yaşamlarında pek açıdan *creole*'leşiyordu. Din ve dil, *creole*'lük potasında ortak bir kültürün oluşumuna çanaklık ediyordu. Bir yandan Afrika dinlerinden Voodoo, Saint-Domingue'e özgü esnek ve yaygın bir inanç karşılıklı etkileşimler içinde biçimleniyordu; diğer yandan *creole* dili, Fransız lehçeleri ile Afrika dillerinin bir karşımı olarak gelişiyor ve çoğunluğun ortak dili haline geliyordu.

Nüfus bileşimindeki göz korkutucu dengesizlik nedeniyle köle sahipleri ve koloni yöneticileri için siyahların ve dolayısıyla kölelerin kolonyal rejimce özümlemesi sorun olmuştu. Yaklaşık 500.000 köleye karşı yaklaşık 30.000 beyaz, bu büyük siyah kitleyi kendi kazanında serin ve derli toplu tutmaya çalışıyordu. Bu yüzden toplumsal alanda en çok çekindikleri ve tehdit olarak gördükleri, kölelerin toplanması ve kendi toplumsal alanları içinde kendi iletişimlerini kurmalarıydı. Buna karşılık, plantasyonlara zorunlu bir biçimde bağlı ve bağımlı kölelerin; beyazlar tarafından yasaklanan ve dağıtılmaya çalışılan; plantasyonlar dışında geçici, periyodik ya da sürekli olarak kurabildikleri kendileri özgü toplumsal alanları vardı. Code Noir, farklı köle sahiplerine ait kölelerin bir araya gelmesini ve toplanmasını yasaklıyordu. Her ne kadar, koloninin polis gücü olan *Maréchaussée* bazı köle toplantılarını dağıtmış olsa da bu kurallar hiçbir zaman sürekli olarak uygulanmamıştı. Kölelerin kasabalarda ve kırsalda sosyalleşmesinin otoriteler tarafından engellenmesi imkânsızdı ve pek çok köle sahibi, zararsız gördüklerinden böylesi toplanmalara zımnen onay veriyordu (Dubois, 2004: 49). Beyazlar, bu toplumsal alanların varlığına yönelik kaygılarında boş değildirler. Hâlihazırda Devrim'in eşliğinde iyice palazlanan kölelerin toplumsal alanları, onların isyanında ve Devrim'i başlatmasında gerekli örgütlenme pratiklerinin temelliğini sağlayacaktı.

Devrim'le olgusal bağıni saptayabileceğimiz, genelleştirerek üç ayrı toplumsal alandan bahsedebiliriz. Birincisi dinsel olan, ikincisi, gündelik yaşamla ilgili olan ve üçüncüsü, askeri olan. Her bir alandaki toplumsal iletişim ve örgütlenme pratikleri, devrimci potansiyellerini, isyanın yürütülmesinde ve sürdürülmesinde gerekli öğeleri ve bağlantı noktalarını sunarak gösterecekti. Devrim'in eşliğindeki koloninin rahminde, Devrim'in tohumları atılmıştı.

Dinsel toplumsal alan, kabile dinlerine göre yapılan toplu ayin ve ritüeller sırasında ortaya çıkıyordu. Özellikle Afrika dinleri, Devrim sürecinde kitlesel hareket ağlarına zeminlerini sağlamıştı. Kölelerin emek gücünden başka bir

şey ifade etmediği plantasyonların üretim odaklı dünyasında, dinsel ayinler, ritüel avunmayı, dansı ve müziği ama en önemlisi plantasyonun ötesine uzanan bir topluluğu sağlıyordu. Din, bir bakıma, kölelik dünyasının ortasında bir özgürlük alanıydı ve köleleri tam bir özgürlüğe kavuşturan isyanın kuruluşunun hazırlanmasına yardımcıydı. Bu yüzden koloni yöneticileri ve köle sahipleri, kölelerin dinsel törenlerinin yıkıcı potansiyelinin uzun süredir farkındaydılar. Her ne kadar başarıya ulaşmasalar da, bu törenleri yasakladılar ve sindirmeye çalıştılar. Örneğin büyük plantasyon sahibi Moreau, hiçbir şeyin *Voodoo* kültü kadar tehlikeli olmadığını iddia ediyordu (Dubois, 2004: 43). *Voodoo*, koloninin köleleri arasında baskın olan kabile inancıydı ve Saint-Domingue’de kendine özgü bir hal almıştı. Saint-Domingue’de genellikle uygulandığı haliyle *Voodoo*, kolonideki köle nüfusu biçimlendiren Afrika uluslarının çeşitli dinsel inanç ve pratiklerinin geniş bir sentezinden oluşuyordu (Fick, 2000: 57). *Voodoo*, kolektif direniş biçimlerinden önde geleni olarak, hem kültürel hem de pratiğinde belirlediğiyle siyasi açıdan ideolojik bir güçtü. Saint-Domingue *Voodoo*’sunun çoğul ve heterojen doğası, kolektif bir güç olarak işlev kazanmasında belirleyiciydi (Fick, 2000: 59). Nitekim bu kolektif güç, Devrim’i başlatan isyanın bir *Voodoo* ayini ile patlak vermesinde, kitlelerin güdümlenmesi için güçlü bir motif olduğunu gösteriyordu. Örneğin Afrika asıllı direnişçi *Maroon* liderleri, hemen hiç istisna gözetmeksizin *Voodoo* rahipleriydi ya da en azından kendilerini *Voodoo*’ya adanmışlardı (Fick, 2000: 57).

Gündelik yaşamda köleler arasındaki toplantılar, ağırlıklı olarak, kendi bahçelerinde ürün yetiştirmelerine izin verilen ve ürünlerini pazar tatillerinde kentteki pazara getiren köleler arasındaki ilişkide ortaya çıkıyordu. Kölelerin tatil günü olan pazar, aslında, kentlerde köleler için kendi bayram günleri gibi yaşanırdı. Toplantılar yapılır, danslar edilir, şarkılar söylenir, ayinler yapılırdı. Tüm bunlar, haberleşme ağının termallerinden birinde yer almaktaydı: liman kenti. Fransa’da ve çevre kolonilerde olan bitenlerin haberleri bu liman kentlerine gemilerle gelir ve ağızdan ağza yayılırdı. Kölelerin pazar toplantıları bu haberlerin onların aralarında yayılması ve tartışılması için uygun ortamı sağlıyordu. Haiti Devrimi tarihine baktığımızda, bu kulaktan kulağa yayılan haberlerin kötülüğünün ya da iyiliğinin kölelerin ortaklaşa hareket etmelerinde motivasyon sağladığını görüyoruz. Özellikle Pazar günleri dışında farklı plantasyonlardan gelen kölelerin kaçak biçimde yaptığı toplantılarda, bu haberler ciddiyle tartışılırdı. Bu gündelik ve kaçak kamusal alan tartışmalarının ve toplantılarının önemini, “söylenti sendromu” nun Haiti Devrimi’nin ortasından geçen fısıltısında görebileceğiz.

Kölelerin bir başka otonomi alanı ise, plantasyonlardan kaçıp kaçak bir hayata başlayan *Maroon*’larla birlikte ortaya çıkmıştı. *Marronage* denilen dağlara kaçıp

orada gruplar halinde yaşamak, kölelerce gerçekleştirilen etkili bir direniş şekliydi. *Maroon*'lar dağlık bölgelerde silahlanmış, kölelikten uzakta kendi köylerini ve özgürlüklerini korumaya güdümlü gruplar oluşturuyorlardı. Kurdukları köylerde Afrika'dan getirdikleri ve kölelikle parçalanmış kültürel ilişkilerini ve inançlarını yaşatırlardı. Tek kaygıları, kaçıp kurtulduktan sonra kurdukları özgür yaşamlarını sürdürebilmek için onu ölümüne savunmaktı; yoksa sisteme ve kölelik kurumuna karşı sistematik bir başkaldırı geliştirmekten uzaktılar. Öte yandan her yanı saran ateşin fitili ateşlendiğinde, onlar da bu manzarada yer alacaklardı. Dolayısıyla hepsinden önemlisi, kölelerin askeri deneyim kazanmasını sağlayan toplumsal alan biçimleri olmalarıydı. Bu alanlar kendi istisnailiklerini genelleştiren bir toplumsal kalkışmanın içine düştüklerinde, 1791'de başlayan isyan sonrasında, direnişçilerin süreç boyunca taktik gelişmelerinde tecrübe ve katılım bakımından etkili oldu. Dinsel seremoniler ve pazar toplantıları gibi, plantasyondan kaçma pratiği olarak *Marronage*, plantasyonlar boyunca yayılarak köleleri birleştiren bir ayaklanmanın zeminini döşedi ve böylelikle genelleşip kitlesel bir biçime evrildiğinde, içinde kendine bağlı köleleri tutarak işleyebilen sistemi içinden çözmeyi kolaylaştırdı. 1791'de köleler bir kez ayaklandığında, direnişçiler, *Maroon*'lar tarafından öncülük edilen taktikleri, dağlık alanlardaki kamplarını Fransız saldırılarına karşı korumak için kullandılar (Dubois, 2004: 55). Bu arada pek çok *Maroon*, köle nüfus içinde en fazla çoğunluğa sahip Kongo asıllılardan çıkıyordu. Kongolular, Kongo'daki iç savaşta askerlik yapmış, askeri deneyimi olan kölelerdi. Afrika usulü askeri becerileriyle, otonom ve mobilize birimler halinde vurup geri çekilme hareketleri ile savaşan, tuzaklar kuran, araziyi gizlemek için kullanan, silah bulamadığında zehirli ok gibi el yapımı silahlar kullanan bir askeri strateji uyguluyorlardı. Bu strateji, Devrim süreci boyunca özgür renklilerin ve siyahların askeri birimlerince yaygınlıkla kullanılacaktı.

Kölelerden siyah direniş birimleri türemesi gibi koloninin diğer kastı özgür renklilerde de askeri birimler türüyordu. Saint-Domingue'e kendine özgü bir biçimde, Dünya'nın en fazla askeri ve silahlı direniş becerisine sahip, en silahlanmış "aşağı ırk"tan nüfusunu yaratmıştı. Koloninin savunma birimleri olan askeriyede beyazlar askerlik yapmaya isteksiz olduklarından ve jandarma birimi olan *Maréchaussée*'lerde plantasyonlardan kaçanları yakalayabilmek üzere araziyi iyi bilen siyahların katılımı tercih edildiğinden kolonideki silahlı birimlerin tonu siyaha dönmüştü. Polis birimi olan *Maréchaussée* 1730'lardan başlayarak özgür siyahlardan oluşturuluyordu. 1760'lardan itibaren özgür siyahlar için askerlik zorunlu tutulmuştu. Siyahların beyazlara göre tropik salgın hastalıklara dayanıklı olması ve araziyi iyi bilmeleri, onları koloninin askeri örgütlenmesinin belkemiği haline getirdi. Bütün bu askeri ve polisiye birimlerle ilgili olarak dikkati çeken bir çelişki, bu silahlı güçlerin sıklıkla kurallara uymayan, plantasyonlardan kaçan ve isyan başlatan siyahlara karşı kullanılmasıydı. Fakat

zaman ilerleyip devrimin çanları çalmaya başladığında, bu kez, koloninin silahlı güçlerinde görev almış özgür siyahlar ellerindeki bu gücü ve tecrübeyi köleliliğin kaldırılmasında ve bağımsızlığa giden süreçte kullanacaklardı. İsyan boyunca, bütün silahlı birimler özgür renkliler ve siyahlarca işgal edildiğinden, kolonyal otorite dışarıdan askeri yardıma muhtaç olacaktı; özgür renkli liderlerle ve siyahlarla işbirliği yapmaktan başka bir seçenek bulamayacaktı.

Özgür renkliler, plantasyon ekonomisinin yeni yükselen ve arada kalan sınıflarıydı. Bu sınıfın 18. yy. boyunca ekonomik ve demografik açılardan yükselişi, kolonyal Karayipler'deki köle kolonilerinde eşi benzeri olmayan bir durum teşkil ediyordu (Fick, 1997: 55). 1789'la birlikte özgür siyahların sayıları 30.000'i bularak beyazları geçti ve bu sınıf kolonideki plantasyonların üçte birinin, kölelerin ve emlaklerin dörtte birinin sahibi haline geldi. Ayrıca bu sınıfın pek çok üyesi, eski efendileri tarafından Fransa'da eğitirildiklerinden, siyahlar içinde beyazlara rakip olabilecek bir sınıf olarak belirginleşmeleri kaçınılmaz oluyordu. Bunun farkında olan metropolitan ve kolonyal otoriteler, beyazları kendilerine denk olarak görmeye başlayan bu sınıfın yükselen umutlarının önünü kesme niyetindeydi. Buna göre özgür siyahlar, yetenekleri, eğitimleri, statüleri ve zenginlikleri ne olursa olsun, ırklarından ve kölelik geçmişlerinden dolayı beyazlarla eşit olmayacaklarını anlamalıydılar (Fick, 1997: 56). Beyazlar için bu aşağı ırktan sınıfın yükselişi daima kabul edilemez sayılmıştı; ötesinde pek çok beyaz bu durumu kölelik kurumunun sürdürülmesine bir tehdit olarak gördükleri gibi, kendi dünya görüşlerinde yarığa yol açan bir sapma gibi alımlıyordu. Devrim zamanı geldiğinde, özgür siyahlar, ırksal farklılığa dayanan yasaların muhatabı olarak ayrımcılığa tabiydiler (Dubuis, 2008: 62). Öte yandan özgür renkliler, tüm aşağılayıcı ve yok sayan tutuma karşın, kendilerini beyaz Avrupalılar gibi sayıyor, kimliğini edindiği bir sanın gerektirdiği beyazlarla eşit hakları talep ediyorlardı. Özgür renkliler, beyazlar gibi giyinmeye ve davranmaya çalışırlardı. Afrika ile bağlarını yadsımış bir halde, aşağı olmanın damgasının üzerine Fransızlar gibi giyinir ve Fransızca konuşurlardı. Çoğunluğu *Voodoo* gibi kabile dinlerini küçümsüyordu ve Katolikliğe geçmişti.

Her ne kadar günlük yaşamlarında ırksal ayrımcılığa maruz kalsalar da özgür siyahlar, arazi ve köle satın alabiliyor, kasabalarda istedikleri mahallelerde kalabiliyor, herhangi bir okulda eğitim alabiliyor ve istedikleri mesleği yürütebiliyorlardı (Dubois, 2004: 61). Bu da onlara ekonomik güç elde edebilmenin yolunu açarak, onları, kolonideki sınıf çatışmasının taraflarından biri haline getiriyordu. Özellikle *Mulatto* olanların baskınlığıyla özgür renkliler, kolonideki ekonomik gücün önemli bir kesimini el altında tutarken, kendilerine verilmeyen haklar sınıf bilinçlerini besliyordu. Beyazların ellerinden kayan bir ekonomik güçle birlikte, politik gücün de ellerinden kayıp gitmesini izlemeye

niyetleri yoktu; özgür renklilerin yükselme ivmesi, katı ırkçı savunularla zapturapt altına alınmalıydı. Özgür siyahlarla beyazlar arasındaki çekişmenin yüzeyinde ırksal ayrımlar ve ırkçılık görünüyordu. Oysa çekişmenin arka planında ekonomik çıkarların çatışması vardı. Özellikle Yedi Yıl Savaşlarından sonra artan miktarlarda göçle adaya gelen beyazlar, kahve plantasyonu edinmek istediklerinde, dağlık bölgelerde kendilerinden önce oralara gelmiş ve araziye sahiplenerek kendi kahve plantasyonlarını kurmuş özgür siyahlarla karşılaşıyorlardı. Kendi fırsatlarını yaratmak için gelmiş bu yeni ve tecrübesiz beyazlar, araziye ve iklimi iyi bilen, ayrıca dayanışma ağlarını kurmuş özgür siyahlar karşısında başarısız kalıyorlardı (Dubois, 2004: 64). Bu grubun dâhil olduğu küçük beyazlarla büyük beyazları birbirine bağlayan tek bağ bir ırkçılık koalisyonuydu. Grand blanc ile petit blanc'ı yalnızca bu ırksal ve ırkçı zeminde birleşebiliyordu. Siyahlar ve özgür renkliler söz konusu olduğunda, bu beyazlar, sınıfsal farklılıklarının ötesinde ırksal üstünlüklerini karşılarındaki aşağı ırka hiçbir hak ve kazanç alanı bırakmamacasına savunan dışıyla geçirimsiz bir kast olmakta bütünlük kazanıyordu. Bununla birlikte bu bileşim uygulamada, kolonideki sınıf çekişmelerinde etkin değildi. Küçük beyazlar için bütün ekonomik fırsatların yolları büyük beyazlar tarafında ama ayrıca mülk sahibi özgür renkliler tarafından kapatılmıştı. Öyle ya da böyle büyük beyazlarla küçük beyazlar arasında ekonomik bir uçurum vardı ve uçurumun iki yakasında, bu karşıtlığın köklerinden filizlenen farklı siyasal söylemlerin sesi duyuluyordu. Büyük beyazlar genellikle, Fransa'dan özerklik ve hatta bağımsızlık politikasını, küçük beyazların çoğunluğu ise Fransa'ya bağlı kalma politikasını savunuyordu.

Büyük beyazların en önemli kesimi olan büyük plantasyon sahiplerinin pek çoğu, kolonide bulunmamayı ve işlerini Paris'ten yürütmeyi tercih ederdi. Fransız Devrimi'nin dönümünde Paris'teki plantasyoncular kendi çıkarları için bir lobi örgütleyeceklerdi. Kendileri Paris'te büyük çıkarlarını korumaya ve savunmaya çalışırken, kolonide, artlarında, küçük beyazlardan, özgür renklilerden ve kölelerden oluşan kendilerine bağlı bir örgütlenme yapısıyla plantasyonlarını çekip çevirirdi. İlk genelde küçük beyazlardan kimdeyse özgür renklilerden atanan yöneticiler, plantasyonlardaki köleler ve mallar üzerinde geniş yetkilere sahipti. İkincisi, yöneticiler, genellikle ellerinin altında gözetmenler görevlendirirdi. Gözetmenler çoğunlukla fakir ve alt tabaka beyazlardan gelmekteydi. Gözetmenlerin altında, siyahların arasındaki hiyerarşinin en tepesinde bulunan yönlendiriciler yer almaktaydı. Sahipler, yöneticiler ve gözetmenler, işin içinden yetişen ve işi çok iyi bilen yönlendiricilere bağımlıydı. Yönlendiriciler, köle pazarlarında yaşlılarına göre iki kat fiyattan satılmaktaydı ve pek çoğu creole'dü. Yönlendiriciler, her sabah köleleri kırbaçla veya zille uyandırmakta, gün boyu onları gözlemleyerek yanlış davranışları bildirmekte,

cezalandırmada genellikle kırbaç kullanılmaktaydı. Sahipleri onları daha iyi yemek, giyim ve barınma ile ödüllendirirken, onların köleler arasındaki saygınlığını ve onlara kölelerce duyulan sadakati arttırmayı amaçlamaktaydı. Onlar, sahiplerle birlikte, plantasyonların yönetiminde merkezi bir rol oynayan işbirlikçilerdi. Yönlendiriciler sahiplerinin beklentisinin tersine, 1791 ayaklanmasının organize edilmesi ve sürdürülmesinde lider rolünü aldılar (Dubois, 2004: 37-38).

Saint-Domingue'deki plantasyon sahibi ve tüccar beyazları Paris'ten gelen üretimi ve ticareti düzenleyici kısıtlamaları, kolonide ekonomik ve politik açıdan palazlandıkça, kendi çıkarlarını gözeterek uygulamakta daima isteksiz davranmışlardı. Kölelerin çalışma koşullarının hukuken düzenlenmesine karşı kölelerine istedikleri gibi davranmayı, koloninin ticari ilişkilerini Fransa'nın yararına sınırlayan merkantilist hukuki düzenlemelere karşı ürünlerini istedikleri gibi ihraç etmeyi tercih ediyorlardı. 1670'de Fransa Kralı, kendi merkantilist politikalarını, Saint-Domingue için sıkı bir şekilde uygulamaya başladı (Garrigus, 2006: 31). Fransa, Saint-Domingue'in *exclusif* denilen bir ticaret rejimine tabi olmasını istiyordu. Bu rejime göre, Saint-Domingue'in ihracatının tamamını Fransa'ya yapması ve ithalatının tümünü Fransa'dan yapması gerekiyordu.² Kısıtlayıcı Fransız ticaret politikaları, fiyatları yetiştiricilerin talebinin altında tutabildiğinden, liman kentlerindeki metropolitan tüccarlar bu işten sıra dışı karlar yapıyorlardı. Fransız gemilerinin kolonicilerin ihtiyaçlarını –özellikle yeni köleler- temin etmekte yetersiz kalması ve kolonicilerin mallarını diledikleri gibi ihraç etmek istemeleri bir yana; İngiliz sömürgesi Jamaika'ya, İspanyol sömürgesi Küba'ya, Kuzey ve Güney Amerika'ya coğrafi yakınlık hesaba katılırsa, adayı çevreleyen pazarların varlığında bu tamamen mantıksız bir ticari rejimdi. Pazarların ortasındaki bir adanın, Atlantik'in ötesindeki Fransa'ya bağımlı kalması uygulamada tutmayacak bir koşuldu (Dubois, 2004: 32). Bu yüzden gerçekte, plantasyon sahipleri mallarını daha yüksek fiyatlara satabilmek ve girdileri (Örneğin köleler, Bordeaux'lu tüccarlarından alınmak zorunda mıydı?) daha ucuza temin etmek için bu rejimi delmekte ellerinden geleni yapıyordu. Fransa'nın koloni üzerindeki hukuki ve metinsel hâkimiyeti, koloninin değişen maddi koşullarıyla uyuşmuyordu. Ötesinde, bu en zenginleşmiş koloninin yükselmiş sınıfları, ekonomik güçlerinin çağırıldığı ve hısımlarının ellerinde kalan bir politik gücü arzuluyorlardı. Bu, onları siyasal bilinçlerinin özeti idi.

1791'den 1804'e Devrim

Tutarsız bir şekilde, Saint-Domingue'deki Devrim'i ateşleyen köle isyanı değil; beyaz elitlerin kendi girişimleri oldu. Önce Beyazlar arasında başlayan ve sonrasında özgür renklilerin karıştığı mücadele, kölelerin seyircisi olduğu bir Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208. 173

ezme ve sindirme görünümüne sahipti. Beyazların özgür renklilerin taleplerini baskılamak için kullandıkları yöntemler ve kolonyal otoritenin siyasal çalkantının ortasında sarsılması, Fransız Devrimi'nin ilkelerini duyan, kolonide olanlara şahit olan ve daha özgür hareket etmeye başlayan kölelerin ayaklanacağı koşulları yaratmaktaydı 1788'de *États Généraux*'nun toplantıya çağırılmasıyla başlayan süreç ve Fransız Devrimi, Paris'te ve kolonide, koloninin geleceğini kimin belirleyeceği ve geleceğinin ne olacağı sorununu, bütün sınıfsal çekişmelerle birlikte ortaya çıkardı. Değişimin akıntısı bir kez ortaya çıktığında, herkes dibinde kendi kabıyla belirmişti. Çelişkiler artık çok daha belirgindi. Saint-Domingue'in bütün yapısı hızlı bir biçimde dönüşüyordu. Plantasyon sahipleri ile bürokrasi ile arasındaki karşıtlıklar ve düşmanlıklar zirveye ulaşmıştı ve taraflar şimdi açık bir savaş halindeydi. Plantasyon sahipleri ise kendi aralarında 1788'in başlarında ikiye bölünmüşlerdi (Fick, 2000: 87). Koloni hiçbir zaman böylesi bir toplumsal ve idari kaosu içine düşmemişti. Yalnızca kolonyal rejim parçalara ayrılmadı, vali ve bürokrasi eski güçlerinden yoksun kaldı. Kolonideki otorite, her biri gücü kendi ellerinde ve kendi çıkarları doğrultusunda toplamaya çalışan Kuzeyin Bölge Meclisi ile Batı'nın Kolonyal Meclisi arasında, bölgesel olarak ileri geri gidip geliyordu (Fick, 2000: 87-88). Batı Meclisi, küçük beyazların denetiminde ve Fransa'ya bağlılık yanlısıyken, *Mulatto*'larla işbirliği yapıyordu. Kuzey Meclisinin büyük beyazları ise bağımsızlık peşindeydi ve bunun için İngiltere'nin desteğine muhtaçtı. 1791'deki isyana ve Devrim sürecinin başlangıcına kadar, bu bölünme ve karşılıklı çekişme, koloninin siyasetinde belirleyici kalmayı sürdürdü ama Devrim süreci bir kez başladığında, kolonideki beyazların çıkarları ve çıkarlarına göre tuttıkları ayrı saflar, yalnızca yemek artıkları konusuydu; bu süreçte özgür renklilerin ve kölelerin gücünün yükselişi dış güçlerin kolonideki işbirliği seçenekleri haline gelmelerinden anlaşılabilir.

Aslında 1750 ve 1850 arasındaki süreç, kendiliğinden ve birbirleriyle ilişkiye giren devrimlerin çağını temsil eder; Saint-Domingue, daha geniş çaplı tarihsel bir kesitin bütünleşik bir parçasını oluşturur; (Knight, 2008: 393) Amerikan ve Fransız Devrimleri ile birlikte dönemin en büyük üç devriminden biridir (Hallward, 2004). Bu büyük resmin Saint-Domingue'i Haiti yapan sürece arka çıkan zemini, 18. yy. boyunca Atlantik dünyasındaki değişimler ve Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesidir. Birbirleriyle etkileşimi yadsınamaz Atlantik'teki devrimler üçgeninin bir parçası olan Haiti Devrimi, Fransız Devrimi'ni kaldığı yerin ötesine geçmiş ve onu radikalleştirmiştir. Fransız Devrimi'nin kendi başına yıkamadığı tek şeyi, ırkçılığı ve ırksal ayrımları Haiti Devrimi tek başına yıkmıştır.

1789 ile birlikte kolonyal toplumun her kesimi memnuniyetsizlik halindeydi: köle efendisine karşı, *Mulatto* beyaza karşı, küçük beyaz büyük beyaza karşı, beyazların tümü pek çok kez yerel yönetime ve özellikle Fransız burjuvazisine

karşı. Gruplar arasında ortak düşmana karşı ittifaklar yapılabilse de, böylesi ittifaklar seyrek ve kısa süreli oluyordu ve yalnızca anlık çıkarlara hizmet ediyordu. Devrim arefesinde, her grup, kendi dertlerine sahipti ve her biri belirli sınıf ve kast koşullarının ve çelişkilerinin içinden çıkan kendine özgü çıkarları savunuyordu (Fick, 2000: 25). Yeniden-üretken çelişkilerin Fransız Devrimi ile birlikte çözülmesi ve sonra birbirime girmesi, çelişkilerin uzlaşmaz karşıtlık halini alması sıra dışı bir bileşime kavuşarak tarihteki tek örnek olarak Haiti'yi ve onun Devrimini vermiştir. Devrim boyunca etkileşime geçen üç temel kolonyal antagonizma hattı –özgürlüğünü isteyen köleler, siyasal haklarını isteyen özgür renkliler, kölelik düzeninin devamını ve özerkliği savunan beyazlar– 1793'te emperyal savaşın belirmesiyle, İngiltere, Fransa ve İspanya arasındaki antagonizmalarla kesişime girmiştir. Bu kesişim, tarafların birbirini kırıp geçirdiği topyekûn şiddetin sistematik bir biçimde uygulanmasına denk düşer. Saint-Domingue'deki Devrim, toplamda 45.000 Britanya askerini, 46.000 Fransız askerini ve 10.00 koloniciyi öldürecekti. Beyaz olmayanlar söz konusu olduğunda, 1789'un yaklaşık 530.000 siyahının ve özgür renklisinin üçte biri 1804'te ortadan kaybolmuş olacaktı (Coupeau, 2008: 25).

Çatışma boyunca her grup kendi özgürlük mücadelesini veriyordu. Fransız Devrimi'nin özgürlük söylemi, özgül sınıfsal çıkarların ifadesi oluyordu. Plantasyon sahipleri için özgürlük ekonomikti ve koloninin üretim ile ticaret alanlarında Fransa'dan özerk hareket edebilmesi demektir. Özgür siyahlar için özgürlük eşit siyasi ve sivil haklar demektir. Köleler içinse özgürlük, kölelikten kurtulmak ve maddi yaşamını sürdüreceği bir toprak parçasında yaşamak demektir. Kuzey'de isyan, tamamen siyah liderler ve onların siyah birlikleri tarafından yönetilirken, Güney ve Batı bölgelerinde isyanın önderleri kendi siyasal hakları için mücadele veren *Mulatto*'lar ve *Mulatto*'larla işbirliği yapan siyahlardı. Beyazlar ise Fransa'dan gönderilen yeterli askeri birliklerden yoksun, İngiliz askeri müdahalesinden başka çaresi kalmamış ve böylelikle edilgenleştirilmişlerdi.

İlk Perde: Çelişkilerin Çözülüşü (1789'dan 1793'e)

Kendi döneminde Saint-Domingue'deki çelişkilerin başka hiçbir yerde olmadığı kadar keskin olduğu iddia edilebilir. Bu çelişkiler ve çelişkilerin keskinliği, sürdürülmeye çalışılan adaletsiz ve vahşice bir toplumsal yapının çözülme ya da parçalanma olanağının en doğrudan ve somut köklerini barındırır. Fransız Devrimi'nin Haiti Devrimi bakımından sunduğu bağlantının esası, Saint-Domingue'deki kazanın patlaması ve çelişkilerin çözülmesi için fitili ateşlemiş olmasıdır. Fransız devrimi, Haiti'deki Devrim sürecine iki açıdan zemin sağladı.

Birincisi güç aygıtında, yönetsel aygıtta bir alt üst oluşa yol açarak kolonideki kurulu düzenin çözülmesini dokuyan siyasal mücadele girişimlerine öncelik etti. Siyasal mücadeleler, aralarındaki karşıtlıkların uzlaşmazlığı ölçüsünde silahlı mücadelelere evrildi. İkincisi, Fransız Devrimi'nin ürettiği eşitlik ve özgürlük söylemi, bu söylemin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde somutlaşması, kendi konumlarını beyazların etkisi ve etkinliği güdümünde kuran siyahların, bu edilgenliklerini tersine çevirip etkinliğe dönüştüren bir referansı yine beyazların dünyasında bulmasını sağladı. Fransız Devrimi sonrasında oluşturulan Ulusal Meclis tarafından 26 Ağustos 1789'da kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin "insanların doğuştan eşit haklara sahip olduklarını ve eşit haklarla yaşadıklarını" belirten ilk maddesi, Haiti'de Devrim'i ateşleyen bilinçlenmeye önemli etkisi olmuştu. Köleler, artık her insanın eşit ve özgür olduğunu ve doğuştan gelen bazı evrensel haklara sahip olduklarını biliyor ama bunun beyazlar tarafından keyfi bir biçimde siyahlara uygulanmadığını düşünüyorlardı. Beyazların kendilerine ait olanı onlara vermemekteki direnci, kölelerin direnişini teşvik eden kayda değer bir haksızlığa uğramışlık duygusunun kaynağı oldu. Fransız yönetimi, bu ilkeyi kolonilerde beyazların sahip olduğu haklardan yoksun siyahlara uygulanmaması iradesindeyken Sait-Domingue'in kolonicileri ve onların Paris'teki destekçileri, Bildirge metninin ya da Bildirge metninde yazanların Saint-Domingue'e ulaşmasından ve Saint-Domingue'de yaygınlaşmasından korku duyuyorlardı. Bunun için koloni yönetimi, Avrupa'dan gelen siyahların koloniye kabul edilmemesi ve posta trafiğinin kontrol altında tutulması gibi önlemlere başvurmuştu. Kendi duvarlarını yıkacak bir akıntıya set çekmeye çalışıyorlardı ama akıntıyı kesecek bir barajı kurabilmekten uzaktılar. Koloniye Fransa'dan ulaşan gemilerle gelenler, Fransa'daki Devrim'den bahsediyor ve olanın bitenin haberlerini koloniye taşıyorlardı. Haberler koloni boyunca ağızdan ağza yayılıyordu. Bu sırada kölelerin, herhangi bir elit grubundan bağımsız bir şekilde kendiliğinden ortaya çıkan örgütlenme ağı oluşum sürecine giriyordu. Köleler, pazarlardaki liman kasabalarında, yol ağzlarında, birbirleriyle konuşuyor, bilgi ve fikir değiş-tokuşu yapıyor, böylece sürekli iletişim halinde kalıyorlardı. Herkes, Devrim'le kazanılan özgürlüklerden bahsediyordu. Fransız Devrim'inin özgürlük ve eşitlik ideallerini onlar da duymuşlardı; bu idealler şimdi olanların kendi arzularının bir parçası haline gelmişti.

Ulusal Meclis, 8 Mart 1790'da aldığı kararla, kolonilerin kendi anayasalarını ve yasalarını yapacağını belirtirken, koloni meclisleri için vergi ödeyen, belirli bir mülkü olan ve yirmi yaşın üstündekileri seçmenler ve seçilebilecekler olarak tanımlıyordu. Bu düzenleme, böylece ırka göre bir tanımlama yapmayarak, özgür renklilerin siyasal sürece katılımına hukuken kapı aralıyordu. Ama ne Paris'te Ulusal Meclis'ten bunun uygulanması güvencesini talep eden ne de kolonide

uygulanmasını bekleyen özgür renkliler, beyaz yöneticiler tarafından dikkate alındı. Ulusal Meclis, 15 Mayıs 1791'de özgür renklilerin siyasal hakları sorununa doğrudan müdahil oldu; bu tarihte alınan kararlarla özgür ebeveynlerden doğan özgür renklilere, eşit yurttaşlar olarak siyasal haklar verildi. Ama kolonideki beyaz elitler, bu kararın da uygulanmaması için elinden geleni yapıyordu. Özgür renkliler için kazanılmış haklar söz konusuydu ve şimdi, bu hakları uygulamada da kazanabilmek için açık bir kavga vermektan başka yolları görünmüyordu; zira koloniciler bu konuyu pazarlık etmeye dahi yanaşmayacak kadar kararlıydı.

Büyük beyazlar, kendileri için otonomi arıyorlardı. Buna karşılık özgür renkliler, kolonide beyazlarla eşit haklara sahip olmanın peşindeydiler. 1790 dönümünde, kolonideki siyaset arenasında beyazlarla özgür renklilerin mücadelesi hâkimdi. Taleplerini Paris'te ve kolonide kabul ettiremeyen özgür renkliler silahlı mücadeleye başvuruyordu. Bunlarda en geniş çaplısı, Kasım 1790'da gerçekleşen, bir *Mulatto* olan Vincent Ogé'nin Paris'teki müzakereler sırasında tek çıkar yolu silahlı mücadelede görmesi, ABD'ye gidip oradaki kölelik karşıtlarından silah yardımı alması ve koloniye gizlice giriş yapması sonrasında başlattığı isyandı. Bu isyan sertlikle bastırıldı ve Ogé ile yardımcısı Chavannes vahşice öldürüldü. Koloninin beyaz otoriteleri, Ogé'nin başını ve vücudunu, ibret olsun diye halka açık alanlarda sergilemeyi bile akıl etmişlerdi. Ogé'nin ve Chavannes'in ölümleriyle iyice uyarılan *Mulatto*'lar beyazlarla eşitlik peşindeyken kölelerin durumu dokunulmadan kalıyordu. Hiç kimse siyah kölelerin herhangi bir hakka sahip olup olmadığını ya da herhangi bir hakkı hak edip etmediğini söz konusu etmiyordu. Karşıt kastlardan elitlerin mücadelesi, siyasal alanı hararetlendirirken; malikânelerde, plantasyonlarda, köylerde, pazarlarda köleler durumları ve kurtuluşları için yolu açan olasılıklar hakkında gittikçe bilinçleniyorlardı (Bethell, 2002: 239). Kölelerin durumunu, kendi somut girişimleri gündeme getirecekti.

1791'in 21 Ağustos ve 21 Ağustos'un 22 Ağustos'a bağlayan gecesinde, Kuzey bölgesindeki Acul parish'inde bir din adamı olan Duty Boukman'ın önderlik ettiği grubun ateşlediği köle ayaklanması pek çok plantasyonda baş gösterdi. 23 Ağustos'ta ayaklanma komşu parish Limbé'ye sıçradı. Bölgede iki bin kişilik bir köle kitlesi, plantasyondan plantasyona hareket ediyor, beyazları öldürüyor, evleri yıkıyordu. Ayaklanmacılar her gittikleri yerde kendilerine yeni katılanlarla birlikte, kendi yaşamlarını kendilerinden almanın araçları olan ya da kendi yaşamlarını yutan canavarlanmış gibi plantasyonları yerle bir ediyordu. 23 Ağustos'ta sayılarının 2000 olduğu tahmin edilen direnişçiler, 27 Ağustos'ta silahlanmış 700 ila 800 kişilik üç orduyu içeren 10.000 sayısına ulaştı. (Dubois, 2004: 97) Ekim'in sonuna gelindiğindeyse, en azında 20.000, bazı tahminlere göre 80.000 kadar siyah isyancı kamplarında toplanmıştı (Dubois, 2004: 113).

Böylece Saint-Domingue’de bir zamanlar istisna olan *Maroon* grupları, toplumsal örüntünün dönüşümünde bütün sahneyi kaplar hale gelmişti.

İsyan kesinlikle kendiliğinden gelişen bir olay değildi. İsyanın arka planında aylardan beri kaynayan, müzakere eden siyah kitlelerin kendi zamanlarını bekleyişi duruyordu. Haziran ve Temmuz aylarında bazı bölgelerde köleler, aralıklarla plantasyonlarını terk edip düzenli toplantılar yapmaya başlamışlardı. Ayrıca, mevcut toplumsal koşulları içinde kendi toplumsal alanlarında siyasi bilinçlerini besleyen, kolonide ve Fransa’da olup bitenlere ilişkin söylentilerin ve haberlerin ele alındığı bir iletişim pratiği kurmuşlardı. Böylelikle Kuzey’deki köleler, 22 Ağustos gecesinden haftalar önce kendilerini bilinç bir şekilde hazırlıyorlar ve örgütlüyorlardı (Fick, 2000: 90).

İsyan başlamadan bir hafta önce, 14 Ağustos’ta yönlendiriciler gibi ayrıcalıklı kölelerin ağırlıkta olduğu farklı yerlerdeki plantasyonlardan gelen kölelerin Morne-Rouge parish’inde gerçekleştirdiği toplantıda kitlesel başkaldırma için nihai planlar yapıldı. Morne-Rouge toplantısı, tamamıyla örgütlenmiş bir işti ve meselelerin tartışıldığı, görüşlerle farklı stratejilerin sunulduğu, nihai bir anlaşmaya varılan, silahlara çağrının kararlaştırıldığı bir devrimci siyasi meclisi her açıdan teşkil ediyordu. (Fick, 2000: 94) Toplantıda Paris’teki Ulusal Meclis’in köle sahiplerinin kırbaç kullanmasını yasaklayan ve kölelerin tatilini haftada üç güne çıkararak bir kararname düzenlendiği ama bunu koloni yöneticileri tarafından uygulanmadığı yönündeki aslında asılsız olan söylenti ele alınmıştı. Her ne kadar böylesi bir resmi düzenleme yapılmamış olsa da aslında yapıldığı ama koloni yöneticileri tarafından uygulanmadığı inancı, kölelerin kendi davalarını haklılaştıran ve harekete geçmelerinde ateşleyici olan bir güdüleyiciydi. Yapılan plana göre işaretle birlikte plantasyonlar sistematik bir biçimde ateşe verilecek ve genel bir köle ayaklanması olacaktı (Fick, 2000: 91). Ayrıca planda ilk aşamanın liderleri olarak Dutty Boukman ve Jeannot Bullet, isyan yoluna girdikten sonraki aşamanın liderleri olarak Jean-François ve George Biassou belirlendi. Dolayısıyla Dutty Boukman’ın Bois-Caiman ayininde önderlik ettiği ve doğusunda ilk lideri olduğu ayaklanma, Morne-Rouge toplantısından hazırlanan büyük bir isyan planının parçasıydı. Bois-Caiman ayini planının somuta bürünmesinin ilk adımı olarak, köleler arasında dayanışmanın kurulması, örgütlenmenin sağlanması ve isyancı arzuların ifadeye kavuşması konusunda dinin kolaylaştırıcı ve destekleyici rolüne işaret ediyordu.

Bois-Caiman’da bir *Voodoo* ayini yapılmıştı ve *Voodoo*’nun aralarında baskın olduğu kabile dinleri, bütün toplantı ritüelleriyle isyan için düşünsel ve örgütsel çerçeveyi, birleştirici bir iletişim pratiği olarak deriyordu. Kabile inançları, umudun ve cesaretin duyumsandığı, mahrumiyetin ve mahkûmiyetin dışında

konumlanmış metafizik alanlarda toplumsallaşmanın itkisini vererek; kölelere kendilerinin şekillendirebildiği ve şekillendirebileceği özgür bir öte dünya sunuyordu. *Voodoo*, bir yandan popüler bir dinken, diğer yandan direniş için önemli bir örgütsel araç oluyordu. *Voodoo*, farklı plantasyonlardan gelerek törenlere katılan köleler için bir iletişim ağı sağlıyordu ve köle sahiplerine karşı komplolara karışanları dayanışmanın ve gizliliğin güvencesinde tutuyordu. (Fick, 2000: 59). Fakat bu konuda ne söylenirse söylensin, esasta, sıkı bir askeri ve politik örgütlenme ve örgütlenmenin kitlesel bilinçle açığa vurduğu etkinliği, isyanın uzun erimli, kararlı bir yönelime sahip ve başarılı olmasını sağlayabilmişti. Din, yalnızca, kitlelerin örgütlenmesinde etkin bulunan; koloninin coğrafi bölgelerine ve süreçteki değişimlere göre isyandaki rolü değişen soyut motiflerden biriydi, onların maddi arzularını ifade etmelerinin kitlesel simgelerinin bir bütünlüğüydü.

Bois-Caiman ayini üzerinden bir hafta geçmeden, Kuzey'in düzlükleri isyan tarafından ele geçirilmişti; Kuzey'deki tüm parish'ler şimdi isyanın denetimindeydi. Beyazlar ve plantasyon sahipleri tam bir kaçış halindeydi. Kaçanlar Le Cap'e doğru akıyordu ve böylece durumu anlayan yetkililer, kasabanın savunması için önlemler almaya başladılar. Koloniciler için en büyük sorun, çözülmesi yönünde işlevsellik kazanan her girişimin mubah olduğu sorun, gittikçe büyüyen isyanla başa çıkabilmektir. Zira şimdi isyancılar, Le Cap'in kapılarına dayanmıştı. Boukman liderliğindeki pek çok girişime karşın, isyancılar Le Cap'i ele geçiremediler; onun yerine; Le Cap'ı çevreleyen düzlüklerdeki bütün plantasyonları küle çevirdiler. İsyân hızlı bir şekilde büyüyordu ve koloni yöneticileri ile kolonideki beyazlar, siyahların ezici çoğunluğu karşısında çok az seçeneğe sahipti. Metropolitan ülkeden yeterince askeri birlik gelmediği durumda, ki gelmiyordu, kolonideki beyazların bir kısmı koloniden kaçmak zorunda kalırken, geride kalanlar isyanın liderliğini yürüten özgür siyahlarla işbirliği girişimini ve İngilizlerden askeri yardım talep etmeyi denediler. Le Cap'teki beyazlar, kenti çevreleyen alevleri görebiliyor ve isyancıların savaş çığlıklarını duyabiliyorken, çevre kolonilere Birleşik Devletler'den ve İngiltere'den askeri destek talebiyle temsilciler gönderdiler ama tek yapabildikleri ya da bulabildikleri, isyana karşı köleler ve özgür siyahlardan örgütledikleri sınırlı birlikler oldu.

İsyânın ilk haftalarının rengi kırmızı ve sarı, uzun zamandır bekletilen bir öfkenin ve intikam arzusunun dışavurumuyla beyazların şimdi kendilerine dönen vahşet içinde akıtılan kanlarında ve gözü karamışlıkla ateşe verilen plantasyonların görüntüsünde ortaya çıkıyordu. İsyânın başarılı ve kararlı kalabilmesi için bu durumun geçici olması gerekiyordu. Bu yok edici enerji bir kere kefareti ödendiğinde, artık, kölelerin bölge kazanmasıyla ve pozisyonlarını sağlama almalarıyla askeri stratejiye, taktik manevralara ve siyasi ittifaklara kanalize

oluyordu. Böylece plantasyonlar tamamen tahrip edilmektense yağmalanıyor ve yağmalanan mallar, İspanyollardan silah almak için kullanılıyordu. (Fick, 2000: 109) Ayrıca isyancılar arasında inanılmaz büyüklükte bir iletişim ağı oluşturulmuştu. Hareketli ve kolonideki farklı toplumsal kesimlerle temas halinde kişiler, kolonideki ve koloni dışından gelen haberleri yayıyorlardı. Bu iletişim ağının yanı sıra, askeri açıdan da kendilerine özgü ve sıkı bir organizasyon kurmuşlardı. Köle isyanı boyunca isyancılara liderlik eden özgür renklilerin birliklerinde ve beyazlarla işbirliği içindeki özgür renklilerin birliklerinde silah altına girmeye yaygınlaşan köleler arasında askerleşme, kölelerin özgürlük bilincini güçlendiriyordu. Silah altında aynı birliklerde eşit insanlar haline gelen köleler, geçmişlerindeki plantasyonlara bağımlı ağır çalışma koşulları içinde geçen yaşamlarını kabul edilemez bulmaya başlıyordu. Pratiklerindeki büyük dönüşüm, yaşamlarına ilişkin düşüncelerini de dönüştürüyordu.

Boukman'ın Kasım ortalarındaki bir çarpışmada öldürülmesinin ardından isyanın yönetimini üstlenen Jean-François ve Georges Biassou, şimdi, Kuzey'deki isyanın en önemli liderleriydiler. Amaçları verilen mücadelenin sonunda koloni yöneticileri ile pazarlık yapmaktı. İsyan sırasında yüzlerce plantasyonun tahrip edilmesiyle ve binlerce kölenin direniş saflarına katılmasıyla köleliğin fiilen ortadan kalkmasına rağmen; köleliğin tamamen kaldırılmasındansa reforme edilmesi yönünde talepler sunarak, ayrıca isyancılara genel af talep ederek Koloni Meclisi'yle iletişime geçtiler ama plantasyon sahiplerince elde tutulan koloni yönetimi ne isyancılar için af ne de isyancıların kölelik kurumuna ilişkin taleplerini kabule etti, aslında bunları müzakere etmeyi dahi reddetti. İsyancılar tepkisizce boyun eğmeliydiler. Bu tavra karşılık, Jean-François ve Biassou'nun eylemlerini sertlikle sürdürmekten başka seçenekleri yoktu. 1792 Ocak ortasında ikisinin birlikleri yeniden saldırıya geçti. Böylece 1792'nin başlarında Kuzey bölgesi tamamen köle ayaklanmasının ellerine düşüyordu. Batı ve Güney ise açık isyana görece kapalı kalmıştı. Fakat yıl boyunca isyan diğer bölgelere yayılmakta hız kesmemişti. Kuzey'in düzlüklerinde ilk ayaklanmanın başlangıcından itibaren bir yılı aşkın süre geçtiğinde ise, silahlarını bırakmak niyetinde olmayan ve bazıları bütün köleler için özgürlüğü savunan en güçlü liderle birlikte isyancı gruplar, Saint-Domingue'in dört bir yanını sarmıştı (Dubois, 2004: 141). 1791'in ayaklanmacıları, birbirlerinden büyük ölçüde farklıydılar. Kadın ve erkek, Afrika doğumlu ve creole, yönlendirici ve tarlada çalışan, dağlardaki kahve plantasyonlarında çalışan köle ve düzlüklerdeki şeker plantasyonlarında çalışan köle, farklı motivasyonları, umutları ve tarihleri taşıyordu. Şiddetli bir sisteme karşı şiddet kullanarak dünyanın en zengin bölgelerinden birinin ekonomisini parçalamakta ortaklık buldular. İsyanın ilk sekiz gününde 184 plantasyonu yok ettiler. Ek olarak dağlık bölgelerde 1200 kahve plantasyonu ortadan kaldırılmıştı. Bir gözlemcinin aktardığına göre, o

sıralar, plantasyonların sayıları kadar isyancı kampları sayılabildi (Dubois, 2004: 113). Bir zamanlar plantasyon denilen alanlara hapsedilen köleler, bu boyunduruk alanlarıyla bağlarını koparmış, kendi özgürlüklerinin alanları olan kamplarda konuşlanmış, yeni kurduğu alandan eski alana kollarını onu yok etmek üzere uzatmaya koyulmuştu. Bir makineyi çalıştıran enerji akımı, makinenin içinden makineyi parçalamak üzere boşalmıştı.

Durumun üstesinden gelemeyen ve siyahların kendilerini bu ölçüde köşeye sıkıştırabilmelerini akıllarına sığdıramayan pek çok plantasyon sahibi, Fransız Devrimi ideallerini yayan anlayışsız ve aşırı şevkli beyazların koloniye ateş ve kan getirmekten sorumlu tutuyordu. Hâlihazırda Ekim'in başında Koloni Meclisi, Devrim ve politika ile ilgili her şeyin dağıtımını ve satımını yasaklayan bir karar çıkarmıştı (Dubois, 2004: 103). Zira ele geçirilen bazı isyancıların ceplerinde, İnsan Hakları Bildirgesi'nin kopyası bulunuyordu. Kölelerin bilinçlenmesi konusunda kolonicilerin başını ağrıtan bir başka öge, İngiltere'deki ve Fransa'daki kölelik kurumunun kaldırılması taraftarlarının metinlerinin ve tezlerinin koloniye ulaşmasıydı. İngiltere'de Thomas Clarkson'un önderlik ettiği kölelik karşıtları, Fransa'da 1887'de kurulan Siyahların Dostları Topluluğu'nda (*Société des Amis des Noirs*) konuşlanan radikal beyazlar, şimdi, günah keçisi oluyordu. Siyahların özneliğinin kabul edilmediği kolonicilerin ideolojik bilinçleri, özneyi olduğu yerden başka yerde arıyordu. Köle sahipleri, kölelerin ayaklanmasının ardındaki somut gerekçeleri ve onların başkaldırma potansiyellerini görebilmektense, olanı biteni dışsal etkilerin kıskırtmasına bağlamayı tercih ediyordu.

1791 Kasımından itibaren kolonideki isyana dair haberler Paris'e düzenli bir şekilde ulaşmaya başlamıştı. Ulusal Meclis'in alacağı karar, kolonideki durumun gidisine etkide bulunacaktı. Çıkacak karara etkide bulunmak ise kolonicilerin lobi grubu Massiac Klubü başta olmak üzere, plantasyonlarını Paris'ten yöneten ve koloniden Paris kaçan plantasyon sahipleri ile örgütlü halini Siyahların Dostları Topluluğu'nda (*Société des Amis des Noir*) bulan radikal sol görüşte entelektüeller ve siyasetçiler arasındaki çekişmenin konusuydu. Koloniciler, kolonideki durumu isyandan önceki hale döndürebilmesi için Fransa'nın doğrudan askeri müdahalesini istiyordu. Radikaller ise kölelerin ve özgür siyahların durumlarında reformlar yapılması gerektiğini savunuyordu. İbre radikallerden yana ağır bastı. Siyahların Dostları Topluluğu'nun kurucularından olan Jironden (*Girondin*) siyasetçi ve entelektüel Jacques Pierre Brissot ve safdaşları koloni bakanlığını ele geçirdi. Brissot, plantasyon sahiplerinin kölelere muamelelerinin ve özgür siyahları siyasal haklardan yoksun tutmak istemelerinin sorunu azdırdığını, koloniyi kurtarmanın yolunun özgür siyahları onlara siyasal haklarını vermekten geçtiğini ileri sürüyordu. Kolonileri koruyabilmek için hukuki eşitlik tüm özgür siyahları kapsamalıydı (Fick, 1997: 59). Bu durumda olağan seçenek, plantasyon

sahiplerinin kendi karları açısından kolonideki rakipleri olan yükselen özgür siyah sınıfla rekabetinin hizmetine Fransız ordusunu koşturamazdı. Ulusal Meclis, elindeki olağan tek seçeneği işleterek 4 Nisan 1792'de özgür siyahların beyazlarla aynı siyasal haklara sahip olması öngören bir karar çıkardı. Böylelikle kolonilerde bulunanlar iki gruba ayrılıyordu: özgürler ve köleler, böylece özgürler arasında hiçbir ırksal ayırım gözetilmemiş oluyordu. Bu her açıdan sarsıcı bir adımdı. Çünkü kolonyal tarih boyunca ilk kez ırksal ayrımları ortadan kaldıran hukuki bir düzenleme ortaya çıkıyordu (Dubois, 2004: 130). Ama bu adımı sarsıcılığı, aslında, beyaz elitlerin özgür siyahlar ve köle hareketi tarafından bu adımı atmaya zorlanmış olmasıydı. Kararın ardındaki rüzgâr, Fransız Devrimi'nin özgürlük bayrağından çok, Aydınlanma'nın rasyonalitesine uygun bir kar-zarar hesabının defter yapraklarını dalgalandırıyor; karar bu dalga'nın önüne katılmıştı.

Bu karardan sonra mevcut koloni meclislerini dağıtmak ve ırksal açıdan bütünleşik olanların toplanmasını sağlamak üzere koloniye bir grup komisyoner gönderildi. Bu komisyonerler, öncellerinin tersine, erklerini beyaz plantasyon sahiplerine karşı kullanırken özgür renklilerle işbirliğine gideceklerdi. Fakat komisyonerler, böylelikle başlangıçtaki amaçlarının çok başkasına da yöneleceklerdi: isyanı sona erdirmektense, onu ve onun özgürlük taleplerini kucaklamak (Dubois, 2004: 131). Radikal cumhuriyetçi fikirleri benimsemiş olan komisyonerler Léger Félicité Sonthonax, Etienne Polverel ve Jean Antoine Ailhaud 17 Ekim 1792'de Le Cap limanına yanlarında 6000 kişilik askeri birlik ve baskı makineleri ayak bastı. Ailhaud, kısa bir süre görevden çekilecekti. Polverel ve Sonthonax ise Devrim'in en radikal perdesinin açılmasında, perdenin ucundan tutanlar olacaktı. Onların koloniye gönderilmesinde, koloni bakanlığını ellerine geçiren Brissot ve yandaşları etkili olmuştu. Komisyonerler de Brissot gibi kölelik karşıtı fikirlere sempati duyuyorlardı. Ama bu da, onların radikal kölelik karşıtları olduğu anlamına gelmiyor; dönemin pek çok kölelik karşıtı eliti gibi köleliğin aşamalı olarak kaldırılmasını savunuyorlardı. Nitekim kolonide görevin başına geçer geçmez, içinde ırk ayrımı gözetilmeden özgürlerin ve kölelerin toplumun iki kesimi olduğunu ve özgür renklilerin beyazlarla aynı hakları kullanacağını, köleliği üretim ve koloninin refahı için gerekli olduğunu duyurdular. Yeni komisyonerlerin kölelik kurumunun sürdürülmesini sağlamak yönündeki ilk adımlarına yol açan ekonomik sistem apaçıktı. Köleliğin kaldırılması, koloninin ekonomik çöküşüne ve karşılığında varsılılığıyla gücü esasta kolonilere dayanan Fransız ticari ve endüstriyel burjuvazinin iflasına kaçınılmaz biçimde neden olacaktı (Bethell, 2002: 239). Buna karşılık Saint-Domingue'deki köleler, köleliğin kaldırılması sorununda verilecek kararı kendi ellerine geçirmekle meşguldüler.

Ağustos 1792'de Fransa'da Cumhuriyetin kurulması ve Ulusal Konvansiyon'un yönetime gelmesiyle Sonthonax ve Polverel'in yetkileri arttırıldı. Böylece ikisi, 182 Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208.

gelecek dönemde pek çok düşmanlarını etkisizleştirdiler ve politik güçlerini sağlamlaştırdılar. Kuzey’de Sonthonax, Güney’de ve Batı’da Polverel ipleri ellerine almaya çalışıyorlardı. İsyancılara karşı Fransız birliklerinin yanında bağlılıklarını sağladıkları özgür renklilerin köle birliklerini de kullanmalarına rağmen, isyancılarla yaptıkları çarpışmalarda elde ettikleri başarı kısmiydi. Komisyonerlerin yapabilecekleri fazla bir şey yoktu. Ellerindeki bu kadardı. Köleler 1791’de ve sonrasında bütün güçleriyle ayaklandıklarında, kolonideki bütün sistem hâlihazırda, ciddi ölçüde sallantıdaydı ve yeniden bir araya getirilmesi imkânsız parçalara ayrılmıştı. 1791 yılı, kimi örtük, kimi açık, kimi bireysel ve kimi kolektif, kimi hatta potansiyel olarak öz yıkımcı pek biçim halinde kendini gösteren, uzun ve derin köklere sahip köle direnişi geleneğinin zirvesini işaretliyordu (Fick, 2000: 25). Şimdi köleler, koloniye damgalarını kazımışlardı ve bu damgası silip atabilecek tek güç büyük çaplı bir askeri müdahale olabilirdi ki bu, komisyonerlerin sahip olmadıkları bir şeydi.

İkinci Perde: Çelişkiler Yumağı (1793’ten 1798’e)

1793’ün başlarında XVI. Louis’in idamından sonra İngiltere’nin ve İspanya’nın Fransa’ya savaş ilan etmesi, Haiti Devrimi’nde yeni aktörlerin ortaya çıkışının ve mevcut aktörlerde yer değiştirmelerin nedeni olacak yeni bir perdeyi açtı. Aynı sırada Fransa’da ilan edilen Cumhuriyet’in tüm toprakları gibi Saint-Domingue de, imparatorlukların savaş alanı olmanın konusuydu. Saint-Domingue’de çatışma içindeki hiziplerin üzerinden, artık, imparatorluklar arası savaşın hattı geçiyordu. Şimdi Saint-Domingue’de düzeni kurmak en zor işlerden biriydi; köle isyanı olarak başlayan şey bir iç savaşa ve aynı zamanda Fransa, Britanya, İspanya arasında uluslararası bir savaşa dönüşmüştü (Bethell, 2002: 141).

Savaş yıllarında, birbiriyle savaşan altı hizip eş anlı olarak sahadaydı; ilk dördü köleler, özgür renkliler, küçük beyazlar, büyük beyazlar; beşincisi, işgalci İspanyol ve İngiliz birlikleri; altıncısı, kolonilerini savunmanın yanı sıra aynı zamanda kendi kolonilerindeki düzeni ve denetimi sağlamaya çalışan Fransız birlikleri (Knight, 2008: 406). Bu gruplar arasındaki geçirgenlik, durumu tam bir çelişkiler yumağı haline getirmişti. Geçirgenliğin, kendini olgularda gösteren ve olayların seyrinde belirleyici olan kesiti, kendi aralarında savaşan beyazlarla kendi adlarına savaşan siyahların, hangi ölçüde hem kendi adına hem diğlerinin adına savaştığında ortaya çıkacaktı. Birbirine savaş ilan etmiş taraflar için doğrudan kendi askerlerini Saint-Domingue’de esaslı bir savaşın içine sokmak, bedeli üstlenilmesi zor bir tercih olurdu. Bu durumda savaşın tarafları için kapının tek anahtarı vardı: Siyahları kazanmak. Bu anahtarın içerimi ise, kimin siyalara daha fazlasını vaat ettiğiyile ilgiliydi. Tarafların çağırısı, kolonideki güç

dengelerinde belirleyici özne haline gelmiş siyah kitlesinden parçalar koparmak üzere gerilen yeni çelişki hatları oluyordu. Koloninin içsel çelişkilerinin kendi içinden patladığı ve ekonomik yapının yeniden-üretimine iflasına yol açarak çözüldüğü durumda, bunlara yenileri eklenmekteydi. İspanyol ve Fransız yetkililer, kolonideki siyahları kendi saflarına katmak için tavizler verirken, isyancıların söylemleri ve konumları dönüşüme uğrayacaktı.

Bölgedeki emperyal askeri birimler, tropik hastalıklara karşı bağışıklıkları ve dağlık ve ormanlık alanlardaki üstün performansları dolayısıyla siyahların silâh altına alınmasını talep ediyordu. Bunun sonucu olarak, İngilizler, Fransızlar ve İspanyollar arasındaki çarpışmaların pek çoğu aslında siyahların siyahlarla savaşı olarak gerçekleşti (Geggus, 1997: 23). İspanyollar, kendi birliklerini rezerv tutarken, siyahları “İspanyol Kralı tarafından özgürlüğü tanınmış ve kendileri özgürleştirmiş insanlar” olarak İspanya kralı emrinde savaşa çağırdı; böylelikle özgür renklilerin komuta ettiği siyah askerlerden “yedek birlikler” oluşturuldu. İspanyolların girişimi başarılı olmuştu. Mayıs ve Haziran’la birlikte isyancıların o sıradaki en önemli liderleri Jean-François ve George Biassou 10.000 askeriyle birlikte İspanyol safına geçti. Siyahların İspanyollarla kurdukları ittifak, maddi bir ilişki ile sağlamlaştırılmıştı: Siyahlar, gıda ve silah temin edebildikleri bir kanal bulmuşlardı. Bu sırada 1791’den beri koloniye İngiliz askeri müdahalesi için lobi yapan sürgündeki ve kolonideki beyazların taleplerinin somutlaşması fırsatı doğmuştu: İngilizler koloniye asker çıkaracaklardı. Fransız Cumhuriyeti komisyonerleri, İngilizlerle olan koloni savaşında siyahları kendi savaşkan aygıtlarına katmak zorundaydı. Bu yüzden koloninin yönetimini Fransa adına yürüten Sonthonax ve Polverel için başlıca sorun, İspanya Krallığı saflarındaki direnişçileri, İspanyollarınkinden daha fazlasını vaat ederek Cumhuriyet’in saflarına geçirmektir. Bunun için Sonthonax ve Polverel, öncelikle, yayılmasını sağlamak üzere, “krallığın kölelik, oysa cumhuriyetin özgürlük demek olduğu”nu vurgulayan bir söylem ürettiler. “Özgürlük” sözcüğü ve “siyahların özgürlüğü” konusu, Saint-Domingue’in çarkları kanla işleyen siyasetinde yegâne itici güç haline geliyordu. Devrim sürecinde belirginleşen yapısal eğilim yüzeye çıkıyordu: Saint-Domingue’de güç siyahlarındır. Yeni politik özne de işte bu gücün içinden doğmaktaydı. Bu güç kendini, taviz vermez bir özgürlük istemiyle ifade etmektedir.

İsyanın ilk yıllarında isyancılar arasında cumhuriyetçilerden çok kralcılar yaygındı. Kendi politik amaçlarını kral imgesiyle ifade eden isyancıların bu tercihinde, kralın hafta tatilini üç güne çıkararak kararın sahibi olduğu ve hatta kral tarafından köleliğin kaldırıldığı söylentilerin yaygınlığı etkiliydi. Ama bu durumun mevcut güç dengeleriyle ilintili olan bir yüzü de vardı. İlk zamanlarda komşu İspanyol bölgesi Saint Domingue ile sınır ticareti önemli bir silah

kaynağıydı; sonrasında İspanya ile Fransa arasında savaş çıkmasıyla birlikte Jean-François, Georges Biassou ve Toussaint L’ouverture gibi başlıca direnişçi liderler İspanya saflarında savaşa katıldı. İspanya, İspanya Krallığı demektir ve İspanya Krallığı kölelere daha fazlasını vaat ediyordu. Direniş liderleri açısından kralcılığın benimsenmesi ve köle kitlelerce benimsenmesi, kendi özgürlükleri çıkarına olduğu söyleminin ötesinde; güç ilişkilerinde gerekli olan bir bağlaşığın bağlaşıklığının onay gördüğünün gösterilmesinin yoluydu. Kralcı olan yalnızca, isyanın özgürlük ideolojisiydi. Bunun ardında kendi güç ve denetim bölgelerine sahip olan İspanyol saflarındaki isyan liderlerinin kendi konumlarını sürdürme kaygısı duruyordu. L’ouverture’ün süreçte isyancıların en güçlü lideri olarak sivrilmesiyle ve Fransa Cumhuriyeti saflarına katılmasıyla birlikte Devrim’in tonu kralcılıktan cumhuriyetçiliğe dönecekti.

İngilizler Eylül 1793’te koloniye asker çıkararak Jeremie’de konuşlandılar. Mayıs 1794’te, komşu koloni Jamaika’dan 7.500 askeri harekete geçirdiler ve takip eden ay başkent Port-au-Prince’i işgal ettiler. İngiliz güçleri, beyaz plantasyon sahipleri ile kölelik kurumunu yeniden tesis edecekleri ve mülk sahibi özgür renkleri beyaz plantasyon sahiplerinin desteği karşılığında mülksüzleştireceklerine dair bir anlaşmayla ittifak kurmuşlardı (Coupeau, 2008: 24). 1794 ilkbaharında Fransızların kolonideki askeri durumu tam bir harabe halindeydi. İspanyollar Kuzey’in çoğunu kontrol ediyordu, İngilizler ise Batı’nın önemli bir kısmını ve Güney’de bazı yerleri işgal etmişlerdi. Siyah güçlerin cumhuriyetçi davaya desteği ve askeri bağlılığı olmadan, Saint-Domingue’in bir Fransız kolonisi olarak kalması tehlikede görünüyordu (Fick, 2000: 183). Örneğin İspanya, bir yıl içerisinde kazandığı başarıların tümünü, L’ouverture’ün kısa süre içinde yüzlerden binlere ulaşan birliği sayesinde kazanmıştı. İspanyollar, bu adamın komutanlığına, güçlü kişiliğine, gördüğü saygıya ve koyu dindarlığına hayrandılar. Gene de asker sayısı olarak asıl katkısı sağlayan Biassou ve Jean-François’yu lider olarak tanımak zorunda kaldılar (Ünlü, 2004: 97). Bu, L’ouverture’ün kendisi için çizdiği geleceğin önünü tıkayan bir durumdu. İspanya Krallığına bağlı bir general olarak kısa sürede yükselmiş, özerk hareket edebilmeye başlamıştı ama İspanyol saflarında kaldığı sürece en tepe noktası onun için ulaşılmazdı.

Koloninin korunmasını sağlamak için siyahların katılımını elde etmekten başka çaresi olmayan komisyoner Sonthonax, onlara verebileceğinin en fazlasını vermek için radikal adımını tek başına atmaya girişti. 24 Ağustos 1793’te Le Cap’ta yapılan açık bir toplantıda Kuzey’deki kölelerin özgürleşmesi için 15.000 oy kullanıldı. 29 Ağustos’ta Sonthonax, “insanların özgür ve eşit doğduklarını ve yaşadıklarını” belirten ama esas olarak Kuzey bölgesindeki tüm kölelerin özgürlüğünün Cumhuriyet adına ilan edildiği bir kararname yayınladı. Böylelikle Saint-Domingue’in en zengin bölgesinde kölelik resmen kaldırılmıştı. Takip

eden aylarda Polverel, her ne kadar Sonthonax kadar aniden değil aşamalı gerçekleştirse de Güney’de ve Batı’da aynı yolu izledi ve Eylül’ün başında “tüm köle kalanların özgür olduğunu ve eşit haklara sahip olduğunu” hükmüne bağladı. (Dubois, 2004: 163) Bu düzenlemelerin en radikal yanı, muhtemelen, kölelere yalnızca özgürlüğü değil, aynı zamanda yurttaşlığı ve yurttaşlık haklarını vermesiydi. Böylece kolonideki yeni hukuki düzen tam bir eşitliğe dayanmış oluyordu. Bu çerçeve içinde ırk ayrımına yer yoktu. Bu girişim, pek çok açıdan zamanının ötesindeydi ve döneminde ilkti (Dubois, 2004: 165-166). Dahası ve daha somut olarak girişimin kendisi, yetkiyi aldığı metropolitan yönetim aygıtının ilerisindeydi. Sonthonax, köleliğin kaldırılmasını tek başına başlattı ve Ulusal Meclis bunu takip ve kabul ederek, tüm kolonilerde köleliliği kaldırdı. Aslında Marat hariç, Fransa’da ne Jakoben Klüpleri ve Robespierre ne de Camille Desmoulins ve radikal sol kanat devrimciler yakıcı köle ticareti sorununa açıkça eğilmeyi istedi (Fick, 1997: 53). Köleliğin kaldırılması ve yasaklanmasının ardından Saint-Domingue’de gerçekleşen karmaşık olaylar rol oynadı. Herhangi bir etken ya da hatta etkenlerin bileşimi, bağımsız, askeri bakımdan organize köle kalkışması olmaksızın Saint-Domingue’de köleliğin kaldırılmasını sağlayamazdı (Fick, 1997: 67). Bu etkene Fransızların koloninin savunmasındaki mutlak zafiyeti eklenince, tarihin en sıra dışı, yenilikçi ve ilerici adımlarından biri; üstelik tuhaf bir biçimde, önce bir koloni komisyonerinin girişimiyle ve sonra metropolitan meclisin bu girişimi onaylamak durumunda kalmasıyla atılabiliyordu.

Köleliğin kaldırılması komisyonerler için Cumhuriyet’in saflarına yeni siyah katılımları sağladı. Ama direnişçilerin en önemli liderleri olan Jean-François ve George Biassou ve sivrilmekte olan Toussaint L’ouverture, İspanya’ya bağlı kalmayı sürdürüyorlardı. Çünkü birincisi, İspanya ile ittifak kendilerine özerklik sağlıyordu; ikincisi, Cumhuriyet, Krallığa göre kaderi belli olmayan ya da sağlam bir dal olmayan seçenek olarak görülüyordu (Dubois, 2008: 166). Bunun üzerine Sonthonax, siyahların bağlılığını sağlayabilmek için, Fransız Cumhuriyeti’nin özgürlüğün kalesi olduğunu gösterecek bir adım attı: 1794 Şubat’ı sonunda Ulusal Meclis’in bütün kolonilerde köleliği kaldırdığını duyurdu (Dubois, 2004: 167). Gerçekten de Meclis, 4 Şubat’ta tüm kolonilerde köleliğin kaldırıldığını ve siyahların eşit yurttaşlar olduklarını belirten bir yasa çıkarmıştı. Şimdi, Sonthonax ve Polverel’in Saint-Domingue için yaptıkları, Fransa Cumhuriyeti adına genel bir yasa haline gelmişti. Cumhuriyet topraklarında efendi ve köle ayrımı olmayacak, yalnızca yurttaşlar bulunacaktı. Bu döneme göre tam anlamıyla radikal bir değişimdi. (Dubois, 2004: 170) Özgür renkli askeri liderler tarafından yalnızca bir komisyonerinin girişimi olarak zayıf ve geçici gördükleri köleliğin kaldırılması adımı, bu haliyle güven vermezken; metropolitan

yönetimin köleliği tüm kolonilerde kaldırması bu devrimci adımın ciddiyetini temin ediyordu.

Aslındaköleliğinkaldırılmasıfikriningelişmekteolanbirarkaplanıvardı.1780'lerde İngiltere'de ve Fransa'da yükselişe geçen ve Aydınlanma düşüncelerinden beslenen tasfiyecilik akımının (kölelik kurumunun kaldırılmasını savunanlar) ortaya çıkması kolonilerdeki köle hareketlerinin etkilenimi açısından rol oynadı. 1787'de İngiltere'de oluşturulan tasfiyeciler birliği, Avam Kamarası'nda köle ticaretinin kaldırılması yönünde baskı yapıyordu. 1788'de Paris'te kurulan Siyahların Dostları Topluluğu, benzer bir işlevi Fransa'da yerine getiriyordu. Bu ortamda İngiltere ve Fransa kölelik kurumunda bazı iyileştirmeleri öngören yasal düzenlemeler 1780'lerde gerçekleştirmişti. Ayrıca İspanya Krallığı 1789'da kendi kolonilerindeki köleler için bir dizi reformu hayata geçirmişti. Kolonilere ama özellikle Saint-Domingue'e dışsal bu gelişmelerin oynadığı en önemli rol "söylenti" dinamiğinin beslemesiydi. 1790'dan önce Amerikan Devrimi, İngiliz tasfiyeciliği, Fransız tasfiyeciliği ve reformizmi ve İspanyol reformizmi, köle topluluklarının beklentileri yönünde umut kültürünün biçimlenmesine ve böylelikle Afro-Amerika'nın kalbinde devrimin ateşlenmesine yardımcı oldu (Geggus, 1997: 3). Kölelerin iletişim ağlarında bir noktada bir diğerine durmadan yayılan söylentiler, örneğin köleliğin geri getirileceği ya da köleliğin kaldırıldığı gibi söylentiler, köle hareketlerinin nabzına kan pompalıyordu. Devrim süreci boyunca siyahları karşısına almamak ya da desteğini kazanmak zorunda olan her aktör, bu söylenti sendromunun hisşına uğramamak elinden geleni yapıyordu: Her aktör, siyahların kafalarındaki imgelerini, kendilerinin köleliği asla geri getirmeyecekleri ve özgürlüğün savunucusu oldukları yönünde temiz tutmaya çalışıyordu. Bununla birlikte Fransa'dan gelen tehdit, kölelik karşıtlığının devrimci ana akıma eklenmesinden dolayı çok daha doğrudandı. Paris'te radikaller, Fransız kolonileri için özgür renklilere eşit hakları tanıyan 4 Nisan 1792 ve köleliği kaldıran 4 Şubat 1794 kararlamelerini düzenleyerek, köle sahipliğine dayanan Amerika'nın kalbine ırksal eşitliği ve kölelerin özgürleşmesini getirmişti. Toplumun tüm sınıflarını etkileyen Fransız Devrimi, yalnızca örtük kalmış arzuları ateşlemedi, fakat daha da önemlisi, bu arzuları kontrol altında tutan kurumları çökertti. Onun en büyük katkısı da bu ikincisi oldu, yoksa kölelerin devrim yapabilmeleri için yeterli ve gerekli olan fikirler değil, uygun ve etkin örgütlenme koşullarıydı. Şimdi kolonide politik ve askeri mücadeleler kökten farklı bir biçimde, kölelerin etkin ve baskın eyleminin yönlendiriciliği ile yürütülüyordu.

İspanyolların Kuzey'de kırbaç uygulamasının başlaması ve sonrasında siyahlardan oluşan yedek birimlerin İspanyol askerleriyle çatışmaya başlamasının ardından Toussaint L'Overture, Fransız General Etienne Laveaux'nun davetini kabul ederek,

4000 askerlik birliği ve Henri-Christophe, Moise, Jean-Jacques Dessalines gibi deneyimli generalleriyle 18 Mayıs 1794'te Cumhuriyet saflarına geçti. İkna edilebilmesinde İspanyollarla anlaşmazlıkların ortaya çıkması, Jean-François ve Biassou ile rekabeti ama özellikle Fransızlar tarafından köleliğin kaldırılması etkili oldu. Ama yine de Sonthonax'ın köleliği kaldırma girişimi, onun için yeterli bir güvence olmadığından İspanyol saflarıyla iletişim kanallarını açık tutmaya devam ediyordu. Temmuz'un başında Fransa'dan gelen gemi, L'ouverture'ün Cumhuriyet saflarındaki yerini kesinleştirmesi için gereken güvenceyi getirmişti. Bu, Ulusal Meclis'in köleliği tüm kolonilerde kaldırma kararının bir kopyasıydı. Bundan sonra L'ouverture, İspanyollarla olan tüm iletişim ve müzakere kanallarını tamamen kopardı. L'ouverture'ün İspanyollara karşı askeri konumu netleşiyordu. Aynı gemi, Sonthonax ve Polverel'in görevlerinden alındığını bildiren bir emri de getirmiş ve dönüşte ikisini Paris'e götürmüştü. İki komisyonerin Paris'e çağırılmasının ardından, Fransa'nın örgütlü askeri gücünün başında kalan Etienne Laveaux ve Toussaint, iki yıl boyunca Fransa'dan herhangi bir emir ya da destek almadan, İngilizlere, İspanyollara ve İspanyolların tarafında olan isyancılara karşı savaşı tek başlarına yürüttüler.

L'ouverture'ün birlikleri ile Jean-François ve Biassou'nun birliklerine karşı çarpışmalarda kısmi başarılar elde etmiş olsa da tam bir yengiyeye varamamıştı. Aynı saflarda özgürlük mücadelesi ile başlayan, krallık saflarında konumunu sürdürme mücadelesi olarak devam eden birliktelikleri; şimdi; kralcılıkla cumhuriyetçiliğin arasında özgürlük mücadelesine dönüşmüş gibi görünürken, taraflar birbirlerinin güçlerine göz dikmişlerdi ve birbirlerinin güçlerini sindirememişlerdi. Bu kısır duruma son veren gelişme, Haziran 1795'te Fransa ile İspanya arasında barış antlaşmasının imzalanması oldu. Sırtlarını dayadıkları güçlü müttefiklerini yitiren Jean-François ve Biassou, konumlarının iyice zayıflamasıyla İspanyolların korumasında koloniden kaçmaktan başka bir seçenek bulamadılar. Böylece Saint-Domingue'de ayakta tek düşman kalmıştı: İngiltere.

1794 boyunca İngilizler tarafından tutulan toprakları aldıkça ve denetim alanını genişlettikçe L'ouverture, kendi bölgesinde düzeni sağlamaya çalışırken ikircikli bir tavır takındı. Bir yandan köleliğin kaldırılmasının ve köleliliğin olmadığı düzenin savunucusuyken, diğer yandan Haiti'nin ekonomik açıdan yeniden yapılandırılması için plantasyonlarla bağlarını koparmış siyahları, plantasyonlarda bu kez ücretli işçiler olarak ama zorunlu bir şekilde çalışmaya çağırırken, koloniden kaçan plantasyon sahiplerini plantasyon ekonomisi hakkındaki birikimlerini katkılarını edinebilmek için koloniye geri davet ediyordu. Bu süreçte pek çok eski efendi, yeni kâr olanaklarını yoklamak için koloniye geri döndü. Toussaint'in kendi denetim bölgelerinde yeniden kurmaya

çalıştığı plantasyon rejiminde, doğal olarak, mal sahipleri çalışanları üzerinde kölelik dönemindeki sınırsız güç kullanımını işletemiyorlardı. Kolonyal devleti kölelerin özgürleşmesine adanmıştı ama bu devlet aynı zamanda eski köleleri plantasyonların tutmaya ve onları özgürleşmeden önce yerine getirdikleri görevleri yeniden üstlenmeye zorluyordu (Dubois, 2004: 189). Buna karşılık, bazı bölgelerde L’ouverture’ün yönetimine karşı ayaklanmalar çıkıyordu. Ayaklanmaları ateşleyen önemli faktör, ayaklananların aynı şekilde çalışmaya zorla döndürülmelerinden duydukları rahatsızlık unutulmadan, dönemin bütün köle isyanlarının üzerinde bulutları dolanan “söylenti sendromu” oluyordu. Söylentiye göre Toussaint, köleliği geri getirmekle suçlanıyordu. Bütün bu olumsuzluklara karşı L’ouverture, Saint-Domingue’de siyahların özgürlüklerini korumayı sürdürebilmek için üretimi dolayısıyla ekonomik refahı arttırmanın hayati olduğunu ileri sürerek, emek ve ekonomi politikalarını savunuyordu.

1795’te Fransa’da anayasa değişikliği ile birlikte, Konvansiyon yönteminden Direktuar yönetimine geçildi. Yeni anayasa, kolonilerde köleliğin kaldırılmış olduğunu onaylıyordu. 1796 başarında yeni anayasayı duyurmak üzere koloniye gönderilen komisyonerler içinde Sonthonax da vardı. Saint-Domingue’de köleliği kaldıran adam, ona geri dönmüştü. Adeta babaları gibi gördükleri Sonthonax’ın geri dönüşünü siyahlar, kutlamalar yaparak karşıladılar. Sonthonax, kitlelerin desteğini sağlamak konusunda L’ouverture’ün tek rakibiydi.

18 aylık emperyal savaş, özgür renkli yeni bir grup askeri liderin sivrilmesine beşiklik etmişti. En önde gelen dördü, André Rigaud, Louis-Jacques Bauvais, Jean-Louis Villatte ve Toussaint L’ouverture, Fransız Cumhuriyeti’ne İngilizlerle ve İspanyollarla savaşta hizmetlerinden dolayı, Ulusal Konvansiyon tarafından tümgenerallik rütbesine terfi ettirildi. Bu liderler, bir yandan Cumhuriyet’e hizmet ederken, diğer yandan denetim bölgelerindeki özerkliklerinin tadını çıkarıyorlar ve yerel yöneticiler olarak hareket ediyorlardı (Dubois, 2004: 196-197). İçlerinde yalnızca biri Devrim’in merkezi figürü olarak yükselecekti: Toussaint. Bunu yapabilmek için L’ouverture, kolonideki kölelerin özgürlük talepleri ile metropolitan ülkenin talepleri arasında bir denge kurmaya çalıştı. Konumunu riske atmamak için Fransa’ya bağlılığını vurgulamak ve göstermek durumundaydı. Mart 1796’da Özgür renkli liderlerden Villatte’in, Le Cap’te Fransız General Laveaux’yu tutuklayarak koloni yönetimini ele geçirmek girişiminde, Villatte isyanını Cumhuriyet adına bastırarak Villatte’i satranç tahtasından tasfiye etti ve ana ülke Fransa’ya karşı herhangi bir itaatsizliğin tavizsizce bastırılacağını beyan etti. Buna müteşekkir olan Laveaux, Nisan’da L’ouverture’ü yardımcı vali olarak atadı. Buna karşılık Toussaint, Saint-Domingue’deki arenayı kendisi için boşaltmaya bakıyordu. İlk önce General Laveaux’yu, Ekim’de koloninin temsilciliğini yapmak üzere Paris’e gönderdi.

1797'de Paris'te köleliğin yeniden kurulması yönünde lobi güçlenmişken Laveaux sahnedeydi ve yandaşları ile birlikte, 1798 yılında Cumhuriyet topraklarında siyahların özgürlüğünü onayan bir yasanın Ulusal Meclis'ten geçmesini sağladı. Bu sırada Sonthonax'ın otoritesi ile L'ouverture'ünki arasında anlaşmazlık baş göstermişti; taraflar birbirini suçluyorlardı. 1797 ilkbaharında komisyoner Sonthonax, L'ouverture'ü başkomutan olarak atmasına rağmen; başkomutan olarak L'ouverture, emri altında olduğu vali Sonthonax'ı koloniyi terk etmeye zorladı. Ağustos'ta Sonthonax, koloniyi terk ederek Paris'e gitti. Kolonide, 1796'da gönderilen komisyonerlerden yalnızca Julien Raimond kalmıştı. Kolonideki Fransız otoritesinin tek temsilcisi Raimond, aslında fiilen Toussaint'in otoritesiyle uyumlu bir şekilde hareket etmek durumundaydı. Böylece 1797'nin sonlarına gelindiğinde L'ouverture, otoritesi herhangi bir şekilde sınırlanmamış, Saint-Domingue'in kaderini biçimlendirmekte özgür bir konuma geldi.

Üçüncü Perde: Açılış (1798'den 1802'ye)

Savaş adadaki sınıfsal dengeleri güçlü bir biçimde dönüştürdü. Çoğunluğu İngilizleri destekleyen beyazlar, İngilizlerin adadan çekilme süreciyle birlikte sinerken; özgür renkliler ve siyahlar Fransa ile yaptıkları ittifakla kolonideki yönetsel aygıtın başına geçtikleri gibi, sosyoekonomik yapıyı dönüştürmede bu güçlerini kullanmışlardı. Devrim, yeni bir mülk sahibi sınıfın doğuşuna yol açıyordu. Özellikle emperyal savaş boyunca eski köleler, askeri ve bürokratik birimlerindeki yetkilerine ve güçlerine göre plantasyonları ve emlakları mülk ediniyorlardı. Bu süreç, yeni bir elit sınıfın doğuşuna yol açarken, Bağımsızlık sonrası Haiti'deki bu elitlerle kitleler arasındaki ayrışma, bu elitlerin kendi arasındaki çelişkilerin tohumlarını ekiyordu. Bu yeni askeri, ekonomik ve siyasi elit grubunun içinde en güçlü lider olarak ilk plantasyonunu 1795'te edinen, 1799'da pek çok plantasyonun sahibi haline gelen L'ouverture sivrilmekteydi. L'ouverture'ün yükselişi, bağımsız Haiti için birleşik devlet aygıtının ortaya çıkışının perdesini açıyordu. 1798-1802 arası süreç, Toussaint'in kolonideki iç ve dış düşmanları etkisizleştirerek kolonide rakipsiz ve birleşik bir askeri ve siyasi yönetim aygıtını oluşturduğu mücadeleler dönemi idi. Soyadı "açılış" anlamına gelen L'ouverture, görece dağınık, liderlerin denetim bölgeleriyle parçalanmış isyancı ve Devrim'i tek bir kanalın içine sokan fiillere liderlik ederek, bağımsızlık savaşını verecek ve bağımsızlığı ilan edecek kadrolar için yolu açıyordu. Kendisine en yakın generalleri, Jean-Jacques Dessalines ve Henri-Christophe, kendisi Fransızlar tarafından elemine edildikten sonra bağımsızlık savaşına ve bağımsızlığın ilanına önderlik ettiler.

Le Cap'te bir plantasyonda köleyken, efendisi tarafından özgür kılınan Toussaint, Morne-Rouge toplantısına katılanlar arasındaydı ve isyancı gruplar ağında çeşitli görevlerde bulunmuştu. 1791'den itibaren Jean-François ve

Biassou komutası altında, önce tıbbi yardım biriminde, sonra askeri birliklerde görev aldı. L'ouverture, askerileri örgütleme, eğitime ve yönlendirme becerileri sayesinde kısa sürede yükselerek 1793'te İspanyol kamplarında bağımsız ve güçlü bir lider haline geldi. Önceleri Biassou'nun komutası altındayken, kendi birliklerini yöneten bir general oldu. L'ouverture, zaman zaman açlık çekseler, giyimden ve silahtan yoksun kalsalar da yıldırıncılığını ve disiplinini koruyabilen muharip bir güç yaratmıştı. Fransız General Lacroix bu birlikler hakkında "Bu Afrikalıların, fişek kemeri, samur ve tüfekten başka bir şey taşımayan bu çıplak Afrikalıların örnek ve sert disiplin gösterirken görmek olağanüstüydü." (Dubois, 2004: 184) şeklinde konuşuyordu. Toussant L'ouverture figürü, 19. yy boyunca ve sonrasında, siyah gücünün fazlasıyla etkili sembolünü teşkil etti. Sayısız şiir, deneme ve biyografi William Wordsworth, Victor Schoelcher, Lamartine ve Wendell Philips gibi kişiler tarafından ona adandı (Blackburn, 2001: 17).

1798 başlarında kolonide İngilizler adına savaşan 6000 asker silah altında kalmıştı. (Dubois, 2004: 216) Kolonilerdeki İngiliz birliklerinden sorumlu General Thomas Maitland, koloniyi boşaltmaya hazırды. Maitland'ın tahliye planlarını uygulamaya giriştiği sırada, koloninin Kuzey'inde L'ouverture'ün ve Güney'inde Rigaud'nun özerkliklerinden rahatsız olan Direktuar yönetiminin kolonide metropolitan ülkenin denetimini sağlamak üzere görevlendirdiği temsilci Gabriel Marie Theodore Joseph d'Hédouville, koloniyeye ulaşmış bulunuyordu. General Maitland, Fransa'nın temsilcisi d'Hédouville'in kolonide olduğunu bilmesine ve aslında İngiltere ile Fransa arasındaki bir savaşın konusu olan müzakereleri yürütecek olmasına rağmen, kolonideki fiili gücün büyük ölçüde Toussaint L'ouverture'ün elinde olduğunu görüyor ve Fransız kolonyal otoritesini dışlayarak Toussaint'i muhatap alıyordu. Böylece Maitland ve L'ouverture, İngiliz birliklerinin koloniden çekilme süreci üzerine müzakerelere, Fransız otoritesinden bağımsız ve gizli bir şekilde Mayıs'ta başladılar. Bu durum, Toussaint'in Fransa'dan özerk davranma eğilimini, yeni bir aşamaya taşımıştı: İngiliz temsilci tarafından, fiilen koloninin yetkili otoritesi olarak tanınıyordu.

Yeni komisyoner d'Hédouville'in L'ouverture'ün otoritesinden duyduğu rahatsızlık, Maitland müzakereleriyle iyice artmıştı. Komisyoner, Toussaint'e emirler yağdırıyor ve askeri birliklerin azaltılmasını talep ediyordu. L'ouverture, komisyoneri hiçbir şekilde dikkate almadı; koloninin gerçeklerinden kopuk ve ırkçı eğilimlere sahip, üstelik yanında herhangi bir askeri birlik getirmemiş ve zorlayıcı gücü bulunmayan d'Hédouville'i 1798'in Ekim'inde Paris'e gönderdi.

L'ouverture gittikçe daha bağımsız hareket etmeye başladı. Plantasyon ekonomisinin yeninde yapılandırılması ve bunun için ticaret kanallarının işlerle açılması başlıca kaygılarıydı. Bunun için, koloni adına ve Paris'i dışlayarak bağımsız bir ticaret politikası izlemeye başladı. General Maitland'la ele alınan konulardan biri de gizli bir ticaret anlaşmasıydı. İngiltere ile Fransa arasındaki savaşa resmen sürüyor olmasına rağmen anlaşma ile Fransız Saint-Domingue'i

ve İngiliz Jamaika'sı arasında barış öngörülüyordu. Toussaint, Maitland'dan Saint-Domingue'e yönelik İngiliz ablukasının kaldırılması sözünü alabilmek için, Jamaika'daki herhangi bir köle ayaklanmasına destek vermeyeceğini taahhüt etti. Bu taahhüdüne bağlılığını, 1799'ın sonlarına doğru Jamaika'da çıkan köle isyanıyla ilgili bilgileri İngiliz yetkililere aktararak ve isyan liderlerini İngilizlere teslim ederek gösterdi. L'ouverture için koloninin ürettiği şekerin ve kahvenin ihraç edilmesi, pazar bulabilmesi, satılabilmesi ve gelir getirebilmesi; köleliğin özgürlüklerini tutarlılıkla savunmaktan ve Fransa'ya bağlılığını korumaktan çok daha hayati önemdeydi. 1799'da Birleşik Devletlerle başlattığı müzakereler sonucunda, Kongre, Saint-Domingue ile kapalı tutulan ticareti yeniden başlatan bir kanunu kabul etti. Bütün bu girişimlerin sonucunda 1800 yılı boyunca Saint-Domingue'e gelen 1800 gemiden yalnızca %15'i Fransızdı, geri kalanların çoğunluğu Kuzey Amerikalı ve İngiliz gemileriydi. Toussaint'e göre ABD ile ticareti özellikle değerli yapan, İngiltere'den farklı olarak Amerikalı tüccarların birincil silah ve cephane kaynağı olmasıydı (Dubois, 2004: 224). L'ouverture için İngiltere ve ABD ile geliştirilen ticari ilişkiler, aynı zamanda, Fransa'ya kolonyal bağımlılığı azaltmak anlamına geliyordu (Coupeau, 2008: 27). İngilizlerle ve Amerikalılarla yakınlaşma, Paris'in kolonide bu bağımsızca hareket eden siyah lidere karşı sertleşmesinde etkili olacaktı.

1798'in sonuna gelindiğinde emperyal savaşların perdesi, son olarak İngiltere'nin sahneden çekilmesiyle ve d'Hédouville'in gönderilmesiyle kapanırken; Saint-Domingue'in kaderinin belirleneceği sahnenin perdesi açılıyordu. Ortak düşmanlar ortadan kalkınca, ortaya açık bir soru örtük bir biçimde düşüyordu: Saint-Domingue'de kimin sözü geçecekti? Bu soruya kendi cevaplarını vermek isteyen iki güç vardı: İlki Mulatto lider André Rigaud'ydü. Polverel 1794'te koloniden ayrılmadan önce Rigaud'yu, Güney bölgesinin idari ve askeri kumandanlığına atamış, ayrıca ona geçici vali sıfatını vermişti (Fick, 2000: 186). Bundan sonra Rigaud ve Mulatto'lar bölgede plantasyon ekonomisine dayanan ve örgütlü askeri birliklerle korunan güçlü bir yönetsel aygıt kurmuşlardı. Toussaint, kendi cevabını veren olmak için Rigaud'nun üzerine gidecekti.

Mulatto lider André Rigaud'nun birlikleri Güney'i, Toussaint L'ouverture'ün birlikleri ise Kuzey'i ve Batı'yı kontrol ediyordu. Haziran 1799'da iki taraf arasında tam bir yok etme savaşı başladı. Tarafların birbirine acıma göstermediği savaş, "Bıçaklar Savaşı" olarak anılacaktır. Her ne kadar Rigaud'nun Mulatto'ları ile L'ouverture'ün siyahları arasında ırksal renge sahip bir özgürlük savaşı gibi yüzeye yansısı da, mesele, Saint-Domingue'de kimin sözünün geçeceği ile ilgiliydi. Toussaint, öncelikle Rigaud'nun kendi bölgesinde ateşlediği isyanları bastırmakta başarı gösterdi, ayrıca deniz yolunda Birleşik Devletler'in desteğini almış bulunuyordu, ek olarak kolonideki siyahların çoğunluğu ve beyazların tümü L'ouverture'ün arkasındaydı. L'ouverture kendi köşesine sıkışan Rigaud'nun Güney'ine Kasım 1799'dan başlayarak saldırdı ve Rigaud'nun savunma pozisyonunda kaldığı son parkuru açtı. Mayıs 1800'de Rigaud'nun

birlikleri büyük ölçüde etkisizleştirildiler. Haziran'da Birinci Konsül Napeleon'un koloniye ulaşan buyruğu, Toussaint L'ouverture'un Saint-Domingue ordusunun başkumandanı olduğunu belirtiyor ve bu dolayla Rigaud'yu isyancı pozisyonuna düşürüyordu. Kendi iddiasını besleyen bütün bağları yitiren Rigaud, Temmuz'un sonlarında ailesiyle birlikte koloniyi terk etti. Böylece Fransız Saint-Domingue'i bütün olarak L'ouverture'un komutası altına girmiş oluyordu.

Toussaint, denetimindeki toprakları genişletmekte durmadı. Adanın Doğu bölgesi Saint Domingue İspanyol Krallığının kolonisiydi. Kendini güvenceye almak isteyen ve herhangi bir düşmanın ya da bir grup isyancının kendisine karşı Doğu'da konuşlanmasından çekinen L'ouverture, 1801'in başarında Saint Domingue'nun işgaline girişti. Aslında Temmuz 1795'te İspanya ile Fransa arasında imzalanan Bale Antlaşmasına göre Espanyola'nın Doğusu resmen Fransızlara devredilmişti; yalnızca İspanyollar, bunu uygulamamışlardı. L'ouverture, kendi yan kanadını güvenceye almanın yanı sıra, Fransız Cumhuriyeti adına Bale Antlaşmasını ve Fransa'nın 4 Şubat 1794 tarihli kolonilerde köleliği kaldıran kararını adanın diğer yanında uygulamak için bu seferi gerçekleştiriyordu. L'ouverture, direnmeyen İspanyolların karşısında hemen hiç güç kullanmadan 26 Ocak 1801'de seferini başarıyla tamamladı (Coupeau, 2008: 29-30). Kölelik Saint Domingue'da da kaldırıldı. Böylece bütün adada, kölelik kaldırılmış ve L'ouverture adanın tamamının denetimini ele geçirmiş oluyordu. Bundan sonra L'ouverture askeri simgelerle söylemi üretilen bir ekonomi politikası izlemeye başladı. İtaat, disiplin ve çalışkanlık, bütün Saint-Dominguelilerden plantasyon ekonomisini canlandırmak üzere bekleniyordu. Askerler nasıl komutanlarına itaat ediyorlarsa, çalışanlar da yöneticilerine öyle itaat etmeliydiler. Yeni düzenlemelerle plantasyonlarından kaçan emekçiler için cezalar öngörülüyordu. Kölelik kaldırılmıştı ve işçilere üzerinde kölelik benzeri uygulamalar yasaklanmıştı fakat işçiler, belirli bir plantasyona bağlı kalarak çalışmak zorundaydı. Toussaint, eski plantasyon sahiplerini, plantasyon ekonomisini yeniden canlandırmakta kendilerinden faydalanabilmek için koloniye çağırıyordu ama koloniye dönenler, özgür renklilerden ve siyahlardan oluşan yeni elitin adadaki mülkleri edinerek baskınlaştığı koşullarla çelişki içinde kalıyordu. Bunların yanında, Toussaint'in büyük çaplı üretim birimleri olan plantasyon ekonomisine tehdit olarak gördüğü ve verimliliği düşürdüğünü düşündüğü küçük üretim birimlerini sınırlayan ve yasaklayan tedbirler alındı. L'ouverture'un yeni emek ve ekonomi politikası, söylenti sendromunun kendisine karşı dönmesine, kendisinin köleliği geri getirmek niyetinde olduğu iddia edilen söylentilerle ayaklanmaların çıkmasına neden olacaktı. Saint-Domingue'in lideri, eski efendilerin eski düzene dönülmesi arzularıyla eski kölelerin doludizgin özgürlük arzularını eş zamanlı olarak içeren ince bir çizgide yürüyordu (Dubois, 2004: 240). Toussaint L'ouverture'e göre "özgürlüğün güvenliği", Saint-Domingue'in ekonomisini acilen yeniden inşa etmeye bağlıydı. Devrim'den önceki yıllarda Saint-Domingue, şeker ve kahve üreticisi olarak gelişmişti ve Atlantik ticaretinde baskın hale gelmişti. Yabancı tüccarları çekebilmek için Saint-Domingue, geleneksel ürünlerini üretmeli

ve ihraç etmeliydi. Toussaint, ticari anlaşmaları ve bağları, genel özgürlüğün güçlendirilmesinin araçları olarak görüyordu. Bu, yalnızca ekonomik bir gereklilik değil, aynı zaman Toussaint'e göre siyasi ölüm kalım konusuydu. L'ouverture'ün ekonomi politikası, kitleleri ezme ve kendisinden soğutmak pahasına meyvelerini veriyordu. 10 yıllık yıkımdan sonra 1801'de, kahve ihracatı, 1789'daki seviyesinin 2/3'üne; 1802'de şeker ihracatı 1789'dakinin 1/3'üne varmıştı.

Fransa'da 1799'da kurulan Konsüller yönetiminin baş konsülü olan, plantasyon sahiplerinin ve sömürgecilerin taleplerine uygun hareket eden Napeléon Bonaparte, 1800'de hazırlanan yeni anayasa ile kolonilerin kendi koşullarına uygun kendi yasaları ile yönetileceğini hükme bağlattırmıştı. Toussaint L'ouverture, Bonaparte'ın yasalarını beklemektense, kendininkileri yapmaya başlamıştı (Dubois, 2004: 242). Toussaint, koloni üzerindeki denetimini taçlandırarak anayasayı Temmuz 1801'de ilan etti ve bir kopyasını Bonaparte'a gönderdi. Anayasa, koloninin, Fransa'nın bir parçası olduğunu ve kendi yasaları ile yönetildiğini belirtiyordu. Ayrıca kolonide köleliğin kalıcı olarak kaldırıldığı ve bütün yurttaşların Fransız olduğu ifade ediliyordu. Anayasa ek olarak, kabile dinlerini ve dinsel törenlerini yasaklıyor ve Katolikliği tek kamusal din olarak ilan ediyordu. Kendisi de bir Katolik ve Fransa'nın düşünsel değerlerine bağlı olan L'ouverture, yeni anayasa ile birlikte yaşamı boyunca Saint-Domingue'in yöneticisi sayıldı ve kendisine halefini seçme hakkı da tanındı. Toussaint, bütün yasaları onama ve yayınlama, tüm askeri ve idari atamaları yapma, çalışma ve ticaret politikalarının uygulanmasını gözetme, herhangi bir yayını sansürleme gibi yetkilere sahipti.

Saint-Domingue anayasası, güçlü çelişkiler taşıyordu. Anayasa, bir yandan, kölelikten kurtulmanın, ırksal hiyerarşiden sıyrılmanın, bir zamanlar köleliğin olduğu bir ülkede herkesin özgürlüğünün projesiydi. Diğer taraftan, eskiden köle olanların şimdi özgür çiftçiler olduğunu ilan etmekle birlikte onları çalışmaya zorluyordu; siyahların özgürlüklerini korumak için, özgürlüklerini yeni devlete teslim etmeleri gerekiyordu (Dubois, 2004: 245). Böylelikle 1801 Anayasası, somutta olmuş bitmişin, kurulu bir güç ve edinilmiş haklar düzeninin kurumsallaştırılmasını hukukileştirmiş oluyordu (Coupeau, 2008: 31).

Anayasanın ilanından kısa bir süre sonra, Kuzey'in düzlüklerinde görece büyük isyan baş gösterdi. L'ouverture'ün bölgenin yönetimini ellerine verdiği, yeğeni olarak benimsediği ve belki de kendine en yakın generali olan Moise, liderinin sert emek politikalarına onay vermediği ve bunları uygulamadığı bilindiğinden; Jean-Jacques Dessalines'in harekâtıyla isyanın bastırılmasının ardından, isyanı kıskırtmaktan ve isyana destek vermekten suçlu bulunarak idam edildi. Toussaint L'ouverture'ün bu sadık generalini olaylardan sorumlu tutarak idam ettirmesi, onun gözü kara kararlılığını gösteriyordu. Nitekim Toussaint, isyanın bastırılmasından hemen sonra, Kasım'da, emek üzerindeki denetimi ve

cezaları daha da arttıran bir düzenleme çıkarttı. Düzenleme, Saint-Domingue'in toplumsal dünyasının ezici mahkûmiyeti ve bütün yurttaşların devlet için çalışmasının katıllıkla yaptırma tabi tutulduğu yeni bir polis devletinin belgesiydi. Bütün bedellerine karşın özgürlüğü savunmaya kendini adanmış L'ouverture, bu kez kendini bir diktatöre dönüştürüyordu ve yönettiği koloni, toplumsal hiyerarşi, zorla çalıştırma ve şiddetli baskının temelinde bir topluma evriliyordu (Dubois, 2004: 250). Askeri personel, plantasyonlardaki üretimin yönetiminin ve yönlendirilmesinin başına geçirilmişti. Ordunun kolonideki mutlak gücü, devlet aygıtının askeri personel tarafından işgal edildiğini gösteriyordu. Devletin bir grup elitin elinde kitlelere karşı duruşunun kökleri bu kerteğe vücuda geliyordu. Bu yapı, bağımsızlık sonrası Haiti'nin, büyük siyasal çalkantılara yol açacak belirleyici antagonizma eksenine somutluk kazandırıyor.

L'ouverture'ün sınıfsal dayanağı, kölelikten yeni kurtulmuş siyahları (Coupeau, 2008: 27). Toussaint, durum üzerindeki denetimini güçlendirmeyi isyanı ezerek, Moise'i ve düzinelerce yerel lideri idam ettirerek ve kırsaldaki kitlelerin yerine getirilmemiş arzularını zorla bastırarak amaçlıyorsa da; gerçekte gediği daha fazla açıyor ve yalnızca kendini önderlik ettiklerinden daha fazla yabancılaştırıyor. Moise'i idam ettirerek, sadece siyasi ve ideolojik bir rakibi devre dışı bırakmadı; aynı zamanda Bonaparte'ın başlatacağı koloniye yönelik Leclerc askeri seferinde plantasyon sakinlerini hızlı bir şekilde harekete geçirebilecek ve kitlesel ölçekte silahlı bir direnişi eşgüdümleyebilecek önemli bir lideri devre dışı bıraktı (Fick, 2000: 210).

Dördüncü Perde: Kan Yatağı (1802'den 1804'e)

Fransa'da Napoléon Bonaparte'ın iktidara gelmesi ve Konsüller yönetiminin kurulması Toussaint için belayı getirecekti. Fransa ve İngiltere arasında Kasım 1801'de Amiens'de barış antlaşmasının imzalanması, Bonaparte'ı Saint-Domingue'e askeri sefer düzenlemek konusunda daha güvenli bir konuma soktu (Coupeau, 2008: 31). Aslında olayların gidişi yalnızca Napoleon'un kişisel iktidarıyla açıklanamazdı. Değişen güç ilişkileri, zaten Konsüller yönetiminden önce hazırlanmış büyük bir askeri sefer planını hayata geçirilebilir kılmıştı. Her şeyden önce Fransa gibi sömürgeci bir gücün, kendi kolonisindeki iktidarın ve beyaz nüfusun, siyahların yönetimine tabi olmasını; söz konusu siyahlar metropoliten yönetime ne kadar bağlı kalsalar da ve hizmet etseler de; sürekli bir şekilde kabul edemezdi. Siyahların kolonideki yönetimine ve Fransa'ya hizmetlerine hoşgörülle bakılması, başka türlü bakmanın koşullara uygun düşmemesine bağlıydı. Ötesinde kolonicilerin ve burjuvazinin sınıfsal desteğine dayanan Napoléon'un, Fransa'nın diğer sömürgeleri için daima kötü örnek teşkil edecek Saint-Domingue'deki durumu ortadan kaldırması gerekiyordu. Jakobenlerin ve Cumhuriyetçilerin yüzeydeki heyecanı ile birlikte, emperyal

güçler savaşının gözetilmesi gereken hassas dengeleri arkada kalmıştı. Siyahların apoletli ve yaldızlı hizmetine artık gerek görülüyordu. Fransa beklemişti. Adadaki askeri güçlerin tümünün özgür renkliler ve siyahlar olduğu ve tüm bunların araziye iyice kullanarak güçlü bir biçimde örgütlendiği durumda, araziye yayılarak yapılacak bir savunma da düşünüldüğünde çok büyük bir deniz filosunu ve çok sayıda askeri içeren, iyice planlanmış genel bir askeri sefer için beklenilmesi gerekiyordu. Nihayetinde planlanan sefer başladıktan beş ay sonra Temmuz 1802'de Bonaparte seferin generali Leclerc'e "Bizi, bu yaldızlı zencilerden kurtar" diye yazıyordu. "Bu olmadan, hiçbir şey yapmış olmayacağız ve devasa ve güzel koloni, her zaman bir volkan olarak kalacak ve kapitalistleri, kolonicilere veya ticarete hiçbir güven aşılamayacak". (Dubois, 2004: 255) Bonaparte yönetimi koloniyi yapılan askeri seferi kamuoyuna "Batı'nın uygar insanların, Amerika'da yükselen siyah barbarlığına karşı haçlı seferi" olarak sunuyordu (Dubois, 2004: 256). Sefer için belirlenen stratejik amaçlar açıklı: birincisi, Fransız askeri gücünün kolonide konuşlanması; ikincisi, L'Ouverture'un tutuklanması ve koloniden çıkarılması; üçüncüsü, köylülerin silahsızlandırılması; dördüncüsü, köleliğin ve köle ticaretinin yeniden tesisi. (Coupeau, 2008: 32) Üçüncü ve dördüncü aşamaya gelindiğinde, Devrim'in en kanlı havzasına girilmiş de olunacaktı.

1802'nin Ocak ayı sonlarında Napeléon'un eniştesi olan General Charles Victor Emmanuel Leclerc'in gemileri adanın Doğu kıyısında, Saint Domingue tarafından başlatılacak saldırı için toplandı Leclerc'in birlikleri, önce, Henri-Christophe'un birliklerinin geri çekilmesini sağlayarak Le Cap'i ele geçirdi ama küller içinde. Toussaint, Leclerc uyarması için Henri-Christophe'a bir emir göndermişti: "Onların yüzlerce gemisi ve yüz binlerce askeri, filo limana yerleşmeden önce dünya yanacağından şehre giremeyecekler." Henri-Christophe'un teslim olması ve Leclerc'le işbirliğine hazır olduğunu bildirmesi, Toussaint'i askeri açıdan zayıf düşürdü ve bir dönüm noktası oldu. Şubat'ın ortasında, bütün Güney bölgesi düşmanın eline geçmişti. Toussaint'in ordusunun neredeyse yarısı, şimdi Fransız saflarında savaşıyordu (Fick, 2000: 211). Henri-Christophe, Dessalines ve L'Ouverture, Leclerc'le Le Cap'te bir araya gelerek teslim olma pazarlıklarını başlattılar. Leclerc seferinin kendi amaçlarını gerçekleştirmeye yaklaşmıştı ama bu yalnızca yüzeydi; görüntünün altında emekçi siyahlar arasındaki ruh ve eylem isyankardı: İsyancı liderleri Fransızlara teslim olmuşken, ada halkı Fransız kuvvetleri için kontrol edilemezdi. Leclerc, siyahların dinmeyen kalkışması hakkında L'Ouverture'e güvenmiyordu; Toussaint'in isyancılar için motive edici bir figür ve gizli niyetlere sahip bir tehdit olduğunu düşünüyordu. Bu kaygılardan dolayı, Fransız yetkililerle Toussaint arasında düzmece bir görüşme ayarlandı; görüşme sırasında Toussaint tuzağa düşürülerek ailesiyle birlikte tutuklandı ve hapsedilmek üzere Atlantik'in ötesine gönderildi. Tutulduğu yer, Fransa ve İsviçre arasında, Alplerde yer alan soğuk bir hapisane olan Fort de Joux'ydü. L'Ouverture, 7 Nisan 1803'te; akciğerindeki ağır sorunların tetiklediği beyin kanamasından öldü (Coupeau, 2008: 33).

Leclerc, Toussaint'i adadan gönderdiği gün büyük bir zafer kazandığını hissediyordu. Haziran'ın ortasında bir bakana "Siyahların toplanma noktasını ellerinden aldım" ve aynı tarihli Bonaparte'a yazılan mektupta "siyahlar pusulalarını kaybettiler" diye yazıyordu (Dubois, 2004: 278). Toussaint ise Saint-Domingue'den gönderilmek üzere bekleyen gemiye bindiği gün, Fransız kaptanlardan birine şunu demişti: "Beni devirerek, Saint-Domingue'deki özgürlük ağacının yalnızca gövdesini budadınız. O, köklerinden, onlar sayısız olduğu için tekrar büyüyecek."³ L'Ouverture'ün kehaneti kısa bir süre sonra tutacaktı.

L'Ouverture'ün gidişinden sonra Leclerc, başka bazı sorunlarla baş başa kaldı. Sarı humma ve veba gibi hastalıklar yüzünden birlikleri kırılıyordu. Ayrıca koloninin hemen her yerinde direniş, tüm canlılığıyla sürüyordu. Leclerc'in vazgeçemeyeceği çare, sırtını siyah liderler Dessalines ve Henri-Christophe'a yaslamaktı. Leclerc, her ne kadar Dessalines ve Henri-Christophe'un askeriyle isyancılara karşı kimi yerel başarılar elde etse de, bir köle kampının yok edildiği her durumda yerini, aynı umutları besleyen, düşmana karşı aynı şekilde saldıran, aynı liderlerin önderlik ettiği bir yenisi alıyordu (Dubois, 2004: 287). Kolonyal rejimin isyancılara karşı elde ettiği her askeri başarı, koloninin özgürlük güvencesiyle teskin edilmeksizin sakinleşmeyecek kaynayan ve arzulu toplumsal dokusunda kaybolup gidiyordu. Fakat Leclerc, ne Dessalines'in ne de Henri-Christophe'un işbirliğine tam olarak güvenebilirdi. Siyah liderler için öncelikleri kendi askeri ve politik konumlarını korumaktı. Kitlelerin rüzgârı bu korumayı sağlama yönünde estiğince Dessalines ve Christophe Fransızlara bağlı kalamazdı. Nitekim Leclerc'in kolonideki silahları toplattırma görevini verdiği Dessalines, önce silahları topluyor ve sonra el altından yeniden dağıtıyordu. Koloninin silahsızlandırılması girişimi, bu arada, köleliğin geri getirileceği yönündeki şüpheleri güçlendiriyordu. Zira Sonthonax ve L'Ouverture'ün belirttiği gibi Saint-Domingue'de tüfek, özgürlüğün garantisiydi (Dubois, 2004: 283). Halkın kendisini savunma potansiyelinin yok edilmesi anlamına gelen silahsızlandırma süreci geri tepti ve koloninin pek çok yerinde isyanı daha da azdırdı (Dubois, 2004: 283). Napoléon'un Mayıs 1802'de duyurduğu, komşu Fransız kolonisi Guadeloupe'ta köleliğin 1789 öncesi yaşlarla uyumlu bir şekilde sürdürüleceği ve köle ticaretinin yeniden açılacağı kararname, siyahların endişeli beklentilerini doğruluyordu. Bu girişim, köleliğin yeniden tesisi yönünde bir adımın atılmaması için Paris'e adeta yalvaran Leclerc'in elini iyice zayıflattı. Leclerc kolonideki siyahların köleliğin geri getirileceğini düşünmesi halinde, durumu kontrol altında tutamayacağını fark etmişti. Bu konudaki hassasiyet o derecedeydi ki Leclerc, Bonaparte'a yazdığı bir mektupta "Size yalvarıyorum, Fransız gazetelerindeki siyahlar hakkındaki alayların basılmasını yasadışı ilan edin. Tüm bunlar buradaki işlerimi baltalıyor." demişti. (Dubois, 2004: 276) Guadeloupe'da kölelik Napoleon yönetimi tarafından yeniden tesis edildiğinde ve Fransız köle ticareti açıldığında kolonide ortaya çıkan duruma

karşılık, Leclerc, kesinlikle abartmadan “kolonide ortadan kaldırılması gereken 2000 lider olduğundan” Toussaint’in devre dışı bırakılmasının yetersiz kaldığını söylüyordu (Fick, 2000: 226).

Fransızlar, Toussaint L’ouverture’in birliklerini bastırarak, isyana bir son verebileceklerini ummuşlardı (Dubois, 2004: 272). Paris’ten bakıldığında L’ouverture patlatılacak bir çıbanbaşı, kesilecek bir baş gibi görünerek, ortadan kaldırıldığında kolonide eski düzenin sağlanacağı zannediliyordu. Oysa kitlelerce bir kere tadılan özgürlük, onlarda bağımlılık yapıyordu ve liderleri olmasa da bağımlılıklarının nesnesini elde etmek için ellerinden geleni yapmaya hazırdılar. Leclerc’in köleliğin geri getirilmeyeceğine dair tüm duyurularına ve bu yöndeki söylentileri engelleme çabalarına rağmen, adadaki siyahlar özgürlüklerinin ellerinden alınması tehlikesine karşı teyakkuza geçmişti. Üstüne üstlük, Guadeloupe’da köleliğin yeniden tesisi ve Fransız Atlantik köle ticaretinin yeniden açılması, kitlelerin kaygılarını doğrulayarak onların kalkışmasını daha kendinden emin hale getirmişti. Ayrıca silahsızlandırma girişimi Fransızlar’ın başına açılan belayı katlıyordu. Artık siyahlar, karşılarında ölümüne savaşmaları gereken bir düşman olduğunu biliyorlardı.

Paris, koloniye yapılan seferi özellikle yılın ilk aylarında başlatmıştı. Yaz aylarının tropik iklim koşullarına Fransız askerlerinin uyum sağlamakta güçlük çekeceği ve tropik salgın hastalıklara yakalanabilecekleri öngörülüyordu. Öyleyse seferin yaz ayları gelmeden başarıya ulaşacağı planlanmıştı. Ama kolonide her yanı saran direniş tüm bu planları altüst etti. Temmuz geldiğinde, Avrupalı askerler hastanelerde günlük 30 ila 40 gibi bir oranla salgın hastalıklardan ölüyordu; küllere dönüştürülmüş başta gelen şehirler hiçbir kaynak sunmuyordu. Birlikler için tıbbi tedarik, giyim ve ayakkabı bulunamıyordu. 6 Haziran’da Leclerc, durumu özetliyordu: “Her geçen gün siyahlar daha korkusuz oluyorlar... Genel bir silahsızlandırma emri verme ya da gerekli önemleri alma gücüne sahip değilim... Hükümet, halefimi göndermek üzerine düşünmeye başlayabilir.” (Fick, 2000: 215).

Kasım’ın başında Leclerc’in kendisine bağlı yüzlerce siyah koloni askerini ihanet suçlamasıyla tutuklattırması, direnişçilerin Leclerc’in birliklerine ağır kayıplar verdirmesi ve Fransız birliklerinin koloniyi terk etmeye hazırlandıkları söylentilerinin yayılması, Leclerc’le işbirliği yapan özgür renkli ve özgür siyah liderleri isyan saflarına itti. Liderler, kendi yerlerini korumak ve sağlamlaştırmak için yükselen güç Fransa’ya yanaşmışlardı ama rüzgârın aslında tersten estiğinden ancak emin olabiliyorlardı: Saint-Domingue’de güç kitlelerini ve liderler için asıl sorun kitleleri arkalarına alabilmektir. Önce Alexandre Pétion ve Augustin Clervaux, sonra Henri-Christophe ve Jean-Jacques Dessalines direnişçilerin safına geçtiler. Devrim’in en kanlı perdesinin kapanması için akan kanın yoğunlaştığı bir sürece girildi. Artık her yanı saran ve genel bir isyanla karşı karşıya kalan Leclerc, Napoleon’a “İşte bu ülke hakkındaki fikrim:

on iki yaşın altındaki çocuklar hariç dağlardaki tüm siyahları yok etmeliyiz. Düzlüklerdeki yarisını ortadan kaldırmalı ve apolet takan hiçbir siyahı geride bırakmamalıyız.” diye yazıyordu. Leclerc umutsuzdu; aynı mektupta “Ruhum soldu ve hiçbir keyifli fikir buradaki iğrenç sahneleri unutmamı sağlayamaz” diyordu (Dubois, 2004: 292). Leclerc bu mektubu yazdıktan kısa bir süre sonra sarı hummaya yakalandı ve Avrupa’ya geri dönmek zorunda kaldı; Toussaint’i 6 ay sonra takip ederek 1802 Kasımında öldü. 1803’te yerine gönderilen General Vicomte de Rochambeau, daha zor bir durumla karşı karşıya kaldı. 1803’ün başlarında, aralarındaki anlaşmazlıklara rağmen direnişçi liderler birleşmiş, Dessalines’in başkumandanlığına getirildiği “yerliler ordusu” dedikleri güçlü bir koalisyon kurmuşlardı. Arcahaie’de toplanan liderler, amblemleri olarak kırmızı ve mavi şeritli bayrağı seçmişlerdi. İddialara göre, daha sonradan bağımsız Haiti’nin bayrağı olacak bu amblem, üç şeritli Fransız bayrağından beyaz şeridin atılmasıyla oluşturulmuştu. Arkalarında kendilerine bağlı savaşkan kitleleri, kendi liderlikleriyle birlikte birleştiriyorlardı. Savaş, koloni sakinleri arasında artık kitlesel bir kalkışmaya dönüşmüştü: Askeri ve siyasi açıdan birleşik, başkaldırmış eski köleler. Leclerc seferi ve Fransız baskısının acımasızlığı, bir bakıma, siyah güçlerin kışkırtılmasına hizmet etmiş ve halkın içinde beliren, gereksinim duyulan birliği yaratmıştı. Bu doğrultuda Leclerc seferi, arzulanın sonuçlarını vermedi ve bunun yerine bölünmüş toplumsal güçler arasında ittifakı filizlendirdi (Coupeau, 2008: 33).

Leclerc, Bonaparte’a yazdığı mektupta askeri strateji açısından gelip dayandığı noktayı ifade ediyordu. General Rochambeau’nun Leclerc’in yerini almasıyla uygulamaya giriştiği strateji, onun Leclerc’in bıraktığı yerden başladığını gösteriyor. Hâlihazırda Leclerc’in seferi, kolonide beyazlarla siyahlar arasında daha önce olmadığı ölçüde düşmanlık ve terör dönemini başlatmıştı. Leclerc, isyancıları sindirmek için toplu katliamlar yapıyor ve tutsaklara ibretlik cezalar verdiriyordu. Fransız askerleri, ellerine geçirdikleri siyahları acımasızca katlederken, beyazlar her yerde siyahların kurbanı ya da rehinesi oluyordu. Yeni general vahşeti ve şiddeti daha üst bir seviyeye taşıdı. Koloniye yapılan seferin başına geçtiğinde General Rochambeau, bütün nüfusun ve çocukların katledilmesiyle belirginleşen gerçek bir yok etme savaşını başlattı (Davis, 2001: 8). Rochambeau’nun komutası altında tam bir sistematik katliam ve soykırım yürütülüyordu. Komuta başında Rochambeau, barbarca politikalarını tüm koloniye yaymıştı. Küba’dan insanlara saldırmak için eğitilmiş özel cins bulldog’lar satın almış ve eğlence için arenada önlerine attıkları siyahları parçalayan bu köpeklerin yaptıklarını izlemişti. Fransız askerler, hatta, bu soykırım için bir terminoloji icat etmişlerdi. Örneğin, Yüzlerce kişiyi aynı anda boğmaya coup de filet ve Rochambeau’nun bulldog köpekleri tarafından katledilemeye descendre dans l’arène deniliyordu (Fick, 2000: 220-221). Leclerc, Rochambeau’yu Napoleon’a tavsiye ettiği mektubunda, onun siyahlardan nefret ettiğini söylemişti (Fick, 2000, 229). Yaptıkları, nefretinin ölçüsünün ne kadar yüksek olduğunu gösteriyor.

Vahşet artık tek yanlı değildi. Fransızların ırkçı ve acımasız yeni generaline karşılık; isyancıların lideri, “yerliler ordusu”nun başkumandanı Dessalines de amansız bir beyaz düşmanı ve Devrim tarihinin en acımasız lideriydi. Rochambeau’nun yönettiği katliamlara karşılık Dessalines komutası altında köleler, plantasyonları yakıyor ve kolonicileri katlediyorlardı. Le Cap yakınlarındaki bir çarpışmada Rochambeau 500 siyahı esir aldığı gibi aynı gün hepsini öldürmüştü. Dessalines, bunu duyduğunda, 500 beyaz tutsağı getirtmiş ve Fransızların gözleri önünde astırtmıştı.⁴ Dessalines askerlerine şöyle emir veriyordu: “Bizi köleliğe geri döndürmek için buraya gelmiş olanlar, hak ettikleri cehennemim imgesini kendi gözleri önünde görsünler diye yolları top ateşiyle parçalayın, cesetleri ve atları su kaynaklarının içine fırlatın, her şeyi yakın ve yok edin.”⁵

1803 Mayıs’ının başında Fransa ve İngiltere arasındaki savaş yeniden başladı. Adada sürekli bir geri çekilme durumu içinde kalmaktan başka bir şey yapamayan Fransız birlikleri Avrupa’dan destek alamaz hale gelmişlerdi. Genel bir isyanla karşı karşıya olan Rochambeau’nun başı iyice sıkışmıştı. Düşman her yerdedi.

Genel isyanın içindeki toplumsal kaynaklardan siyah nüfusun en azından üç ayrı kesimini çıkarıyabiliriz: Kentli siyahlarla plantasyon siyahlarından ama özellikle plantasyon siyahlarından öne çıkanlar olan yönlendiricilerden müteşekkil sivililer, Fransız ordusundan silahlarıyla birlikte ayrılan siyah subaylar, siyah askerler ve ordu, ayrı gruplar olarak örgütlenen Maroon’lar, kaçaklar, sivil ve askeri alanlardaki görevlerinden ayrılanlar. Bu üç kesim, devrimci eylemin çeperleri olarak kesin bir noktada, tamamen birbirleriyle ilişkili, birbirine bağlanmış ve sıklıkla birbiriyle yer değiştiren haldeydi. Fransız sefer ordusundan bir generalin belirttiği gibi: liderler kitleleri değil, kitleler liderleri uyarıyordu (Fick, 2000: 227). Köleliği geri getirmeye güdümlü, acımasız bir düşmanın karşısında, on yıldır beslenen özgürlük arzusunun birleştirdiği köle kitleler birbirine ekleniyordu. Onlar için yenilgi ihtimali, savaşın güçlüklerinden çok daha korkutucuydu (Dubois, 2004: 295).

Kolonide savaştan Sonthonax ve Polverel’in birlikleri ve diğer birlikler gibi Fransız askerlerinden oluşan Leclerc’in ve Rochambeau’nun birlikleri de aynı sorunlarla karşılaşılıyordu. Çoğunlukla adaların içlerinde yer alan çatışmalar, çok daha yer değiştirmeli, araziye uyarlanmış, beklenmedik saldırı ve hızlı geri çekilme gibi gerilla taktikleri ile yürütülüyordu. Çarpışmalarda kendilerine yapılan yoğun saldırıda direnişçiler, dağılıyorlar ve geri çekiliyorlar, ayakta kalan plantasyonlara ateş götürmeye devam ediyorlardı. Direnişçiler, sıklıkla, yakalanmadan ya da imha edilmeden önce kaçıyor, daha yüksek dağlarda yeni kamplar kuruyorlardı ki bu dağlara “Özgürlüğün Bulvarı” denilir olmuştur. Fransız yetkililer, her ne kadar önemli isyan liderlerini öldürdüklerini iddia etseler de, ölenin yerini her zaman yenisi alıyordu. Gerçekte, kendilerine karşı yürütülen yoğun seferlere rağmen, direnişçiler koloninin pek çok yerinde çekincesizlikle hareket edebiliyorlardı (Dubois, 2004: 149). Bu savaş tarzında süvari birlikleri

anahtar öğeler olmuyordu. Ateşli silahlar yaygınlıkla dağıtılmadığında Afrikalılar, oklarla ve yaylarla ve mızraklar, davul sesleri ve şarkılar eşliğinde dövüşüyor; düşmanlarını korkutmak için çığlık atıyor ve ısıklık sesleri çıkarıyorlardı (Geggus, 1997: 23). Avrupalılar askeri birlikleri hareket kabiliyeti görece katı olan alaylar halinde örgütlerken; isyancıların askeri birimleri küçük, hareketli gruplar halinde örgütleniyordu ve grupların disiplini her grubun başındaki lidere bağlılıkla sağlanıyordu. Siyahlar düzenli ordu gibi hareket etmiyor; vur-kaç manevraları, tuzaklar kurma, dağlık bölgelere ustalıklı ve sinsice yayılma ve gizlenme gibi taktiklerle araziyi iyi bilmenin avantajını kullanıyorlardı. Bu dağlık bölgelere “Özgürlüğün Bulvarları” denilmesi hiç şaşırtıcı durmuyor. Saint-Domingue’in dağlık yapısı, araziyi iyi bilmeyen Fransız askerleri için başlı başına tuzak oluyordu. Ek olarak, siyahlar iklim koşullarına ve iklimsel hastalıklara uyum ve bağışıklık gösterirken, sarhumma ve veba gibi tropik hastalıklar karşısında Fransız askerleri dayanıksız kalıyordu ve yalnızca bu etken, binlercesini öldürüyordu.

Aslında 20. yy’depek çok kez şahitlik edeceğimiz genel bir askeri durumun ilk örneklerinden biri Saint-Domingue’de veriliyordu: Düzenli orduların, gerilla gruplarına karşı savaştaki zafiyeti ve sıklıkla başarısızlığa uğraması. Diğer örneklerde olduğu gibi Fransız askerleri de koloniye işgalci olarak geliyor, geldikleri bu bölgede araziyi iyi bilmedikleri gibi halkın konuştuğu creole dilini anlamıyorlardı. Ötesinde, düşmanla masumu, sivil asker birbirinden ayırt edemiyorlardı. Gerilla savaşı söz konusu olduğunda, sivil asker arasındaki sınır ortadan kalkıyordu. Ama daha da önemlisi, Haiti’de halk, direnişin kendisiydi. Bu yüzden Fransızların yaptıkları toplu katliamlar, ırkçı bir acımasızlıkla bağlantılı olduğu gibi askeri strateji açısından düşülen umutsuzluğun dışavurumuydu. Saint-Domingue seferi boyunca Napoléon, koloniye yaklaşık 80.000 asker gönderdi. Bu askerlerin çoğunluğu ölürken, kolonideki direniş tüm gücüyle ayakta kaldı. Çok sonraları ezilen ve baskılanan kitlelerin, iktidarların ordularına karşı vurucu silahı olacak gerilla savaşı, kendi etkinliğini ilk kez Haiti’de kanıtlıyordu.

Koloninin her yanını saran gerilla direnişi ve Avrupa’dan gelen desteğin kesilmesi karşısında Rochambeau ve birliklerinin günleri artık sayılıydı. Üzerine Dessalines, Fransa’ya karşı savaş haline giren Britanya ile, durumdan yaralanarak, köle isyanına silah temini ve donanma desteği sağlayan bir ittifak kurmuştu. Dessalines, 18 Kasım’da Le Cap’in dışındaki Vertières’de Fransızlara karşı son muharebeyi yönetti. Fransızlar yenilgiye uğramışlardı. 19 Kasım’da Rochambeau, Le Cap’in boşaltılması ve böylece Saint-Domingue’i Fransız otoritesinden özgürleştirmek için “yerliler ordusu”ndan 10 günlük süre talep etti (Coupeau, 2008: 33). Tarihte ilk kez köleler, aşağı ırktan görülen ve gözlerde hiçleştirilmiş bu kitleler, beyaz üstünlüğünün çıplak gücünü eziyordu.

Son Perde: Kapanış (1804)

Dünya tarihinde ilk ve tek kez kölelerin girişimiyle efendiler alaşağı edilirken, köleler kendi bağımsız egemen aygıtlarını kurmaya girişiyorlardı. Devrim'in perdesi, yeni bir dünyanın kurulması olanağının sunuluşuyla kapanıyordu. Durum, her açıdan nitelenebilirdi. Latin Amerika'nın ilk bağımsız halkı, Amerikalıların ikinci bağımsız devleti, özgürlüklerini kendi elleriyle elde eden ilk ve tek köle halk, vs. Her şeye rağmen, dönemine göre gerçekleştirilmesi imkânsız gibi görünse de 18. yy.'nin koşullarına yöneltilen sonradan bakışta, Haiti'de köleliğin sürekli olarak kaldırılmasını, yalnızca onun ulusal bağımsızlığının güvenceye kavuşturabileceği açıktı. (Hallward, 2004) Saint-Domingue'de onca kan, bu güvenceyi sağlamak için aktı.

Dessalines, 1 Ocak'ta 1804'te Gonaives'de diğer liderlerle birlikte, Haiti'nin bağımsız bir devlet olduğunu ilan etti. Yeni devletin adı "Haiti Cumhuriyeti"ydi. Saint-Domingue'in adı, şimdi Haiti oluyordu. Haiti sözcüğü, İspanyollar adayı sömürgeleştirmeden önce yerlilerin kendi ülkeleri için kullandıkları adlardan biriydi. Arazinin dağlık yapısından dolayı "Dağlık ülke" anlamına gelen Haiti sözcüğünü kullanıyorlardı (Coupeau, 2008: 15). Eski kölelerin bu yeni devletinin adı Haiti, ülkenin sömürgecilikle damgalanmış geçmişinin reddini ve ülkenin eski sahipleriyle kurulan özdeşliğin kimlikli inşa zeminliğini imliyordu. Dessalines, diğer özgür renklilere göre siyah ırkın kültürel simgelerine çok daha bağlı bir liderdi. Liderlik ettiği savaşı ve bağımsızlığı, Avrupa tarzı bir haklar mücadelesi olmaktan çok, ırklar arası özgürlük mücadelesi olarak görüyordu. Şimdi, bağımsızlık ilan edildikten sonra, ülkenin yaşam boyu genel valisi ilan edilmiş lideriydi. Ülkenin lideri olarak inşa etmesi gereken bir ulusa, yerliliğin ve siyahlığın sembolleriyle seslenen bir söylemi sunuyordu.

Dessalines, aynı yıl, bağımsızlık yılında, genel vali sıfatını bir kenara bırakarak, I. Jacques adıyla Haiti'nin ilk imparatoru sıfatını aldı. Bu arada ülkede kalan beyazları unutmadan, bağımsızlığın ilanından kısa bir süre sonra, Devrim tarihi boyunca tehlikelerini açıkça göstermiş ve yeni komploların yuvası olabileceğinden şüphelendiği beyazların sistematik bir biçimde katledilmesi için gerekli emirleri veriyordu. Ülkede geriye kalan 4.000 beyaz kadın çocuk demeden öldürüldü. Dessalines tarafından yürütülen beyazlara karşı genel katliam, çok az sayıda Fransız'ın kaçmasına izin verdi (Coupeau, 2008: 34). 1804'le birlikte Saint-Domingue'teki bütün beyaz nüfus ortadan kayboldu (Drescher, 2001: 10). Dessalines taşıdığı misyondan emindi, yerlilerin ve siyahların beyazlardan gördüğü zulmün intikamını alıyor; bir zamanlar aşağılananların yeniden doğuşunun lideri oluyordu. "Ülkemi kurtardım, Amerika'nın öcünü aldım." Bu söz ona aittir.

Dessalines ve arkasındaki generallerin Haiti'nin bağımsızlıklarını ilan ettikleri bildirge aşağıdaki gibi yazılmıştı:

ÖZGÜRLÜK YA DA ÖLÜM

Janvier, 1 Ocak, 1804

Bağımsızlığın Birinci Yılı

Bugün, 1 Ocak 1804'te, ülkenin mutluluğu için gerekli önlemleri olmak üzere toplanmış generaller ve ordu liderleriyle birlikte Yerliler Ordusu'nun başkomutanı:

Haiti'nin yerlileri için istikrarlı bir yönetimi sonsuza kadar güvenceye kavuşturma niyetini, bir konuşmasında yabancı güçlere beyan ettiği ülkeyi bağımsız kılmak ve adanın halkının kanlarıyla kutsanmış özgürlüğün tadını çıkarmak yönündeki kararlılığı, bu en büyük kaygısının amacını burada toplanmış generallere bildirdikten ve onların her birinin fikrini aldıktan sonra; toplantıdaki her bir generalden Fransa'dan sonsuza kadar ayrıldıklarını, onun egemenliği altında yaşamaktansa ölmeyi ve son nefeslerine kadar bağımsızlık için savaşmayı tercih ettiklerini ilan etmelerini istemiştir.

Bu kutsal ilkelerle aşılınmış generaller, açıkça ortaya konulmuş bağımsızlık projesine bağlılıklarını tek bir sesle sunduktan sonra, sonsuzluğun ve bütün evrenin önünde Fransa'dan ayrıldıkları ve onun egemenliği altında yaşamaktansa ölmeyi tercih ettikleri üzerine ant içmişlerdir.

İmza:

Dessalines

Başkomutan

Christophe, Pétion, Clerveaux, Vernet, Gabart

Tümgeneraller⁶

Sonuç Yerine: Haiti'den Sonra Haiti, Devrim'den Sonra Devrim

Bağımsızlık Haitililere ne mutluluk ne de istikrar getirdi. Ülkenin bağımsızlık sonrasında tarihini belli başlı siyasi olaylarla özetlemek dahi, Haiti'nin kanla ve sömürüyle yazılmış tarihinde bağımsızlığın az değişikliğe yol açtığını gösterebilir. Diktatörlükler, isyanlar, iç savaşlar, askeri darbeler, serbest piyasa ekonomisine açılmanın getirdiği mülksüzleşme, elit bir azınlığın kitleleri sömürmesi, vd. Bugün Dünya'nın en fakir ve temel gereksinimlerden en yoksun, yaşam koşulları en güç ülkeleri arasında Haiti.

Zaten Haiti Devrimi'nde olan bitenler, tüm maddi bağlarından koparak simgesel bir âleme karışmış; dünya tarihinde işgal ettiği yerde beliren anlamla bu anlama katılmış gibi görünüyor. Siyah uygarlığının, saygınlığının, yeniden doğuşunun ve gücünün sembolü olarak yer tuttuğu için Haiti Devrimi, Dünya tarihinde bir dönüm noktasını işaretledi. Fransız kolonicileri yenerek Haiti, köleler ve Dünya'nın her yerindeki baskılanmış nüfus için umut ışığı oldu (Fouron, 2006: 75).

Bağımsızlık sonrasında Haitili elitlerin ve entelektüellerin kimliksel tutumu, hemen pek çok üçüncü dünya ülkesinde görüldüğü gibi ikircikliydi: Aşağılanan

ırksal kimliğe karşılık evrensel ve Avrupalı değerle örölmüş bir kimliği vurgulama, Batı'nın uygarlığından dışlanmışlığa karşılık ırksal kimliğini vurgulama. Bir yandan Haitililer, kendilerine her zaman Dünya'daki siyahların sözcüsü olarak sunmuşlardır. Buna denk düşer şekilde Haiti, siyahların imgeleminde büyük bir yer tutmuştur. Örneğin 1820'lerde Haiti, Afrika'nın yükselen güneşi olarak niteleniyordu ve Haiti Devrimi Afrika'nın yeniden doğuşu için verilen çabalarla anılıyordu. (Fouron, 2006: 82) Buna karşılık Haitili elitler, Afrikalı kimliği temelinde daha gerçekçi bir ulusal kimlik geliştirmektense, Fransa'nın ulusçu ve kültürel söyleminin ilkelerine göre oluşturulmuş bir kimlik inşasına giriştiler. Bu elitlerin, Afrikalıların bir parçası olarak görülmeğe, uygarlığın bir parçası olan Fransızlar olarak görölmek yönündeki kaygıları; arkalarındaki kitlelerin kültürleriyle ve talepleriyle çeliştiği gibi kendilerinin "siyah ırkın temsilcisi, sözcüsü, intikam alıcısı, yeniden doğurucusu, vb. olma " söylemiyle de çelişiyordu. Bununla birlikte pek çok üçüncü dünya ülkesinde olduğu gibi Haiti'de de durum yönetici elitler açısından açıktı: Afrika ve Afrikalılık geri kalmışlığı ve uygarlaşmamışlığı, Batı ise uygarlığında ta kendisini temsil ediyordu; Haiti'nin uygarlaşması, Afrikalı köklere geri dönüşle ve vurguyla değil, Fransızlığın vurgulanıp Batı uygarlığının örnek alınması seçeneğinde gerekli ve olanaklı görülüyordu. Haitili elitler ve entelektüeller, Haiti Devrimi'nin tarihi attığı eşsiz simgesel çentiği çok kez görmezden gelerek, tarihi kaplayan simgesel yüze karışmak eğiliminde oldular. Bu yüzden Haiti'nin dışında kendini gösteren Haiti'nin simgesel darbesini yeterince fark edemediler.

Haiti Devrimi'nin simgesel devliğinin izlerini, 19. yy. kapitalizminde ve sömürgeciliğinde yol açtığı yarığın kıvrımlarında takip edebiliriz. Bir kere, beyaz elitler, Haiti'de siyahların kendilerine yaptıklarını hiçbir zaman kabullenemediler ve ülkeyi her açıdan cezalandırmak için ellerinden geleni yaptılar. İkincisi, sömürgeciliğin meşrulaştırıcı ırkçı söyleminin dogmalarının Haiti'de yerle bir edilmesinden mütevellit, Haiti'de olanların üzerini örtmek ve olanları görmezden gelmek için davrandılar. Haiti'ye karşı en başta gelen cezalandırma, onun bağımsızlığını siyaseten tanımama ve ülkeyi ekonomik açıdan yalıtımadı. Fransa, 1825'te Haiti'yi ancak plantasyon sahiplerinin kayıplarının tazminatını alma karşılığında tanıdı ve tazminatın meblağı Haiti'nin koşulları için öylesine ağırdı ki bu borcun ödenmesi 20. yy.'de bile tamamlanamadı. Bu olguda asıl dikkat çekici olan, Haiti'nin yalıtılmışlığı içindeki çaresizliğiyle bu tanınmayı böylesine ağır bir tazminatın karşılığında kabul edebilmesiydi.

19. yy. boyunca ekonomik ve politik açıdan yalıtılmış Haiti, küçümsemenin ve açıkça ırkçı polemik'in hedefi oldu. Avrupa'dan ve Kuzey Amerika'dan tarihçilerin pek çoğu, Haiti Devrimini görmezden geldi. (Dubois, 2004: 2) Atlantik'in iki yakasında çeşitli yayınlarda bağımsız Haiti'yi aşağılayan yayınlar yapıldı. Haiti'nin bağımsızlığından sonra olayları ve ülkeyi ele Avrupa, Birleşik Devletler ve çevre kolonilerdeki kölelik savunucusu gazetelerde kendini tekrar eden motif, "Antilerin İncisi"nin Devrim tarafından harabeleştirildiği, bağımsızlık sonrası Haitililerin cahil, tembel, barbarca olduğu anlatısıydı (Brereton, 2006: 133)

204 Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208.

.Amerikalı ve Avrupalı entelektüeller, Haiti'yi, kültür, ilerleme, kendi kendini yönetmek ve uygarlaşma yeteneğinden yoksun aşağı siyahların ekonomik ve politik düzenini sürdüremeyecekleri boşuna bir girişim olarak görmeyi tercih ettiler (Fouron, 2006: 72). Köleliği ve ırksal ayrımı desteklemek için, kamuoyunu Haiti'nin olumsuz imgeleriyle beslediler ve Haiti'yi "kölelikle toplumsallığın sınırlarının dışına çıkan siyahların vahşiliğe batmaları"nın uç bir örneği olarak sundular (Fouron, 2006: 73).

Haiti Devrimi'nin ekonomik, siyasal ve toplumsal katmanlarda en yakın ve en somut etkileri, 1800-1850 arasında Karayipler'de ve daha geniş olarak Amerikalarda kendini gösterdi. İlk ve en önemlisi, Haiti Devrimi'nin köleleri ve siyahları kendi potansiyelleri hakkında bilinçlendiren basit gerçekleri, bölgedeki ticaret yolları boyunca yayıldı. "Haiti korkusu" Karayipler'i ve Amerikalı sömüren kapitalistler için bu yayılma karşısında duyumsananın ortak ifadesiydi. Haiti, kendi devrimini kıtanın diğer yerlerine yaymaya çalıştığı anda, kolonicilerin korkusu daha da arttı. Haiti ile temasın sağlanmadığı durumlarda, kıta boyunca ayaklanan köleler esin ve güdü kaynaklarını, Haiti ve Devrimi hakkında dolaşımda olan bilgilerde bulmuşlardır (Fouron, 2006: 76). Haitililer, ideolojik önyargının en ezici biçimine karşı bir direnişi yürütmenin ve yeryüzünün en güçlü sömürgeci uluslarının ordularını yenmenin üstesinden gelmişlerdi. Onların teşkil ettiği örnek, Latin Amerika'daki özgürlük hareketlerine dönem boyunca tek ve en büyük ilham kaynağını sundu. Haiti, Simon Bolivar'ın İspanya'ya karşı mücadelesine silah, asker ve cephane dâhil hayati destek sağladı ve aynen sonraları Afrika'da kolonyalizme karşı mücadele edenleri esinlediği gibi 19.yy.'ın ilk yarısında Küba'da, Jamaika'da, Brezilya'da, ABD'de köleliğe karşı isyanların güdülenmesine yardımcı oldu (Hallward, 2004). Örneğin Haitili başkanların Birleşik Devletler'deki köle başkaldırma hareketlerine silah değilse de cesaretlendirme sağladığı kanıtlanmıştır.

Saint-Domingue, kölelere ve onların sahiplerine başarılı bir ayaklanmanın mümkünüğünü göstermişti. Kolonici beyazlar, Karayipli siyahların 1791'den itibaren yeni bir hal ve tavır ile fikirler gösterdiğinden veya artık aynı insanlar olmadıklarından şikâyet ediyorlardı (Geggus, 1997: 31). Haiti'de olanlar, köleleri eskiden olduklarından farklı insanlar haline getiriyordu; beyazlara göre onlar küstahlaşmıştı. Karayipler'de pek çok köle sahibi, aynı küstahlaşmadan söz ettiğine göre, Haiti Devrimi'nin siyahlar üzerinde özgüven sağlayan bir etkisinin olduğu anlaşılabilir. Bölgede çıkan bazı isyanlarda isyancılar, beyazlardaki "Haiti korkusu"nu alevlendiricisine "Haiti'yi hatırla" sloganı atıyorlardı. Haiti bölgedeki direniş hareketleri için yardım ve motivasyon kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda, bölgedeki siyahlar için adeta kaçıp sığınabilecek bir yeryüzü vahası olarak görülüyordu. Nitekim Birleşik Devletler başta olmak üzere Haiti, 1800'lerin ilk yarısı boyunca bölgeden pek çok sığınmacıyı kendine çekti.

Bölgedeki siyasi ve toplumsal etkilerinin yanı sıra Haiti, bölgede bazı ekonomik değişikliklere yol açtı. İsyan sürecinde dünyanın bir numaralı şeker üreticisi Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208. 205

olan bu kolonide, şeker plantasyonlarının büyük ölçüde tahrip edilmesiyle şeker üretimi sekteye uğramıştı ve bunun sonucu olarak şeker plantasyonları Küba, Porto Riko, Jamaika gibi çevre kolonilere yayılmıştı. Haiti’de bastırılan kölelik, 1800’ün ilk yarısında çevre kolonilerde azdı. Haiti Devrimi’nin dünya şeker talebine vurduğu darbe, Haiti’deki plantasyon ekonomisinin çöküşü ile birlikte bu çevre kolonilerde şeker üretimine ve şeker plantasyonlarına yatırım artırdı. Bir başka ekonomik etki, köle emeğinin sürdürülebilirliğinin şüpheli hale gelmesiyle ortaya çıktı. İngiliz ve Fransız ordularının Saint-Domingue’i zapt etme konusunda uğradıkları başarısızlık, alternatif emek biçimleri hakkındaki tartışmaları güçlendirdi ve hükümet liderlerinin Karayiplere köle akışını sınırlandırmasını kolaylaştırdı (Davis, 2001: 7). Nitekim İngiltere, 1807’de köle ticaretini kaldıran bir yasa çıkardı.

Saint-Domingue’deki Devrim süreci, bir toplumun entelektüel, sınıfsal, ekonomik, hukuki, siyasi, vd. alanlarda kökten dönüşümü kısa bir sürede yaşadığı nadir bir kesittir. Dönüşümün keskinliği ve hızlılığı, şiddetin yoğunluğu ve yaygınlığı ile mümkün olabilmıştır. Ekonomik dönüşümün merkezinde büyük ölçekli üretim birimleri olan plantasyon üretiminden, plantasyonların tahrip edilmesi ve kölelerin bu üretim birimleri ile bağlarını koparmasıyla küçük ölçekli, kendi kendine yeterli ya da hane halkı birimlerde üretimin ağırlıkta olduğu bir yapıya evrilme söz konusudur. Sınıfsal bileşim ve toplumsal yapı, yönetici aygıt ve ideolojik formasyon gibi öğelerin yaklaşık 15 yıllık süreçte uğradığı dönüşüm, sert bir değişimden çok devrimci bir kopuşun ürünüdür.

Saint-Domingue’de şiddet, Devrim’in motorudur. Bu motorun devindiricisi ise kölelerdir. Hemen her toplumsal ve siyasal olgunun farklı öğelerin iç içe geçtiği bir bileşim olması, baskın öğenin ayrıştırılmasını güçleştirir ve gerektirir. Haiti Devrimi’ni mümkün kılan politik özne, diğer etkenler ne olursa olsun, siyahların köleliğe herhangi bir koşulda dönmeyi kabullenmeyen, kırılmayan direniş iradesidir ve bu irade şiddet kullanarak mücadele veren devrimci eylemle kendini açığa vurur. Kölelerin kitlesele özgürlük arzusu, diğer öğelerle kesişim halindeyken onlara baskın ve devrimci bir kopuşu zorlayıcı hale gelir. Kendi kendine örgütlenen ve silahlanan siyah kitlelerin varlığı ve mücadelesi, Haiti Devrim’inde en etkin yıkıcı ve kurucu güçtür.

Haiti’dekiler eylemleriyle başka bir yönü göstermişlerdi. Tek istedikleri kendi arzularını gerçekleştirmektir. Ama eylemlerin konumlandığı simgesel bağlam, onları, bize, ölümüne verilen bir politik özgürlük mücadelesi olarak yansıtırken bu somut şiddet büyük bir imgesel ve simgesel şiddeti yerle bir etmişti: İradilikten yoksun sayılmış siyahın, uygarlaştırmayı yürütme tekeline sahip beyazın iradesine mutlak tabiliği. Bu ırkçı ideolojik ve kültürel motifin yıkılmasının altında öte yandan, kendi arzularına setler çekmeye girişen iktidar aygıtına karşı kitlelerin belirli bir politik direnç bilincini eylemlerinde var etmesiyle o eşiği geçmesi yatar: Edilgenleştirilen öznelerin etkin öznelere karşı edilgenleştirici etkinleşmesi; baskılananların baskılayıcı baskılayan

206 Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208.

konumundan etmesi. Bütün bir politik tarih ya da politik mücadeleler tarihinde bu eşiğin geçilmesi az sayıda örnekte gerçekleşmiştir. Haiti Devrimi de onlardan biri ama kendi özgüllüğüyle, ırkçı tabuları ve özellikle ırkçı söylemin altında gizlenmiş bulunan sömürme iradesini yerinden eden kendine özgüllüğüyle bu az bulunur kesitlerden biridir: Irkçılık, kölelik, sömürü, tahakküm gibi astlık-üstlük karşıtlık düzeylerini hep birden barındıran ve kolektif öznenin müzakere tanımayan kopuşçu iradesiyle siyasal egemenlik ilişkisini tüm bu katmanlarıyla tersine çeviren bir devrim kesiti. Yalnızca bu kesitin içinde tarihi yapanlar, kölelerdir.

Sonnotlar

¹ Kerim Bilgin'in Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Bütünleşik Doktora Programı öğrencisi olarak kaleme aldığı bu metin, Prof. Dr. Filiz Zabcı'nın "Kapitalizm ve Sömürgecilik" dersi için hazırlanmış ve sunulmuş, ardından <http://www.latinbilgi.net> adresinde yayımlanmıştır.

² Haitian History, (1995). <http://www.hartford-hwp.com/archives/43a/index-aa.html>.

³ The Louverture Project. http://thelouvertureproject.org/index.php?title=Toussaint_Louverture

⁴ The Louverture Project. http://thelouvertureproject.org/org/index.php?title=Jean-Jacques_Dessalines

⁵ The Louverture Project. <http://thelouvertureproject.org/org/index.php?title=Leclerc>

⁶ The Louverture Project. http://thelouvertureproject.org/org/index.php?title=Act_of_Independence

Kaynakça

Bethell L (der) (2002). *The Cambridge History of Latin America: From Independence to c. 1870*. Cilt 3, ABD: Cambridge University Press.

Blackburn R (2001). The Force of Example. İçinde: D P Geggus (der) *The Impact of the Haitian Revolution in the Atlantic World*. ABD: University of South Carolina Press, 15-23.

Brereton B (2001). Haiti and the Haitian Revolution in the Political Discourse of Nineteenth-Century Trinidad. İçinde: M Munro ve E Walcott-Hackshaw (der), *Reinterpreting the Haitian Revolution and Its Cultural Aftershocks*. ABD:

Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208. 207

University of the West Indies Press, 123-150.

Corbett B (2005). *Haitian History*, <http://www.hartford-hwp.com/archives/43a/index-aa.html>.

Coupeau S (2008). *The History of Haiti*. ABD: Greenwood Press.

Drescher S (2001). The Limits of Example. İçinde: D P Geggus (der) *The Impact of the Haitian Revolution in the Atlantic World*. ABD: University of South Carolina Press, 10-15.

Dubois L (2004). *Avengers of the New World: The Story of the Haitian Revolution*. ABD: The Belknap Press of Harvard University Press.

Fick C (1997). The French Revolution in Saint Domingue: A Triumph or a Failure. İçinde: D Gaspar ve D Geggus (der). *A Turbulent Time: The French Revolution and The Greater Caribbean*. ABD: Indiana University Press, 51-78.

Fick C (2000). *The Making of Haiti: The Saint Domingue Revolution from Below*. ABD: University of Tennessee Press.

Garrigus J (2006). *Before Haiti: Race and Citizenship in French Saint-Domingue*. ABD: Palgrave Macmillan.

Geggus P D (1997). Slavery, War and Revolution in the Greater Caribbean. İçinde: D Gaspar ve D Geggus (der). *A Turbulent Time: The French Revolution and The Greater Caribbean*. ABD: Indiana University Press, 1-51.

Fouron G (2006). Theories of Race and the Haitian Revolution. İçinde: M Munro ve E Walcott-Hackshaw (der), *Reinterpreting the Haitian Revolution and Its Cultural Aftershocks*. ABD: University of the West Indies Press, 70-86.

Hallward P (2004). On The Bicentenary of Haiti's Independence. *Radical Philosophy*, 123, 1-7.

Knight F W (2005). The Haitian Revolution. *The Journal of Historical Society*, 5(3), 391-416.

Munro M ve Walcott-Hackshaw E (der) (2006). *Reinterpreting the Haitian Revolution and Its Cultural Aftershocks*. ABD: University of the West Indies Press.

The Louverture Project. <http://thelouvertureproject.org>.

Ünlü B (2004). 200. Yıldönümünde Haiti Devrimi. *Birikim Dergisi*, 187, 92-103.

208 Bilgin K (2012). Kölelerin Tarih Yapıcılığı: Haiti Devrimi. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 155-208.